

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Toplak

Nacionalni parki
v Združenih državah Amerike

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Toplak

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

**Nacionalni parki
v Združenih državah Amerike**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

The chances of finding out what's really going on in the universe are so remote, the only thing to do is hang the sense of it and keep yourself occupied.

Douglas Adams, Štoparski vodnik po galaksiji

Ob upoštevanju nasveta iz ene mojih najljubših knjig, se zahvaljujem vsem, ki ste kakorkoli prispevali k temu, da mi je omogočeno, da lahko večino časa na tem svetu preživljam ob stvareh, ki me veselijo.

Hvala!

IZJAVA O AVTORSTVU magistrskega dela

Podpisani **Tomaž Toplak**, z vpisno številko **21081167**, sem avtor magistrskega dela z naslovom: **Nacionalni parki v Združenih državah Amerike**.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS, št. 16/07-UPB3, 68/08, 85/10 Skl.US: U-I-191/09-7, Up-916/09-16), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne **1.4.2016**

Podpis avtorja: _____

Nacionalni parki v Združenih državah Amerike

V magistrskem delu so obravnavani nacionalni parki v Združenih državah Amerike, prva območja na svetu zakonsko zaščitena pred uničevalnimi vplivi hitrega širjenja civilizacije. Ameriški pristop je oral ledino za okoljevarstvena gibanja po celem svetu. Z namenom zaščite in upravljanja parkov je bila v ZDA ustanovljena posebna agencija. Zakon, s katerim je bila ustanovljena, od nje zahteva zaščito parkov za prihodnje generacije. S pregledom zgodovine agencije poskuša magistrska naloga pokazati, kako je bila agencija v stoletju obstoja, kljub na prvi pogled enostavnemu poslanstvu, ob soočanju z družbenimi spremembami, političnimi pritiski in novimi znanstvenimi spoznanji, pogosto primorana iskati nove rešitve za implementacijo zahtev iz ustanovitvene zakonodaje. Skozi celotno zgodovino se je kazala potreba po večjem vključevanju znanosti pri odločanju o načinu vodenja parkov. Naloga predstavi nekatere glavne dejavnike, ki so vplivali na počasno vključevanje znanosti, in katere družbene spremembe so postopoma omogočile dokončen sprejem znanstvenega pristopa k varovanju parkov. Ob vedno večji globalni povezanosti in hitrih podnebnih spremembah naloga predstavi tudi zametke tega, kako se začetniki zaščite narave pripravljajo na izzive naslednjega stoletja.

Ključne besede: nacionalni parki, Amerika, varovanje okolja, divjina

National parks in the United States of America

The theme of this Master's thesis are the national parks in the United States of America. They were the first regions in the world to be legally protected with the intention of being preserved from the devastating impact our quickly growing civilization tends to have. The American approach broke new ground for environmental protection movements all around the globe. For the purpose of park protection and managing, a special agency was founded in the USA. The law, by which the National Parks Service was established, demands that it protects the parks for future generations. During the service's hundred years of existence, its at first sight simple mission faced the realities of social change, political pressure, and new scientific advances. Through the review of the agency's history, the thesis tries to show how, facing those pressures, it often had to find new ways to implement the demands of its founding legislation. The need to include science in the decision-making processes when it comes to park management kept increasing throughout history. Firstly, the thesis presents some of the major factors which contributed to the slow incorporation of the scientific approach in park preservation. Furthermore, the thesis introduces the social changes which gradually made the final acceptance of science possible. In the light of growing global connectedness and fast climate change, the thesis also presents how the pioneers of nature protection are beginning to face the challenges of the coming century.

Keywords: national parks, America, environmental protection, wilderness

Kazalo

Uvod	8
1 Zgodnja leta, 1851–1914	14
1.1 Yosemite, prvi park v naravi	15
1.2 Yellowstone, prvi nacionalni park	18
1.2.1 Vojaška zaščita	20
1.2.2 Zaščita živali	20
1.3 John Muir, glasnik naravnih lepot	21
1.4 Zaščita arheoloških najdišč	25
1.5 Theodore Roosevelt	26
1.6 Dolina Hetch Hetchy, nezadostna zaščita	28
2 Sistematizacija parkov, 1915–1932	32
2.1 Ustanovitev Agencije za nacionalne parke	32
2.2 Postavitev temeljev agencije	35
2.2.1 Pismo ministra Lane-a	36
2.2.2 Upravljanje naravnih virov	37
2.2.3 Politika razvoja in večanje števila obiskovalcev	40
2.2.4 Zapuščina prvega vodstva	42
2.3 Popolna zaščita	44
2.3.1 Nacionalni park Everglades	47
3 New Deal, svetovna vojna in pomanjkanje sredstev, 1933–1955	50
3.1 Civilni oddelek za zaščito	50
3.2 Vzpon in upad znanstvene dejavnosti	52
3.3 Povečanje sistema in širitev aktivnosti	55
3.4 Vpliv druge svetovne vojne	57
3.5 Obdobje po vojni	59

4	Vzpon okoljevarstva, 1956–1990	62
4.1	Misija 66	62
4.1.1	Kritika	65
4.2	Leopoldovo poročilo in poročilo Akademije znanosti	66
4.3	Zakon o divjini	69
4.4	Stoletnica parka Yellowstone	71
4.5	Aljaska	73
4.6	Grožnje sistemu	76
5	Pot v 21. stoletje, 1991–2005	80
5.1	Vailska agenda	80
5.2	Vračanje volkov v Yellowstone	82
5.3	Akcijski načrt za ohranitev naravnih virov	84
5.4	Politični pritisk v času Busheve administracije	88
6	Stoletnica in prihodnost Agencije za nacionalne parke, 2006–	91
6.1	Večji pomen izobraževanja	91
6.2	Politike vodenja parkov	94
6.3	Prehod v tretje obdobje upravljanja naravnih virov	95
	Sklep	98

Uvod

Divjina je v zahodni miselnosti instinktivno vedno veljala za nekaj človeku tujega, nevarno in neprijetno okolje, proti kateremu civilizacija bojuje neprestan boj. Veliko ljudskih tradicij divjino povezuje z nadnaravnim in pošastnim. Divjina je dom mnogim bogovom in demonom zahodne mitologije. Evropa je polna krajev, ki so, v še neraziskanem obdobju, veljali za domovanje pošasti ali so v njih prežale druge nevarnosti. Odkritje Novega Sveta je s seboj prineslo ogromno divjine, ki je ob prvem stiku z belci najprej občutila izraz globoko zakoreninjenih predsodkov zahodne miselnosti (Nash 2001, 1. pogl.).

Ideja o zavarovanju divjine pred človeškimi vplivi je precej moderna. Veliko faktorjev vpliva na pojav takšne ideje, še več pa na to, da se uresniči v obliki javnih varovanih parkov, kot so se v 19. stoletju pojavili v Ameriki. Magistrsko delo je pregled družbenih in političnih sprememb ter okoliščin, ki so spodbudile in kasneje spremljale razvoj nacionalnih parkov v Združenih državah.

K pisanju magistrske naloge sem pristopil z analizo primarnih in sekundarnih virov. Med primarnimi viri se pojavijo predvsem zakoni, razna poročila komisij in uradnikov ter tudi osebni zapisi v razvoj vključenih ljudi. Sekundarni viri zajemajo številne članke, prispevke in knjige, pretežno ameriških avtorjev. Pri raziskovanju sem uporabil različne raziskovalne metode. Z deskriptivno metodo so opisana dejstva, procesi in pojavi. Z metodo zgodovinsko-razvojne analize sem ugotavljal pretekle dogodke in vzroke, ki so pripeljali do sprememb v razvoju določenega pojava. Uporabil sem tudi metodo kompilacije, s pomočjo katere sem povzemal ali citiral spoznanja, stališča in rezultate drugih avtorjev.

Cilj magistrskega dela je predstavitev zgodovine parkov in mnogih izzivov, ki so se in se pojavljajo v povezavi z njihovim varovanjem in vzdrževanjem. Še pomembnejši cilj dela pa je pregled razvoja Agencije za nacionalne parke (NPS).

Kljub temu, da v literaturi pogosto zasledimo besedno zvezo "*najboljša ameriška*

*ideja*¹, so nacionalni parki več kot ena sama ideja. So mešanica različnih idej in vplivov, katerih interpretacija in implementacija sta se razvijali skozi čas (Keiter 2013, xiii). Te različne ideje in vplivi bodo kriteriji po katerih bo, na podlagi uporabljene literature, ocenjeno delo NPS, vplivi na smernice dela v agenciji in sprejeta podporna zakonodaja za realizacijo le-teh.

Ob pregledu tem, ki se dotikajo nacionalnih parkov, lahko ugotovimo, da jih je ogromno. Popolnejši opis bi zahteval širše okvirje, kot jih ponuja magistrsko delo. Vseeno hitro najdemo nekaj tistih tem, ki so v ospredju debat o nacionalnih parkih. V povezavi z njimi se pojavlja tudi največ različnih političnih in gospodarskih interesov, ki poskušajo vplivati na to, kako se do njih opredeljuje NPS. Temelj pregleda razvoja NPS in njenega delovanja, bodo sledeče teme:

- **območje divjine** - prve ideje o zaščiti neokrnjene narave so se pojavile zaradi navdušenja nad lepotami, ki jih divjina ponuja. Ob omembi nacionalnih parkov pogosto pomislimo na divjino. Kljub temu se je NPS dolgo upirala uradni uvedbi oznake *divjina*. To bi jo namreč omejilo pri prihodnjem razvoju teh območij.
- **turistična destinacija** - turizem je pri vodenju nacionalnih parkov vedno zasedal osrednjo vlogo. NPS je od začetka vodila politiko, ki je vzpodbujala povečanje števila obiskovalcev. Po drugi svetovni vojni, ko je tok turistov presegel vsa pričakovanja, se je agencija znašla pred dilemo. Komercialni pritiski in veliko število obiskovalcev so delno izpodrinili zavezo k zaščiti parkov. Eno glavnih vprašanj, ki ga NPS rešuje zadnjega pol stoletja je, kako uravnotežiti dostop do parkov, da bi jih ohranili za prihodnje generacije.
- **športno in rekreacijsko območje** - ideja parkov je nastala v duhu življenja z in v naravi. S povečevanjem koncentracije prebivalstva v urbanih okoljih je vedno več ljudi iskalo sprostitev izven mesta. Tako kot turizem, je tudi rekreacija v nacionalnih parkih vedno bila del politike NPS. Z razvojem novih športov in pripomočkov za njihovo izvajanje je morala agencija oceniti kakšne aktivnosti so

1. America's best idea

v nacionalnih parkih primerne. Ob pritisku komercialnih ponudnikov storitev in neenotni politiki v sistemu nacionalnih parkov so bile odločitve o primernosti posameznih aktivnosti pogosto različne.

- **komercialna dobrina** - parki so hitro po svojem nastanku začeli privabljati goste, ki so za svoje bivanje potrebovali nastanitev, prehrano in druge storitve. Sprva so v to vlogo skočili nekateri zanesenjaki in lokalni prebivalci. Hitro so se vpletla tudi velika železniška podjetja, ki so zaradi finančne priložnosti podpirala nastanek parkov. Z ustanovitvijo NPS je zakonodaja predvidela podelitev koncesij za delovanje znotraj parkov. Od prvih koncesionarjev, preko porasta avtomobilskega turizma, ki je omogočil nastanek tako imenovanih *gateway* skupnosti², je vedno obstajala velika nevarnost prevelike razprodaje parkov. Za koncesionarje in ljudi v obrobni skupnosti parki predstavljajo neke vrste regionalno “tovarno denarja” (Schullery 2004, 179). NPS je sprva podpirala večino dejavnosti, ki so povečevale število gostov in so jim omogočile prijetnejše doživetje parkov. Ker so te dejavnosti ogrožale neokrnjeno naravo in znamenitosti v parkih, je agencija (sicer zelo počasi) začela iskati pravo ravnotežje med komercializacijo in zaščito narave.
- **domovina prednikov** - zgodaj v 19. stoletju so nekateri vizionarji začutili potrebo po zaščiti določenih ozemelj v ZDA pred agresivnim širjenjem anglo-ameriške civilizacije na zahod. Eden izmed njih, slikar Goerge Catlin, je govoril o parkih, ki bodo vsebovali živali in tudi ljudi (Spence 2000, 9–10). Takšna vizija se ob ustanovitvi parkov ni uresničila. Zakonodaja je predvidevala, da je treba parke ohranjati v njihovi naravni obliki, vendar v praksi, zaradi obiskovalcev (katerim so parki tudi namenjeni), to nikoli ni bilo popolnoma mogoče. Narava v parkih je pogosto trpela zaradi želja in pričakovanj različnih ljudi. Za prvotne prebivalce (ameriške Indijance), ki so na območjih parkov živeli že precej pred njihovo ustanovitvijo, ni bilo prostora. Pod krinko varovanja okolja so bila praktično vsa plemena iz parkov izrinjena. Takšen odnos je bil posledica prevladujoče miselnosti

2. Mesta na obrobju parkov, ki za turiste predstavljajo zadnjo priložnost za uporabo storitev ali infrastrukture, ki je v parkih ni.

ameriške družbe o manjvrednosti Indijancev. Ko se je miselnost postopoma začela spreminjati, se je začela prilagajati tudi NPS in politika o obstoju Indijancev v nacionalnih parkih.

- **laboratorij v naravi** - Nacionalni parki so relativno dobro varovani pred destruktivnimi vplivi civilizacije in se kar ponujajo za nemoteno raziskovanje narave v njih. Vodenje parkov žal dolgo ni imelo trdne znanstvene osnove. Dokler so parki ponujali spektakularne naravne danosti in raznolike priložnosti za rekreacijo, so bili vodilni v glavnem zadovoljni in mnenja, da izpolnjujejo svoje dolžnosti o zaščiti (Keiter 2013, 143). To je razumljivo, saj zakonodaja od njih znanstvenega pristopa ni zahtevala. Preteklo je skoraj celo stoletje, polno bojev in prepričevanj, preden so se odnosi v NPS dovolj spremenili, da je agencija dobila tudi zakonsko podlago za znanstveni mandat.
- **rezervat za divje živali** - za območje, ki velja za zaščiteno, bi se spodobilo, da tudi za živali predstavlja zatočišče pred človekom, vendar je situacija precej zapletena. V parkih (razen izjemoma) lov sicer ni dovoljen že od njihovega nastanka, kar pa ne pomeni, da se na populacije živalskih vrst v parkih ni umetno vplivalo. Na začetku so grožnjo predstavljali divji lovci, pa tudi NPS sama, ki je z arbitrarnimi odločitvami, o zaželenih in nezaželenih vrstah, urejala velikosti njihovih populacij. Postopoma je agencija začela dojemati kompleksnost vprašanja in temu primerno so se razvili novi pristopi k zaščiti in kontroli živalskih populacij. Čeprav pogosto nepopoln, so parki vseeno rezervat, ki omogoča preživetje živalim, ki bi sicer verjetno že izumrle.
- **jedro ekosistema** - odgovorni v parkih so že zgodaj ugotovili, da nacionalni parki pogosto ne vsebujejo celotnega migracijskega območja neke živalske vrste. Njihova zaščita je zato otežena, saj so živali izven meja tarča lovcev in drugih nevarnosti, zato je NPS želela razširiti parke na dodatna ozemlja v njihovi bližini. Sčasoma se je pokazalo, da zaščita omejena le na parke ni problem samo za živali, ampak tudi za različne naravne procese, vodne vire in podobno. Nacionalni parki težko

zadovoljivo opravljajo svojo funkcijo zaščite narave, če jih dojemamo kot zaprte sisteme. NPS in tudi zainteresirana javnost vedno bolj dojemajo, da so parki jedra večjih ekosistemov, kar s seboj prinaša veliko izzivov za prihodnji razvoj parkov.

Nekaj tem je v ospredju v celotnem obdobju obstoja agencije, kakšna pa je ostala obrobna do pred kratkim.

Ustanovitvena zakonodaja³ od agencije zahteva razvoj parkov za uporabo s strani javnosti in istočasno zaščito za prihodnje generacije. Ti dve načeli si pogosto nasprotujeta, kar mora agencija pred vsemi odločitvami temeljito pretehtati. Pri pregledu literature pogosto naletimo na kritike sprejetih odločitev. Veliko očitkov agenciji se nanaša na dajanje prednosti komercialni naravnosti parkov pred njihovo zaščito (Keiter 2013, 91) ali pa grajajo pomanjkanje znanstvene osnove pri njenih odločitvah (Sellars 2009, 291). Skozi stoletje obstoja so se pojavljali mnogi pritiski (ekonomski interesi železniških in avtomobilskih podjetij, nasprotovanje javnosti pobijanju plenilcev, njen kritični odnos do razvojnih projektov, vzpon okoljevarstvenega gibanja...), ki so vplivali na interpretacijo temeljne zakonodaje in na odnos do varovanja narave v nacionalnih parkih. Raziskovalna hipoteza je tako, da so različni politični, gospodarski in družbeni vplivi agenciji preprečevali učinkovito opravljanje svojega poslanstva varovanja narave v nacionalnih parkih.

Naloga je strukturirana kronološko. Sprva opisuje razloge in okoliščine za nastanek nacionalnih parkov, kasneje pa se osredotoči predvsem na spremljanje razvoja Agencije za nacionalne parke. Opis nastanka parkov služi lažjemu razumevanju idej, ki so vodile k sistematični zaščiti narave, kot jo poznamo danes. Kronološki pregled bo pomagal k boljšemu razumevanju načina razvoja agencije. Ves pristop bo služil razumevanju različnih političnih, gospodarskih in družbenih vplivov na implementacijo poslanstva agencije k zaščiti parkov. Celota bo ponudila odgovore na glavno raziskovalno vprašanje: *“Ali je Agencija za nacionalne parke po najboljših močeh sledila duhu ustanoviteljev parkov in zakonu, s katerim je bila ustanovljena?”* Eksplicitno bo nanj odgovorjeno v sklepu,

3. *An act to establish a National Park Service, and for other purposes.* Na kratko imenovan kar *Organic Act* (Dilsaver 1994, 46–47)

kjer bodo povzeta tudi druga ključna spoznanja naloge.

“ *The very first reservation that ever was made in this world... contained only one tree — the smallest reservation that ever was made. Yet, no sooner was it made than it was attacked by everybody in the world — the devil, one woman and one man.*

This has been the history of every reservation that has been made since that time; that is, as soon as a reservation is once created then the thieves and the devil and his relations come forward to attack it.

”

John Muir

v Browning (1988, 52)

1 Zgodnja leta, 1851–1914

Ob obisku katerega od ameriških nacionalnih parkov se zagotovo seznanite z zgodbo o nastanku ideje za njihovo ustanovitev. Zgodba govori o članih odprave, ki je raziskovala območje danes znano pod imenom Yellowstone. 19. septembra 1870, ko se je bližal konec njihove dogodivščine, so sedeli ob tabornem ognju in razpravljali o naravnih lepotah in čudesih, ki so jih videli. Razprava o tem, kakšen dobiček bo mogoč iz turizma, se je končala z odločitvijo, da bi bilo lepote tega območja potrebno zaščititi v obliki javnega parka (Langford in Haines 1972, 117–118; Sellars 2009, 8). Idejo so posredovali visokim političnim krogom in dobro leto kasneje (1. marca 1872) je ameriški kongres ustanovil park Yellowstone (U.S. Congress 1872; Dilsaver 1994, 28–29).

Če o tej zgodbi razmislimo trezno, je jasno, da pogovor ob ognju ni mogel biti odločilni razlog za politične odločitve, ki so omogočile zaščito tako ogromne površine v obliki nacionalnega parka. Procesi, ki so vodili do tega, so precej kompleksnejši (Dilsaver 1994, 7). Nekatere razloge lahko iščemo v umetnosti, saj je obdobje romantike dvignilo zanimanje za lepote narave. V primerjavi z Evropo Američani niso imeli tisočletne kulturne dediščine, zato so iskali nekaj, na kar bi lahko gledali s ponosom. Še pomembnejše razloge pa lahko najdemo v dejstvu, da so v tem obdobju velika železniška

podjetja gradila povezave do zahodne obale in so si zaradi zanimanja ljudi za ogled naravnih čudes zahoda obetala dodaten dobiček. Pri tem moramo upoštevati tudi slabe izkušnje pri turističnem razvoju Niagarskih slapov, kjer je nekontrolirana sla po dobičku iz naravnega čudesa naredila precej neugleden “reklamni pano” (Runte 1973, 51).

Pod pritiskom večjega družbenega zavedanja o pomembnosti ohranitve narave in večje gospodarske dejavnosti na področju turizma, se je na vrhuncu ameriške državljanske vojne leta 1864 (osem let pred ustanovitvijo parka Yellowstone), z zaščito doline Yosemite, zgodil prvi pomembni politični premik za zaščito narave.

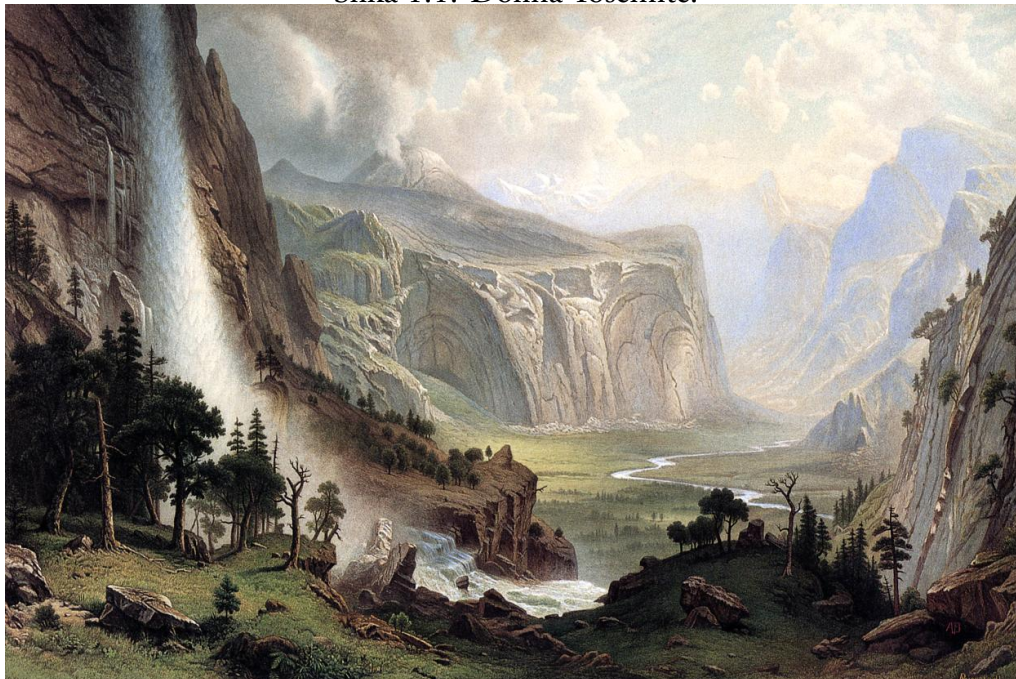
1.1 Yosemite, prvi park v naravi

Med kalifornijsko zlato mrzlico je leta 1851 oborožena skupina belcev na zahodnih pobočjih Sierre Nevade iskala Indijance z namenom, da jih preženejo iz domov v rezervate. Nekega popoldneva so zašli v ozko dolino obkroženo z granitnimi klifi. Čez njihove pečine je tekla vrsta slapov, katerih voda je padala stotine metrov v globino. Eden izmed mož (Lafayette Bunnell) je bil nad videnim tako navdušen, da je ostale prepričal, da morajo (kot prvi belci tukaj) dolino poimenovati. Predlagal je ime Yosemite, kar je po njegovem prepričanju bilo ime indijanskega plemena, ki so ga želeli izgnati (Bunnell 1892). Veliko kasneje so raziskovalci ugotovili, da pomeni nekaj popolnoma drugega. Yosemite je popačenka iz besede *Yo-che-ma-te*, kar je v jeziku tamkajšnjih Indijancev pomenilo “nekateri izmed njih so morilci” (Runte 1990b, 1. pogl.).

Štiri leta pozneje so v dolino prišli prvi beli turisti. Vodil jih je James Mason Hutchings, neuspešni iskalec zlata, ki je uspel kot založnik in je hotel razširiti svoj posel s promocijo kalifornijskih naravnih lepot. To je počel predvsem s svojo revijo *Hutchings's California Magazine*. V ta namen je že v svoji prvi odpravi s seboj pripeljal umetnika, da je narisal vse, kar je videl. V prihodnjih letih mu je sledilo veliko drugih slikarjev in fotografov. Med slednjimi je ravno s fotografiranjem doline Yosemite zaslovel Carleton E. Watkins. Njegove fotografije so, skupaj s slikami (glej sliko 1.1) Alberta Bierstadta, v prihodnjih desetletjih bistveno vplivale na zavest o obstoju lepot ameriškega zahoda (Duncan in Burns 2011, 5–6). Nekatere Bierstadtove slike so bile zelo uspešne tudi

komercialno⁴, kar je še dodatno vzpodbudilo zanimanje za na njih prikazane podobe (Bierstadt 1867).

Slika 1.1: Dolina Yosemite.

Vir: Bierstadt (1867).

Kljub Huchingsovega velikemu trudu in prepoznavnosti doline je, od njegovega prihoda leta 1855 do leta 1864, kraj obiskalo skupaj le 653 turistov (Orisi in sodelavci 1993, 34). Razlog za to je tičal v zahtevni poti do doline. Ker je zelo zaupal v možnost finančnega uspeha v turizmu, je opustil založniško dejavnost in leta 1863 kupil enega izmed dveh že prej postavljenih *hotelov* v dolini. Kot gostitelj je vodil goste in jih poučeval o naravnih lepotah. Zelo je užival v pozornosti, ki jo je dobivala dolina in pozornosti, ki jo je zato dobil sam (Duncan in Burns 2011, 8).

Dolina je kljub majhnemu številu obiskovalcev postopoma vstopila v nacionalno zavest in zraven Hutchingsa se je našlo še več poslovnežev, ki so pričakovali dobiček od povečane turistične dejavnosti. Dno doline se je postopoma začelo polniti s prenočišči in drugo turistično infrastrukturo. Če bi Američani že leta 1855 resno razmislili o pri-

4. Sliko *Domes of the Yosemite* je leta 1867 finančnik Legrand Lockwood od Bierstadta kupil za 25 tisoč dolarjev. To bi danes (ob upoštevanju inflacije) bilo več kot pol milijona dolarjev.

hodnosti doline, bi lahko bil razvoj v dolini nadzorovan in omejen od začetka. A takrat varovanje naravnih danosti še ni bilo zakoreninjeno v nacionalni miselnosti. Večina vpletenih je zato predpostavila, da je razvoj doline za turizem legitimen in celo nujen. Niso razmišljali o vplivih razvoja na naravo, ki je dolino sploh delala zanimivo. Razvoj doline se je postopoma usmeril podobno razvoju Niagarskih slapov nekaj desetletij pred tem, kjer so na obrežjih slapov drevesa in divje rože do leta 1850 nadomestili hoteli, trgovine, hlevi in druge vizualne sramote, ki so tekmovala za pozornost turistov in njihov denar (Runte 1973). Verjetno nihče, ki si je od doline Yosemite obetal dobiček ni vedel za obstoj ljudi, ki so se borili za sprejem vladnih ukrepov, za obvarovanje doline pred usodo Niagarskih slapov.

Leta 1864, ko je Hutchings vneto privabljal turiste v Yosemite, je senator iz Kalifornije, John Connes, v senatu predstavil zakon, ki je predlagal nekaj, kar se v človeški zgodovini še ni zgodilo. Predlog je predvideval, da bi zvezno ozemlje doline Yosemite in gozd sekvoj Mariposa ponudili v upravljanje državi Kalifornija pod pogojem, da se onemogoči privatno lastništvo in se ozemlje zavaruje za namen javne uporabe in rekreacije. Kot se je sam izrazil je deloval v imenu "različnih gospodov iz Kalifornije" (Connes v Runte 1990b, 2. pogl.), a jih ni imenoval. Do danes je večina pobudnikov še vedno neznanih. Poznamo le Israela Warda Raymonda, ki je v imenu svojega delodajalca⁵ Connessu poslal pismo s predlogom takšne zakonodaje in priložil fotografije Carletona Watkinsa. Pismo je verjetno rezultat pogovorov s temi kalifornijskimi gospodi. Tako Raymond v svojem pismu, kot pozneje Conness v obrazložitvi v senatu, sta vključila mnenje, da obravnavano zemljišče, razen za turizem, nima nobene gospodarske vrednosti (Runte 1990b, 2. pogl.).

Po predstavitvi zakona v predstavniškem domu in samo nekaj vprašanjih, je bil sprejet brez ugovora. Mesec dni kasneje se je enako zgodilo še v senatu in 30. junija 1964 je predsednik Abraham Lincoln podpisal zakon⁶, ki je zaščitil čudovito dolino in velika drevesa, ki jih sam nikoli ni videl. Ob tako hitrem političnem procesu, je skoraj

5. Central American Steamship Transit Company Of New York

6. An act authorizing a grant to the state of California of the "Yo-Semite valley," and of the land Embracing the "Mariposa big tree grove" (Dilsaver 1994, 11)

nemogoče, da so vsi podporniki te zakonodaje delovali nesebično in brez finančnih interesov. Če vemo, da so ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja med podporniki zmeraj bila velika železniška podjetja, to niti ni presenečenje (Duncan in Burns 2011, 13).

Čeprav so nekateri odgovorni, ki jih je kalifornijski guverner imenoval za nadzornike, imeli za park velike načrte, se je vse končalo pri denarju. Odgovornost za upravljanje parka je padla na Galena Clarka, človeka, ki so ga leta 1857 v dolino privabili Hutchingsovi razkošni opisi doline. Sčasoma je zaslovel kot najboljši poznavalec krajev in je po ustanovitvi parka bil logična izbira za varuha doline in velikih dreves. Za pičlih 500 dolarjev letno se je od njega pričakovalo, da bo vzdrževal mostove in ceste ter preprečeval prekomerni turizem. Naloga je bila skoraj nemogoča in čeprav je vlada zadrževala sredstva za vzdrževanje in mu več let ni izplačala obljubljenе plače, je delo opravljal po svojih najboljših močeh (Duncan in Burns 2011, 16).

Največ težav je Clarku povzročal Hutchings. Po odločitvi vlade, da ozemlje zavaruje, se je najbolj ognjevit boril proti tej odločitvi. Ignoriral je dejstvo, da se na ozemlju nahaja ilegalno in zavrnil Clarkov predlog, da bi za pravico vodenja hotela državi plačeval 1 dolar na leto. Navkljub vsemu se je odločil, da bo svoj posel še razširil. Ker je za to potreboval več lesa, je začel iskati nekoga, ki bi mu zgradil žago in jo vodil. Leta 1869 se je za službo prijavil John Muir, kasneje največji zaščitnik parka Yosemite in ena najvplivnejših oseb ameriškega okoljevarstvenega gibanja (Duncan in Burns 2011, 16).

1.2 Yellowstone, prvi nacionalni park

Prvi opisi območja, ki je danes zajeto v parku Yellowstone, so leta 1807 bili sprejeti s posmehom. Še tri leta pred ustanovitvijo parka so revije zavrnilе opise iskalcev zlata s komentarjem "Hvala, a ne objavljamo fikcije" (Duncan in Burns 2011, 24–25).

Slika 1.2: Prizor iz Yellowstona, kot ga je naslikal Thomas Moran.

Vir: Moran (1871).

Po državljanski vojni so železniška podjetja (podobno kot vsi v Ameriki) hitela s širitvijo na zahod. Zgodbe o neverjetni naravi so spodbudile načrte, da bi, ob primernem poteku železniških tirov, bilo mogoče veliko zaslužiti zaradi povečanega turističnega zanimanja. Železniško podjetje Northern Pacific je leta 1870 sestavilo odpravo, ki je še istega leta raziskala območje, katerega čudesa so preseгла meje predstavljivega. Po vrnitvi odprave so se procesi za zaščito začeli odvijati še hitreje. Naslednje leto je železniško podjetje sofinanciralo drugo odpravo, v kateri je sodeloval umetnik Thomas Moran (glej sliko 1.2). Njegove skice so bile del kampanje, ki se je zavzemala za sprejem zakonodaje za zaščito območja. To kampanjo so aktivno podpirala vsa večja železniška podjetja. Jay Cooke, finančni tajkun podjetja Northern Pacific, je pol leta pred sprejemom zakonodaje njihovo razmišljanje dobro razložil, ko je o parku dejal, da “se bo lažje dogovoriti z državo, kot z množico individualnih lastnikov” (Cooke v Sellars 2009, 9). Marca 1872 je predsednik podpisal zakon⁷, ki je zavaroval ogromno

7. An act to set apart a certain tract of land lying near the headwaters of the Yellowstone river as a public park (Dilsaver 1994, 28–29)

območje v obliki javnega nacionalnega parka. Hitrost dogajanja (le dve leti) od odprave do sprejetja zakona je pomemben dokaz o vplivu železniških podjetij na ustanovitev parka (Sellars 2009, 9–11).

1.2.1 Vojaška zaščita

Ob koncu devetnajstega stoletja je potekalo do takrat največje uničevanje naravnih virov. Naravne lepote so izginjale z neverjetno hitrostjo. Nacionalne parke lahko razumemo kot posledico želje nekaterih zaščitnikov narave, da bi preprečili popolno izginotje najlepših naravnih danosti. Do 1890 so bili v ZDA ustanovljeni štirje nacionalni parki.

Lovci se na prepoved lova niso ozirali, saj zakonodaja za kršitve ni predvidevala kazni. Glavne tarče lova so bili predvsem veliki parkljarji (bizoni in jeleni). Tudi kmetje so kljub prepovedi pošiljali svoje črede na pašo v nacionalne parke, kjer so uničevale edinstvene ekosisteme (Duncan in Burns 2011, 67).

Zaščito nacionalnih parkov je na prelomu stoletja prevzela vojska, ki se je osredotočila na preprečevanje nezakonitega lova, vandalizma in požarov. Zaščito parkov je oviralo pomanjkanje zakonskih podlag za izvajanje kazni, zato je vojska morala biti iznajdljiva. Na primer, če so na obhodu na kateri izmed znamenitosti našli svež *grafit*, so najdeno ime primerjali s seznamom hotelskih gostov in osumljenca prisilili, da svojo *umetnino* odstrani (Duncan in Burns 2011, 68).

S popularizacijo ideje nacionalnih parkov in dokončno železniško povezanostjo med vzhodno in zahodno obalo, se je tudi v Yellowstonu močno povečalo število obiskovalcev. Ker ni bilo vnaprej določeno, so se upravljalci komaj s pridobivanjem izkušenj učili, katere dejavnosti bi bilo boljše omejiti ali prepovedati.

1.2.2 Zaščita živali

Ohranitev gozdov, travnikov, gora in drugih naravnih lepote je samo del zgodbe o zgodnjih nacionalnih parkih. Američani so ob širitvi na zahod pobijali vse, kar se jim je postavilo na pot. Bizoni so na primer skoraj izumrli. Na začetku devetnajstega stoletja

je bilo bizonov še na milijone in le malokdo je pomislil, da jih bo možno v samo nekaj desetletjih potisniti na rob preživetja, a do konca devetnajstega stoletja so divji ameriški bizoni obstajali le še v parku Yellowstone. Bilo jih je le še nekaj sto in primerna zaščita parka je bila zanje edino upanje (National Park Service 2014a).

Zakonodaje, ki bi urejala zaščito živali v nacionalnih parkih, ni bilo in vojska je le s težavo odganjala divje lovce. Bizonove glave so se namreč v mestih na vzhodu Amerike in v Evropi prodajale za ogromne vsote. Slaba zakonodaja je vojski omogočala le odstranitev lovcev iz parkov, ki pa so se zato vedno znova vračali. (Duncan in Burns 2011, 82).

Prevelika samozavest se je lovcem maščevala. Ko je nek lovec ob prijetju slikovito razložil, da se kazni ne boji, saj ta za lov ni predvidena, ga je slišal tudi novinar revije *Gozd in potok*⁸. Zgodbo je posredoval uredniku revije Georgu Birdu Grinnellu, ki se je že desetletja boril za dvig zavesti o pomembnosti odgovornega lova. Članek in urednikovi vplivni politični prijatelji so omogočili premik političnega mlina (Duncan in Burns 2011, 83). Ta je v manj kot dveh mesecih vodil do sprejetja zakona⁹ o zaščiti živali v parku Yellowstone, ki je upravljalcem parkov dal primerna sredstva za njegovo izvajanje.

1.3 John Muir, glasnik naravnih lepot

Zgodnje gibanje za zaščito narave je bilo zmeraj ogroženo. Veliko podpornikov je imelo lastne ekonomske interese in so v ustanovitvi nacionalnih parkov videli priložnost, da ozemlja zaščitijo pred drugimi, a si s podporo ideji zagotovijo dostop do ljudi, ki bi jim omogočili turistični razvoj in s tem dobiček.

Gibanje za zaščito je rabilo nekoga, ki bi idejo o pomembnosti ohranitve divjine predstavil javnosti. To nalogo je prevzel John Muir, ki je, navdušen nad naravo, postal obraz okoljevarstvenega gibanja v Ameriki in najvplivnejši borec za ohranitev območja, ki je danes znano kot nacionalni park Yosemite (Nash 2001, 122).

8. Forrest and Streem

9. An act to protect the birds and animals in Yellowstone national park, and to punish crimes in said park, and for other purposes (Dilsaver 1994, 36–39)

Muir se je rodil na Škotskem. Njegov oče je bil globoko veren in v svoji interpretaciji vere ni videl prostora za naravo. Po njegovem mnenju je Sveto pismo edini vir Božje resnice. To je mladi John tudi občutil, saj ga je oče (s pomočjo palice) prisilil, da se je na pamet naučil celotno novo in večino stare zaveze. Ko je bil Muir star 11 let se je njegova družina preselila v Ameriko. Eden izmed odločilnih razlogov je bilo očetovo mnenje, da škotska cerkev ni bila dovolj stroga v svoji veri (Worster 2011, 15–18).

Kot je napisal v avtobiografiji, je Muir kljub očetovemu strogemu nazoru vsak dan bolj in bolj vzljubljal vse, kar je bilo divjega (Muir 1988a, 1). Tako ni presenetljivo, da je, takoj ko je odrasel, zapustil očetovo kmetijo v Wisconsinu in se odpravil v svet, da bi razumel naravo in našel povezavo s svojimi globokimi verskimi prepričanji. Najboljše napotke je našel na wisconsinski univerzi, kjer se je poglobil v dela transcendentalističnih filozofov. Leta 1866 je spoznal, da “sta Biblija in narava dve knjigi, ki se čudovito dopolnjujeta” (Muir v Holmes 1999, 130).

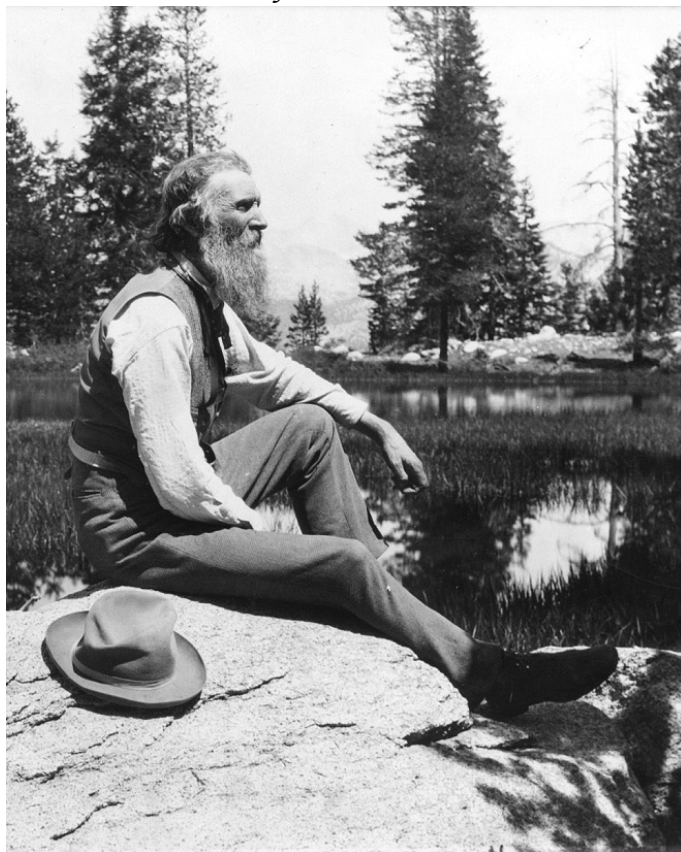
Kljub temu, da se je vedno bolj zavedal klica divjine, ga je komaj izkušnja z začasno slepoto dokončno prepričala, da svoje življenjsko delo posveti naravi (Nash 2001, 124). V šestdesetih letih devetnajstega stoletja je prehodil tisoč milj od Indiane do Mehškega zaliva. Zaradi obolenja z malarijo je opustil idejo, da bi sledil Amazonki do njenega izvira in se je raje podal v Kalifornijo. Huchingsonovi opisi doline Yosemite so ga prepričali, da si v njej poišče delo. Takrat se verjetno ni zavedal, da bo to kraj, ki bo navdihnil njegovo dožemanje divjine in pripomogel k njegovim najmočnejšim literarnim delom. V enem svojih kasnejših opisov je Muir zapisal, da “na svetu ni človekove zgradbe, ki bi se lahko primerjala z dolino Yosemite” (Muir 1988b).

Prvo leto svojega bivanja v Yosemiteju je Muir preživel kot ovčji pastir. Ob delu je spoznal nove predele Sierre Nevade in uničevalen vpliv domačih živali na naravo. Kasneje je pašno živino označil za eno izmed največjih groženj tega območja. Ovce je pogosto imenoval kar “kobilice s parklji” (Muir v Worster 2011, 474). Leta 1869 je Muir svoj denar služil z izdelavo žage za Jamesa Masona Huchingsa. V prostem času se je potikal po dolini in postopoma razvil lasten pogled na naravo. Njegovo znanje geologije mu je omogočilo, da je v nasprotju s prepričanji tistega časa trdil, da je dolina

plod ledeniškega delovanja. Njegovim teorijam so se mnogi posmehovali in jih zavračali kot fantazije nepomembnega pastirja. Leta kasneje se je izkazalo, da je bila večina njegovih razmišljanj pravih (Matthes 1962).

Največji družbeni in politični vpliv so imela njegova filozofska dela in njegov boj za zaščito območij, ki so ga navdihnili. Muir je čutil duhovno povezanost z naravo. Verjel je, da je človek samo del naravnega sveta in ne njen gospodar in da se Bog prikazuje skozi naravo. Da bi širil svoja doživetja in razmišljanja, se je po petih letih v dolini preselil v Oakland in tam pisal članke za popularne revije tistega časa. A mestno življenje je le stežka prenašal, zato se je ob vzpodbudi svoje žene ponovno podal v naravo in obiskal še druga območja v ZDA, ki so kasneje tudi postala del nacionalnih parkov (Muir 1915).

Slika 1.3: John Muir leta 1902.

Vir: Library of Congress (1902).

Po več kot dvajsetih letih življenja v in z dolino Yosemite je njegovo delo obrodilo

tudi politične sadove. Leta 1890 je tako bilo v obliki nacionalnih parkov General Grant in Sequoia zaščiteno območje okrog doline Yosemite. Kljub prizadevanjem je sama dolina še naprej ostala v upravljanju države Kalifornija in ne v zveznem, kot novi in stari nacionalni parki. Ravno v tem obdobju je Muir z nekaterimi bližnjimi sodelavci razmišljal o ustanovitvi združenja, ki bi bolj organizirano pristopilo k političnemu lobiranju za zaščito narave. Nacionalna parka na območju Sierre Nevade sta plod njihovih prizadevanj. Okoljevarstveni klub Sierra je bil uradno ustanovljen leta 1892. Muir je bil izbran za prvega predsednika (Duncan in Burns 2011, 52–55).

Muirov ugled in prepoznavnost sta v naslednjih letih strmo rasla. Po njem so bili poimenovani vrhovi, doline, ledeniki... Do 1903 je izdal svojo drugo knjigo in rezultati njegovega dela, na področju zaščite narave, so bili dobro vidni. Tistega leta se mu je ponudila priložnost, ki je ni smel izpustiti. Možnost, da neposredno vpliva na politične odločitve glede varovanja narave. Obisk doline je napovedal predsednik Roosevelt, ki je Muira zaprosil za osebno vodenje. Muir je zaslutil, da z direktnimi pogovori lahko naredi še več dobrega za naravo in v zadnjem trenutku prestavil načrtovano potovanje po Evropi in Aziji. Ob predsednikovem prihodu Muir ni bil pretirano navdušen, saj je s seboj pripeljal ogromno spremstvo, a je to kmalu poslal v hotel in ostal sam z Muirom in nekaj pomočniki. Postavili so kamp in zakurili ogenj, ob katerem sta nova prijatelja govorila pozno v noč. Muir je s predsednikom preživel tri dni brez zunanjih vplivov. Roosevelt je svojo pot nadaljeval poln energije in novih idej. Njegov prvi javni govor je bil slišati, kot da bi ga govoril Muir sam. A uspeh je bil še večji, saj je politično kolesje v roku treh let omogočilo, da se dolina Yosemite vrne iz kalifornijskih v zvezne roke in tako postane del nacionalnega parka. Nacionalni park Yosemite obsega skoraj vse, za kar si je John Muir prizadeval (Duncan in Burns 2011, 94–98).

Zadnja leta svojega življenja je Muir posvetil predvsem ohranjanju zakonsko določene zaščite parkov. Glede na velik obseg zaščenega ozemlja je pričakovano obstajalo mnogo ljudi, ki so jih parki ovirali. Veliko zahtev po izvzetju ozemelj iz parkov je bilo takoj zavrženih. A velik problem so predstavljale zahteve, ki so bile obrazložene s komentarji, ki so se zavzemali za dobro ljudi. Pri tem je izstopal primer doline Hetch

Hetchy. Mesto San Francisco je namreč potrebovalo nov vir pitne vode in zaježitev doline je bila ekonomsko najbolj smiselna. Boj za ohranitev doline je tako zavzel večino Muirovega časa. Za ohranitev se je boril skoraj do svoje smrti, a vendar je 19. decembra 1913 predsednik Wilson podpisal zakon, ki je omogočil zaježitev doline. Muir je umrl leto kasneje (24. decembra 1914) v spoznanju, da nacionalni parki sami po sebi ne nudijo zadostne zaščite (Worster 2011, 450–455).

1.4 Zaščita arheoloških najdišč

Nacionalni parki so bili protiutež ideji, ki je vodila Američane v raziskovanje Zahoda. Ideji, da je divjino potrebno ukrotiti, da ji morajo iztrgati zemljo in iz nje narediti nekaj uporabnega, da je potrebno posekati gozdove, saj so drevesa uporabna le v obliki lesa, da je potrebno preluknjati gore in poiskati dragocenosti, ki se skrivajo v njih.

Odnos je bil podoben tudi, ko so raziskovalci naleteli na arheološke ostanke, kraje, ki jih ni ustvarila narava, ampak zdavnaj izginule kulture. Najditelji so večinoma pobrali in prodali vse, kar se je dalo premakniti. Tako se je izgubilo ogromno dragocenih predmetov (Duncan in Burns 2011, 74).

Najbolj znano najdišče izumrlih kultur v severni Ameriki je zapuščeno mesto Indijancev Anasazi, ki so tam bivali med 7. in 14. stoletjem našega štetja. Zaslovelo je predvsem zaradi hiš grajenih v jame na robu planote Mesa Verde. Med prvimi raziskovalci območja so bili bratje Wetherill, ki so leta 1889 naključno zašli v te kraje. Ti so jih toliko prevzeli, da so namesto vzreje goveda raje nadaljevali kot *arheologi*. Kljub pomanjkanju izobrazbe so se postopoma veliko naučili in do izkopavanj pristopali za tiste čase precej profesionalno. Ko je najdišče Mesa Verde postalo bolj znano, je postalo tudi bolj ogroženo. Najočitnejši poseg je naredil šved Gustaf Nordenskiöld. Za pomočnike je zaposlil brate Wetherill, da so odstranili in katalogizirali več kot 600 artefaktov, ki jih je Nordenskiöld hotel odpeljati s seboj na Švedsko. Med spravljanjem najdb na vlak je policija Nordenskiölda zaprla, vendar so ga morali izpustiti, saj niso imeli pravne osnove. Zakona, ki bi preprečeval ropanje najdb, ni bilo. Zbrane predmete je lahko odpeljal in kasneje je objavil prvi znanstveni članek o nekdanjih prebivalcih

območja Mesa Verde. Da je Nordenskiöld najdeno lahko odpeljal je odmevalo v javnosti in dogodek je širšo javnost opozoril na dejstvo, da država nima zakonodaje, ki bi preprečevala in kaznovala ropanje zgodovinskih najdišč. Več civilnih iniciativ je delovalo v prid ideji, da se Mesa Verde zaščiti in leta 1906 je postala Mesa Verde sedmi nacionalni park. Ta se je razlikoval od drugih, saj ni ščitil narave, ampak ostanke starodavnih kultur (Arnold 2000, 6–12).

V okolici najdišča Mesa Verde je bilo veliko podobnih lokacij, ki so bile še vedno v nevarnosti. Dodatno motivacijo je borcem za zaščito dal eden izmed bratov Wetherill. Richard Wetherill je v raziskovanju najdišča Mesa Verde tako užival, da je svoje delo nadaljeval. Njegove metode so postale naprednejše in kljub pomanjkanju formalne izobrazbe je o arheoloških metodah verjetno vedel več kot kdorkoli drug v ZDA. Ob svojem delu je naletel na veliko amaterjev, ki so s svojim početjem povzročali veliko škodo. Wetherill se je zavzemal za zakonsko ureditev tega kaj in kako se lahko počne na arheoloških najdiščih. Za izobražene arheologe je tudi samouk Wetherill veljal za enega teh amaterjev in ker je svoje delo javno izpostavljal, je bil ravno on največji motiv za zaščito podobnih arheoloških najdišč (Duncan in Burns 2011, 77–78).

Tudi predstavnik države Iowa v predstavnem domu ameriškega parlamenta John Lacey, se je zavzemal za zakonsko zaščito ameriških arheoloških najdišč. Popularizacija vprašanja zaščite arheoloških najdišč je precej pomagala njegovi predstavitvi zakona za zaščito kulturne dediščine. Rezultat truda je bil zakon¹⁰, ki je omogočal široko zaščito, saj je v sprejeti obliki predvideval, da se z njim lahko zaščiti “druge objekte zanimive za zgodovino ali znanost” (Dilsaver 1994, 40). To je predsedniku omogočilo precej prosto interpretacijo, kar je že Roosevelt s pridom izkoristil (Duncan in Burns 2011, 104).

1.5 Theodore Roosevelt

Roosevelt se je bal, da bodo bizoni izumrli še preden bo sam kakšnega ulovil, zato se je odpravil v Yellowstone, kamor se je pozneje večkrat vrnil. Na svojih obiskih je sčasoma spoznal, da bo divjina izginila, če se bolj ne potrudijo za njeno zaščito (Duncan

10. An act for the Preservation of American Antiquities (Dilsaver 1994, 40–41)

in Burns 2011, 63).

“ *Leave it as it is. You can not improve on it. The ages have been at work on it, and man can only mar it.* ”

Theodore Roosevelt

v Roosevelt (1903)

Pri tem spoznanju mu je pomagal tudi George Bird Grinnell. Skupaj sta ustanovila združenje, ki je sicer podpiralo lov, a samo v obliki vzdržni za naravo. Grinnellov vpliv je mladega Roosevelta, ki je rasel tudi politično, spremenil v najvplivnejšega borca za ohranitev nacionalnih parkov. Ob koncu devetnajstega stoletja je bili njihov obstoj zelo ogrožen. Veliko politikov je bilo namreč mnenja, da so nepotrebni in za državo predstavljajo samo finančno breme. Mnogi so menili, da bi bilo najboljšo, če bi se ozemlja prodalo. Roosevelt je uspešno zaježil vse podobne zahteve. On, Grinnell in njun klub so bili odločilni za dvig zavesti o tem, kako blizu je dan, ko v Ameriki več ne bo bizonov in kako se postopoma izgubljajo zaščitene naravne lepote. Kot zelo mlad politik je bil Roosevelt vpleten v uspešno promocijo zakonodaje za zaščito ogroženih živalskih vrst. A za Roosevelta je bil to šele začetek politične poti. Po strmem vzponu skozi ameriški politični prostor, in umoru njegovega predhodnika, je Roosevelt leta 1901 postal najmlajši ameriški predsednik vseh časov (Duncan in Burns 2011, 89–90).

Njegovo predsedovanje je imelo več izstopajočih tem, a proslavil se je predvsem z bojem proti moči velikih korporacij (trustov) in vplivom, ki ga je imel na okoljevarstveno gibanje v državi. Čeprav se je glede zaščite narave v veliko pogledih strinjal z Murom, je Rooseveltov pristop bil nekoliko drugačen. Zavedal se je, da je potrebno politiko zaščite voditi z iskanjem čim večje javne podpore.

Čeprav je Rooseveltov pristop odstopal od tega, kar bi si želel Muir, mu je zaradi večje pripravljenosti sklepanja kompromisov uspelo sprejeti mnogo zakonov za zaščito narave pred uničevanjem. Pred zaključkom predsedovanja mu je uspelo ustanoviti 5 novih nacionalnih parkov, 51 rezervatov za ptice, 4 zatočišča za divje živali, 18 nacionalnih spomenikov in skoraj pol milijona kvadratnih kilometrov nacionalnih

gozdov (Epring 2015, 4).

Slika 1.4: Theodore Roosevelt in John Muir med skupnim izletom v parku Yosemite.

Vir: Duncan in Burns (2011, 96).

1.6 Dolina Hetch Hetchy, nezadostna zaščita

Hetch Hetchy je dolina podobna dolini Yosemite vendar ni nikoli doživela obsežnejšega turističnega razvoja. Tudi zato je bil to eden najljubših Muirovih delov parka. Načrti mesta San Francisco, da dolino spremeni v vodni rezervoar, so ga zelo prizadeli. K temu je pripomogel tudi Gifford Pinchot, ki je bil eden najvplivnejših Rooseveltovih svetovalcev. Zagovarjal je zaščito narave z načrtovano uporabo njenih virov. Muir, ki

se je veliko bolj nagibal k popolni zaščiti parkov, Pinchotu nikoli ni odpustil podpore ideji o zaježitve doline Hetch Hetchy. Ta se nahaja v parku Yosemite in je bila za Muira nedotakljiva (Duncan in Burns 2011, 124–125).

“ *These temple destroyers, devotees of ravaging commercialism, seem to have a perfect contempt for Nature, and, instead of lifting their eyes to the God of the mountains, lift them to the Almighty Dollar.* ”

John Muir

v Muir (1988b, 16. pogl.)

Dejstvo, da je dolina Hetch Hetchy v nacionalnem parku, jo je za mestne oblasti naredilo še posebej zanimivo, saj je bila zvezna vlada edini lastnik, ki je moral dovoliti zaježitev. Ta je sprva trikrat zavrnila predlog o graditvi jezusa z razlogom, da bi to nasprotovalo idejam in zakonodaji, ki je omogočila ustanovitev parka (Nash 2001, 161).

A, ko je spomladi leta 1906 San Francisco doživel najhujši potres in požar v zgodovini, ki sta uničila 80% mesta, so zagovorniki zaježitve povečali pritisk na vlado. Glavni adut je bila trditev, da bi boljši dostop do vode lahko preprečil veliko smrti in škode nastale zaradi požarov. Tema je postala zelo zanimiva in v debato se je vključilo veliko različnih interesnih skupin. Tudi v klubu Sierra, katerega predsednik je bil Muir, so se našli zagovorniki zaježitve (Duncan in Burns 2011, 122).

Debata o zaježitvi doline je pokazala, da med zagovorniki varovanja narave obstajata dve različni filozofiji. John Muir je bil poosebljen ideje, da je potrebno v zaščiteneh območjih naravo pustiti nedotaknjeno. Po njegovem mnenju jo človek lahko opazuje, a naj je ne spreminja. Zato je nasprotoval vsakršnim zahtevam za razvoj znotraj, takrat še mladih, nacionalnih parkov. Mnogi se s takšnim pogledom niso strinjali, kljub temu, da so sicer zagovarjali varovanje narave. Pogosto je bilo slišati mnenje, da je poseg v zaščiteno naravo nekaj, kar se lahko dovoli, če koristi velikemu številu ljudi¹¹ (Nash 2001, 170–171).

11. The gratest benefit to the gratest number.

Slika 1.5: Dolina Hetch Hetchy pred zaježitvijo.

Vir: Bierstadt (1870).

Politično dogajanje okrog zakona o zaježitvi doline Hetch Hetchy je bilo v Washingtonu precej pestro. Rooseveltova administracija je sprejela zakon, ki je dovolil zaježitev, a ta ni obveljal dolgo, saj se mu je manj kot leto kasneje, po obisku parka Yosemite, uprl novi predsednik William Howard Taft. Prepoved zaježitve je obveljala do novih volitev, ko je leta 1913 nekdanji odvetnik mesta San Francisco, Franklin K. Lane, postal notranji minister. Lane ni izgubljal časa in predlog zakona, ki bi San Franciscu dodelil pravice za uporabo doline, se je s pomočjo predstavnika iz Kalifornije Johna Rakerja vrnil v parlament. Ob izenačenem boju med zagovorniki in nasprotniki je bilo jeseni leta 1913 predvideno, da se bo o zakonu glasovalo decembra po parlamentarnih počitnicah. A ko je veliko predstavnikov že zapustilo Washington, se je predlog zakona nenadoma pojavil v parlamentu in o njem je glasovala, ter ga sprejela, le dobra polovica predstavnikov. Kasneje je bil zakon potrjen tudi v senatu. Okoljevarstveniki so upali, da ga bo predsednik Wilson zavrnil (izrekel veto), a se to (tudi zaradi pritiskov znotraj lastne stranke) ni zgodilo (Picker in Sprain 1988).

Slika 1.6: Dolina Hetch Hetchy danes.

Vir: Keller (2005).

Muirov boj proti takšnemu posegu v nacionalni park pa ni bil zaman. Veliko Američanov je začelo razmišljati o tem ali so njihovi parki dovolj dobro zavarovani. Če se lahko zgodi Hetch Hetchy, kdo zagotavlja, da se kaj podobnega ne bo zgodilo tudi drugje? Takšni pomisleki so pripomogli k večji podpori predlogu, ki ga je zagovarjal tudi Muir. Predlagal je ustanovitev agencije na zvezni ravni, ki bi obstajala z namenom, da parke oglašuje, jih vodi in ščiti, istočasno pa zagotovi, da izpolnjujejo svoj namen in se ohranijo za prihodnje generacije (Nash 2001, 180).

“ ... to conserve the scenery and the natural and historic objects and the wild life therein and to provide for the enjoyment of the same in such manner and by such means as will leave them unimpaired for the enjoyment of future generations. ”

Organic Act

v Dilsaver (1994, 46–47)

2 Sistematizacija parkov, 1915–1932

Prvi plahi poskusi ustanovitve organizacije, ki bi sistematično skrbela za nacionalne parke, segajo v začetek 20. stoletja. Resen trud se je pojavil 1910 in v obdobju šestih let pripeljal do zelene zakonodaje.

2.1 Ustanovitev Agencije za nacionalne parke

Nacionalni parki v začetku 20. stoletja med seboj niso bili organizacijsko povezani. Njihovo upravljanje je bilo rezultat truda posameznikov brez resne strategije (Sellars 2009, 28–29).

Danes ob nacionalnih parkih najprej pomislimo na zaščito narave, kar pa v času systemske organizacije parkov ni bilo glavno gibalno dogodkov. Takratno miselnost dobro predstavi Yard (1916a), kjer avtor piše o nacionalnih parkih kot “veliki ekonomski dobrini”. Yard je bil menanja, da “morajo Američani parke razviti, kot to počnejo Švicarji s svojimi gorami”, da je “potrebno zgraditi ceste, hotele, planinske poti itd.” Članek dobro povzame ton naporov, ki so pripeljali do ustanovitve Agencije za nacionalne parke (NPS). Agencija je nastala z namenom omogočiti ekonomsko korist pri uporabi nacionalnih parkov, kar je kasneje še dolgo zaznamovalo razvoj same agencije in nacionalnih parkov.

Dojemanje parkov ob prelomu stoletja je bila smiselna posledica razmer takratnega časa. Prvi parki so bili po ustanovitvi v domeni notranjega ministrstva, a kontrolo nad ozemlji so še naprej obdržale agencije, ki so že pred ustanovitvijo parkov upravljale ozemlje iz katerega so bili izklesani. Med parki ni bilo enotnega načrta, kaj z njimi početi

oz. kaj je njihov namen. Vprašanje pomena parkov je ob začetku 20. stoletja postajalo vedno bolj aktualno. Ne samo, da je v javno zavest prišla borba okrog jezua v dolini Hetch Hetchy, pojavili so se tudi načrti za hidroelektrarno na že tako zaznamovanih Niagarskih slapovih. Ravno zaradi boja proti načrtom za gradnjo hidroelektrarne je bilo vedno pogostejše slišati glas J. Horacea McFarlanda. Njegov, sprva precej osebni, boj proti uničevanju slapov je dobil večji obseg, ko se je organizacija¹², kateri je predsedoval, povezala z klubom Sierra. Klub Sierra se je v istem obdobju boril proti že omenjeni zajezitvi doline Hetch Hetchy in v povezovanju so videli možnost pridobitve večje javne podpore. Povezavi se je sčasoma pridružilo še več organizacij in ustanovili so Združenje za zaščito nacionalnih parkov, ki mu je predsedoval John Muir. Na nacionalnem nivoju je imel najglasnejšo besedo ravno McFarland. Njegove objave v različnih medijih so postopoma večale zavest o problematiki. Z njimi je pridobil tudi večji politični vpliv in na njegovo prigovarjanje se je leta 1910 notranji minister Richard A. Ballinger odločil, da sproži uradno prizadevanje za ustanovitev urada za nacionalne parke. V naslednjih letih (prva že 1911) je bilo organiziranih več konferenc, kjer je zainteresirana javnost lahko sodelovala pri debati o prihodnji organizaciji parkov. Iz prisotnih udeležencev je bilo moč sklepati, kje je vladal največji interes za dodatni razvoj parkov. Poleg organizacij, združenih v Združenje za zaščito parkov in drugih ljubiteljev narave, so največji interes pokazala avtomobilska in železniška podjetja (Runte 2010, 5. pogl.).

Po petih letih uradnih prizadevanj za izdelavo in sprejetje zakona, ki bi poenotil parke pod skupnim vodstvom, je osnutek zakona obtičal v političnem kolesju Washingtona. H končnemu uspehu je bistveno pripomogel precej nepovezan dogodek. V namen praznovanja ob dokončanju Panamskega prekopa je bilo določeno, da se v San Franciscu leta 1915 pripravi svetovna razstava. Na razstavi, ki jo je obiskalo 18 milijonov ljudi (v povprečju 65 tisoč na dan), so svoje predstavitve pripravila tudi velika železniška podjetja. Ker so Američani veliko denarja zapravili na potovanjih v Evropo, so železničarji pričeli s promocijo domačih lepot. To je za prepoznavnost nacionalnih parkov pomenilo veliko priložnost, saj so jih železničarji izbrali za osrednjo točko svojih razstavnih prostorov.

12. American Civic Association

Podjetje Union Pacific je porabilo pol milijona dolarjev, da je na skoraj dveh hektarjih pripravilo Yellowstone v malem. Na še večji površini je podjetje Santa Fe Railway pripravilo model Velikega kanjona. Čeprav je predstavljala borba za dolino Hetch Hetchy pomemben mejnik v borbi za večjo zaščito parkov, je svetovna razstava, ki je bila prisotna v večini svetovnih medijev, verjetno imela precej večji vpliv na politični proces in javno podporo zaščiti nacionalnih parkov (Runte 2010, 92; Duncan in Burns 2011, 146–151).

Več kot desetletna zavzemanja za ustanovitev organizacije, ki bi skrbela za vodenje in razvoj parkov so doživela svoj vrhunec, ko je leta 1915 Stephen T. Mather prevzel vodenje pisarne zadolžene za parke. Bil je bogat poslovnež, prijatelj ministra za notranje zadeve in je delo sprejel na ministrovo povabilo. Kot desno roko si je (po ministrovem priporočilu) Mather izbral Horacea M. Albrighta, ki se je izkazal za zelo veččega v razumevanju Washingtonskega političnega sistema. Dvojica se je s političnim procesom povezanim s parki začela ukvarjati, ko je bilo ozračje za večje spremembe že pripravljeno. Z nekaj spretnimi promocijskimi potezami je Mather zaznamoval zadnje leto zavzemanj za sprejetje nove zakonodaje. Po malo več kot letu dni Matherjevega delovanja, je bil leta 1916 sprejet zakon o ustanovitvi Agencije za nacionalne parke, najpogosteje imenovan kar *Organic act* (Dilsaver 1994, 46–47). Splet okoliščin je Matherja proslavil za očeta Agencije za nacionalne parke. Čeprav ta del mogoče ne ustreza zgodovinskim dejstvom, drži, da sta Mather in Albright zaznamovala prva desetletja nove agencije in usmerila njeno delovanje vse do danes (Runte 2010, 94).

Manj kot dve strani dolg zakon vsebuje zelo pomemben *osnovni namen* za nadaljnji razvoj parkov. Od na novo ustanovljene agencije zahteva ohranitev pokrajine, naravnih ter zgodovinskih predmetov in živih bitij v parkih. Istočasno mora javnosti omogočiti njihovo uživanje na način, ki bo parke ohranil za prihodnje generacije (Dilsaver 1994, 46–47).

Takoj vidimo, da je ohranjanje narave in prizadevanje za obisk le-te pogosto konfliktno. Kljub temu, pa je ta ideja do danes glavno vodilo agencije in vse odločitve glede upravljanja s parki se vrednotijo na podlagi ustreznosti temu poslanstvu (Sellars 2009,

38).

2.2 Postavitev temeljev agencije

Mather mogoče ni imel bistvenega vpliva pri sami ustanovitvi NPS, a po sprejetju zakonodaje sta skupaj z Albrightom zgradila novo organizacijo in vpliv njunih idej sega vse do danes. Ob nastanku NPS je obstajalo 14 nacionalnih parkov, 21 nacionalnih spomenikov in nekaj drugih zavarovanih območij (Mackintosh 2005, 20), ki niso imeli skupne strategije. Vzdrževanje in vodenje je bilo v rokah posameznikov oz. pri največjih parkih vojske. Z nastankom NPS se je to postopoma bistveno spremenilo, saj je bila vzpostavljena vodstvena struktura, ki je zelo hitro prepredla celoten (nov) sistem parkov. V osnovi sta direktor (Mather) in pomočnik (Albright) z navodili vodila nadzornike (ang. superintendent) posamičnih parkov, ti pa so vodili organizacijo in delo v parkih, kjer se je osebje delilo na tehnično osebje (predvsem inženirje in krajinske arhitekte) ter *čuvaje* (ang. ranger). Znanstveniki so svoje mesto v parkih našli le redko. Čeprav sta Grinnell in Storer (1916) že takoj ob ustanovitvi NPS opozarjala na potrebe znanstvenega preučevanja in razumevanja parkov, le-to ni bilo med glavnimi skrbmi nove organizacije. Poleg same izgradnje NPS so bile prioritete na področju razvoja infrastrukture (ceste, poti, koč in drugo), širjenja obstoječih parkov in dodajanja novih.

Pod Matherjem se je vodenje parkov resnično profesionaliziralo. Pod njegovim vodstvom je nastal sistem, kjer je vsak člen vedel, kaj so cilji in njegove dolžnosti. Veliko je bilo vloženo v močno in trajno strukturo, v jedru katere so bili nadzorniki in čuvaji parkov. Ti skupini sta že v Matherjevem mandatu razvili globok občutek pripadnosti in povezanosti, ki še danes zelo zaznamuje uniformirane zaposlene v NPS. Zaradi značilnih zelenih uniform v NPS govorijo o zaposlenih *zelenih krvi*, ki so najbolj predani tradicionalnemu načinu dela. To dejstvo je NPS v prihodnosti oviralo pri odpravljanju določenih prijemov, ki so se izkazali za zmotne (Sellars 2009, 53).

Zaradi razvojno naravnane politike v agenciji je razumljivo, da so prve zaposlene predstavljali inženirji in krajinski arhitekti (Olsen 1985, 34–35). Razvojna naravnost agencije ni bila samo posledica želja takratnega vodstva, ampak tudi javnega dojemanja

parkov. Parki so za javnost takrat pomenili lepo pokrajino in nekakšne vrste “naravno igrišče” (Yard 1922). Zaščita narave, ki sega dlje od zaščite pokrajinskih posebnosti, je bila takrat samo še ideja naprednih posameznikov in organizacij za zaščito narave.

2.2.1 Pismo ministra Lane-a

V zimi 1917–18 se je agencija bližala prvemu letu delovanja. Horace Albright je pripravil osnutek poročila o politikah vodenja nacionalnih parkov. To poročilo je minister Lane predstavil kot javno pismo direktorju Matherju (Dilsaver 1994, 48–52). Dokument lahko razumemo kot prvo uradno interpretacijo zadolžitev, ki jih je nova organizacija prevzela s sprejetjem ustanovitvene zakonodaje. V pismu zapisani pogledi so predstavljali dejansko usmeritev NPS in so jasno kazali, kje ležijo prioritete delovanja.

Pismo se začne z omembo osnovnega poslanstva in govori o tem, da je parke potrebno vzdrževati v popolnoma *neokrnjeni* obliki. Omeni tudi, da so vse dejavnosti v parku podrejene vzdrževanju v njihovem naravnem stanju. Ker je ustanovna zakonodaja zahtevala tudi, da se ljudem omogoči obiskovanje parkov je bilo ravnotežje težko vzdrževati. V naslednjih odstavkih se pismo posveti predvsem temu, kaj je potrebno narediti, da “bodo parki postali nekakšen nacionalni sistem igrišč” (Lane v Dilsaver 1994, 49) in, da se “omogoči dostopnost na vse izvedljive načine” (Lane v Dilsaver 1994, 50). Pismo omenja tudi možnost, da se območja v parku uporabijo kot pašniki (z izjemo ovc), če so le-ta na redko obiskanih območjih. Prepoveduje lov, razen v primerih, ko NPS odloči, da bi to koristilo ohranjanju naravnega stanja. Pismo prepoveduje podiranje dreves, razen, ko je to potrebno za razvojne projekte znotraj parka ali ko bi to izboljšalo pogled na znamenitosti v parku. Omenjen je tudi razvoj športov, kar bi izboljšalo turistično ponudbo v parkih. Zanimivo je, da se je vodstvo agencije zavzemalo celo za to, da bi Yosemite gostil zimsko olimpijado leta 1932 (Sellars 2009, 63). Velik del dokumenta je posvečen vprašanju dodatnega širjenja sistema parkov. Vsa potencialna območja je potrebno ovrednotiti za sprejetje v sistem in paziti, da novi parki ne bi zniževali obstoječih standardov (Dilsaver 1994, 48–52).

V edini omembi znanosti, je govora o tem, da agencija ne bo ustanavljala lastnega

znanstvenega oddelka in bo ob vprašanjih iskala pomoč pri zunanjih organizacijah. To pa se je dogajalo le izjemoma. Neobstoj lastne raziskovalne dejavnosti je privedel do tega, da je NPS razvila določene prakse, ki so precej odstopale od prvega dela njihovega poslanstva, ki govori o vzdrževanju parkov v njihovi naravni obliki. Takšno delovanje je bilo posledica slabega razumevanja dejstva, kaj naravno stanje sploh je, ker je bilo sprva veliko naporov vloženih predvsem v promocijo in turistični razvoj parkov (Sellars 2009, 57).

2.2.2 Upravljanje naravnih virov

Agencija se v prvih desetletjih ni dojemala kot znanstveni urad. Vodstvo je bilo mnenja, da zakonski mandat ne zahteva posebnega znanstvenega pristopa. Posledično biologi niso bili del vodilnih krogov NPS in je njihovo mnenje imelo zelo majhen vpliv. Splošno mnenje v agenciji je bilo, da drugi uradi zaposlujejo zadostno število znanstvenikov in lahko NPS ob problematičnih vprašanjih zaprosi za njihovo pomoč (Mather 1917).

V obdobju, ko je NPS postopoma gradila bazo zaposlenih iz področja inženirstva in krajinske arhitekture, je bila takšna vrsta pomoči redka. Iz tega se da sklepati koliko pomembnejša je bila za novo agencijo turistična dejavnost, kot iskanje novih in inovativnih pristopov pri zaščiti narave. Pod Matherjem se je upravljanje naravnih virov držalo smernic, ki so bile ustvarjenje že pred ustanovitvijo agencije. Pogosto je bilo upravljanje naravnih virov samo dopolnilna dejavnost k turistični dejavnosti. Parki so bili javnosti predstavljeni kot idilične pokrajine z divjimi živalmi na paši, čudovitimi gozdovi in travniki, ki jih obdajajo veličastni vrhovi in čudoviti kanjoni. S takšno sliko pa podivjani gozdni požari, ki črniijo pokrajino ali plenilci, ki napadajo priljubljene živali, niso bili združljivi. Zato je NPS s svojo dejavnostjo predvsem vzdrževala fasado, ki so jo sami enačili s parki v naravnem stanju (Keiter 2013, 15–16).

Kot že pred ustanovitvijo NPS, se je z naravnimi viri upravljalo predvsem po vzorih iz kmetijstva. Najpomembnejši so bili gozdovi, ribe in veliki sesalci (jeleni, medvedi...), tisto, kar bi naj najbolj vplivalo na pozitiven vtis v javnosti. Nekatere priljubljene

živalske vrste so bile gojene na farmah in spuščene v naravo, spet druge, ki so ogrožale idilične predstave, so bile iztrebljene ali njihovo število toliko zmanjšano, da (po mnenju agencije) niso imele kvarnega vpliva na parke (Sellars 2009, 70).

Med vsemi ukrepi je mogoče bilo najbolj kontroveržno nadziranje populacij različnih plenilskih vrst živali. V nobenem primeru ukrepi niso bili presenetljivi. V teku so bili že pred ustanovitvijo NPS in so v bistvu samo odražali splošno stanje v ZDA, kjer je potekala nacionalna kampanja za nadziranje velikih plenilcev, ki so ogrožali domače živali in povzročali gospodarsko škodo. Ustanovitveni zakon je lov na plenilce dovolil, saj je v njem zapisano, da lahko NPS uniči živali škodljive uporabnosti parkov. Agencija se je obnašala, kot da so plenilci nekaj, kar kvari podobo parkov. *Krvoločni* plenilci (vsaj v večjih količinah) v prvih desetletjih obstoja agencije v nacionalnih parkih niso imeli prostora. Dolg seznam neželenih živali je vključeval volkove, kojote, rise, lisice, jazbece, norke, podlasice, vidre, kune in druge. V dvajsetih letih 20. stoletja je vključeval celo pelikane. Čuvaji so uničevali njihova jajca, da bi zmanjšali populacijo in tako vzdrževali visoko populacijo postrvi. Te so bile zanimive zaradi športnega ribolova, ki je bil, v nasprotju s preostalim lovom, dovoljen (Cahalane 1939).

Ob koncu dvajsetih let se je pojavljalo vedno več kritik na račun pobijanja plenilcev tudi zato, ker so v nekaterih parkih skoraj izginili volkovi in šakali. Kritiki so izpostavljali predvsem dejstvo, da takšno pobijanje nima nobene znanstvene osnove in bili mnenja, da bi morale tudi te živali imeti svoj prostor v parkih. Mather in Albright sta bila zmeraj zagovornika utečenih praks, a je Albright kljub temu, kot drugi direktor NPS, nekoliko omilil in omejil programe za nadzor plenilcev. Dopustil je, da posamezni nadzorniki parkov odločijo ali je potreben poseg v populacijo določene vrste in s tem zagotovil, da se je poboj *neželenih* vrst marsikje še dolgo nadaljeval (Albright 1931).

Zgovoren primer o pogledu vodstvenega kadra v NPS na živali (pa tudi ostalo naravo) v parku so bizoni v Yellowstonu. Na začetku 20. stoletja je park upravljala vojska. Za obvarovanje bizonov pred izumrtjem so v parku vzpostavili ranč. Čez leto, ko je bilo na voljo veliko krme, so se bizoni pod budnim očesom čuvajev prosto gibali po parku. Med zimo so jih privedli na ranč, kjer so jih hranili s krmo pridelano na več

kot 200 hektarjih njiv opremljenih z namakalnimi sistemi. Veliko moških potomcev so kastrirali, saj je bil nadzor odraslih samcev težaven. Program, ki se je začel 1902 in ga je NPS nadaljevala, je dosegel, da se je do 1929 populacija iz petdesetih živali povišala na skoraj tisoč. Čeprav je nekaj divjih čred obstajalo tudi v bolj nedostopnih delih parka, te za vodstvo niso bile zanimive, saj so bile maloštevilne in stik z javnostjo redek. NPS se je odločila, da je okrog tisoč bizonov primerna velikost populacije, ki jo lahko še vzdržujejo. Za vzdrževanje tega števila so v Matherjevem času, in še veliko po tem, odvečne bizone premeščali v druge parke in živalske vrtove. Dodatno so bizone začeli pobijati in njihovo meso bodisi prodajali ali podarili (Franke 2005, 20–49).

Slika 2.1: Bizon ob jezeru Yellowstone.

Vir: Moore (2014).

Tudi druge velike živali so bile deležne vprašljivih pristopov. Jeleni so bili med obiskovalci zelo priljubljeni, zato jih je agencija zaščitila pred plenilci in umetno vzdrževala v velikem številu. V hudi zimi 1924–25 je zaradi lakote in mraza v bližini velikega kanjona umrlo veliko jelenov. Tudi skozi dvajseta leta se je nadpovprečno umiranje jelenov še pojavljalo, a Mather (kljub nekaterim zunanjim znanstvenim podatkom) ni nikoli priznal, da je bilo to zaradi prevelike populacije (Dunlap 1988).

Z uravnavanjem števila medvedov je bilo v parkih manj težav, saj agencija ni nikoli direktno vplivala na velikost njihove populacije. Ravno medvedi so bili tisti, katerih nadzorovanje je bilo najbolj direktno usmerjeno v zabavo obiskovalcev. Agencija se je mnoga leta zavzemala, da so obiskovalci imeli možnost videti medvede. Lahko so opazovali hranjenje medvedov v bližini smetišč ali pa so jih hranili ob cestah. NPS je odstranjevala le medvede, ki so predstavljali grožnjo za obiskovalce ali njihovo lastnino. Včasih so jih premestili v živalski vrt ali pa so se odločili za odstrel. Medvedi so za obiskovalce predstavljali zelo zanimivo atrakcijo in ker je NPS interakcijo z medvedi neposredno podpirala, je bilo teh problematičnih medvedov iz leta v leto več (Sellars 2009, 79–80).

V večjem obsegu kot s katero koli drugo vrsto je NPS manipulirala s populacijami rib. V nasprotju s prepovedanim lovom, je športni ribolov agencija promovirala kot eno pomembnejših aktivnosti v nacionalnih parkih. Iz Matherjevega poročila leta 1922 je razvidno, da so v tistem letu v Yellowstonu ribiči naložili okrog 60 tisoč postrvi. To je bil šele začetek programa za povečanje ribolova. Istega leta je agencija v parku izpustila 1,2 milijona postrvjih mladice in 7,4 milijona iker ter vzpostavila ribogojnico. Podobni programi so bili zagnani tudi v drugih primernih parkih in število v naravo izpuščenih rib se je z leti samo večalo (Varley 1981).

2.2.3 Politika razvoja in večanje števila obiskovalcev

S sprejetjem temeljne zakonodaje leta 1916 je kongres novonastali NPS naložil dvojno poslanstvo: javno uporabo in varstvo narave. Zakon ni točno določil, kako naj se nova agencija loti misije, ki je vključevala tudi promocijo parkov. Zakon tudi ni zahteval, da agencija vse naredi sama. Privatnim izvajalcem je lahko oddala določene dele parkov za nudenje prenočišč in drugih storitev. V okviru tega je strogo prepovedala dogovore, ki bi obiskovalcem onemogočili prost dostop do zanimivosti v parkih. Iz zakona je bilo mogoče čutiti močno podporo za to, da se omogoči obisk zaščitениh območij. S pismom ministra Lanea je postalo jasno, da je ravno velik obisk in promocija parkov glavna prioriteta zgodnje NPS (Sellars 2009, 88–90).

Mather in Albright sta omogočanje obiskovanja parkov razumela kot najpomembnejšo nalogo NPS. Mather je vedel, da, kljub sprejeti zakonodaji, agencijo ogrožata muhasta politika v kongresu in Agencija za gozdove. Ta je vedno nasprotovala ustanovitvi NPS, saj po njenem prepričanju ni imelo smisla zaščititi ozemelj samo zaradi njihove slikovitosti. Za samo upravljanje ozemelj vključenih v parke bi lahko poskrbeli tudi v Agenciji za gozdove. Matherjevo nezaupanje je bilo povod za povabilo javnosti k ogledu parkov in čudes, ki jih le-ti ponujajo. Verjel je, da bodo obiskovalci, navdušeni nad lepotami, razvili razumevanje za njihove posebnosti in bodo pripomogli k podpori za nadaljnjo zaščito parkov (Albright 1985, 34).

“ ... *the enjoyment of scenery employs the mind without fatigue and yet exercises it; tranquilizes it and yet enlivens it; and thus through the influence of the mind over the body, gives the effect of refreshing rest and reinvigoration of the whole system.* ”

Frederick Law Olmsted

v Dilsaver (1994, 20)

Matherjevo vodenje agencije je bilo odraz ideje, da so parki v prvi vrsti namenjeni obiskovalcem. Brez primerljivih programov drugod po svetu in kljub neobstoju znanstvenega pristopa k ohranitvi narave je NPS vseeno resnično verjela, da uspešno ohranja parke v neokrnjeni obliki. Agencija je v zgodnjem obdobju neokrnjen park enačila s skrbno in primerno razvitim parkom. Ker sta bila uporaba in uživanje v parkih pomemben del ustanovne zakonodaje, je prevladalo mnenje, da je razvoj optično skladen s slikovito okolico najprimernejši način, da se parke ohrani za prihodnost (Sellars 2009, 89).

Za vzpodbujanje obiskovanja parkov je imel Mather preprosto strategijo: izboljšati dostopnost, zgraditi in nadgraditi ceste, postaviti več hotelov in drugih vrst prenočišč, najpomembneje pa je bilo vzpostaviti zavezništvo z vedno bolj prisotno turistično industrijo. Že zgodaj se je zavedel potenciala, ki ga prinašajo avtomobili in posledično se je NPS hitro usmerila v bolj intenziven razvoj parkov za goste v avtomobilih. Takšen

pristop je parke spremenil iz oddaljene in nepriljavne divjine v komercialni naravni rezervat, prilagojen neizkušnim turistom, ki so iskali dogodivščino. Novi obiskovalci so v parkih zahtevali drugačne in nove storitve. Boljše ceste, poceni prenočišča, dostopne prostore za kampiranje, bencinske črpalke, trgovine in podobno. NPS je zaradi svojstvenega razumevanja lastnega poslanstva tem zahtevam z veseljem ugodila. Zgovoren je podatek, da je bilo samo v Matherjevem mandatu zgrajenih več kot 2000 kilometrov novih cest. S ponujeno infrastrukturo je turizem v parkih strmo rasel. Če je leta 1906 parke obiskalo le 2500 ljudi, je leta 1920 ta številka bila že pri milijonu. V času gospodarske krize v začetku tridesetih let je obisk nekoliko stagniral, a že leta 1936 je parke obiskalo 12 milijonov ljudi (Keiter 2013, 46).

Slika 2.2: Avtomobili postanejo stalnica v parkih.

Vir: Grand Canyon National Park (1921).

2.2.4 Zapuščina prvega vodstva

Stephen Mather je bil prvi direktor, a Horace Albright je bil več kot le njegov pomočnik. V petnajstih letih vodenja NPS je bil Mather dlje časa odsoten zaradi osebnih težav. Mučila ga je predvsem depresija in ob poslabšanju se je izogibal javnosti

ter iskal notranji mir. V teh obdobjih je agencijo vodil Albright, ki je po Matherjevem odstopu postal drugi direktor agencije. Mather je bil torej obraz zgodnje agencije, a precej znano dejstvo je, da je politiko agencije pravzaprav oblikoval predvsem Albright, ki se je striktno držal Matherjeve usmeritve glede promocije in komercializacije parkov (Duncan in Burns 2011, 233–241).

Mather se z znanostjo in ekologijo ni obremenjeval. Sistem nacionalnih parkov je gradil, razvijal in reklamiral. Okoljevarstveniki kasnejših generacij so močno kritizirali velik poudarek na turizmu in neprimeren odnos do narave v parkih v času njegovega vodenja. Kljub vprašljivim motivom je, s premagovanjem velikih ovir, ravno to prvo obdobje pod Matherjem in Albrightom omogočilo velik napredek pri organizaciji in izgradnji sistema nacionalnih parkov. Ti so danes cenjeni tako zaradi njihove pokrajine kot tudi biološke raznolikosti. S prevzemanjem odgovornosti v parkom naklonjenem obdobju in s podporo vplivnih prijateljev, je Mather parke trajno postavil v ameriško zavest (Sellars 2009, 87).

V štirinajstih letih zelo zahtevnega dela, ki so ga večkrat prekinili živčni zlomi in celo srčni napad ter kap, je Mather žrtvoval svoje zdravje za nacionalne parke, ki jih je dojemal kot zelo plemenit cilj. Ko je leta 1930 (le leto dni po odstopu z direktorskega položaja) umrl, so se zvrstili pokloni kongresa, okoljevarstvenih skupin, poslovnežev, uradnikov in prijateljev iz celotne države (Sellars 2009, 87).

Mather si je nacionalne parke predstavljal kot nekakšen divji in gorat raj brez plenilcev in gozdnih požarov. Temelj te vizije so bili njegovi domoljubni in demokratični nazor. Parke je videl kot kraje, kjer bodo Američani lahko izboljšali svoje počutje in postali boljši državljani, in kot ogromne učilnice, kjer se bodo ljudje naučili globlje ljubezni do dežele, v kateri živijo (Mather 1921).

Odločitve prvega vodstva so logično sledile iz vizije, ki so jo za nacionalne parke predvideli ustanovitelji, da so nacionalni parki namenjeni predvsem ljudem in služijo potrebam ljudi. Zato ni presenetljivo dejstvo, da kongres nikoli ni nasprotoval načinu vodenja in razvoja parkov pod Matherjem. Še več, z ustanavljanjem novih parkov in stalnim povečevanjem financiranja so sprejete smernice uživale očitno podporo. (Sellars

2009, 88).

2.3 Popolna zaščita

Nacionalnim parkom ustanovljenim konec 19. in na začetku 20. stoletja je bilo skupno, da so bile v njih geografske posebnosti. To dejstvo je bilo podlaga za njihovo zaščito. Posledično je NPS osnovno zakonodajo interpretirala, kot je predstavljeno v prejšnjih poglavjih. Zaščita se je nanašala predvsem na ohranitev slikovite pokrajine in prirejanje narave s prizori, kot so jih pričakovali obiskovalci.

Obstajala pa so tudi drugačna mnenja o tem, kaj naj bodo nacionalni parki. Joseph Grinnell je bil v času nastajanja NPS direktor Zoološkega muzeja vretenčarjev na kalifornijski univerzi Berkeley. Med raziskovanjem parkov je dodobra spoznal način dela NPS. Glede množičnega pobijanja plenilcev je ugotovil, da bo brez znanstvenega pristopa in razumevanja biologije agencija ostala ujeta v prepričanju, da plenjenje škodi ohranitvi narave. V privatnih pogovorih je svoje študente pogosto nagovarjal, da se po študiju pridružijo NPS in tako pripomorejo, da se le-ta postopoma spremeni v urad, ki bo dejansko razumel naravo in jo ščitil, in da prioriteta ne bo le število obiskovalcev (Runte 1990a).

Na začetku 20. stoletja so parki (z izjemo zaščitenih sekvoj) obstajali predvsem zaradi njihovih geoloških ali geografskih posebnosti (gore, gejzirji, kanjoni...). Šele kasneje (Yard 1916b, 3–6) so se vedno pogosteje pojavljala mnenja, da so tudi živali in rastline v parku vredne zaščite.

Nov način razmišljanja, da se spleča določena območja zaščititi tudi zaradi flore in favne, so udeležili z ustanovitvami nacionalnih parkov na vzhodu ZDA. V zveznih državah Tennessee in Virginia so zagovorniki iskali način za zaščito pragozdov v Dimnem gorovju¹³ in v gorovju Blue Ridge. Zagovorniki novih parkov so verjetno res pričakovali spremembe pri razumevanju tega, kaj parki so. Vendar so morali zakonodajalca prepričati, da nova območja izpolnjujejo podobne standarde, kot jih slikoviti parki na zahodu. A to še zdaleč ni bil edini problem. Na vzhodu praktično ni bilo velikih ozemelj, ki ne

13. Smoky mountains

bi bile v privatni lasti. Ustanovitev parka ni pomenila le prenosa zemljišča od ene vladne agencije na drugo, ampak je bilo treba ozemlja odkupiti. Večinoma podeželske zvezne države denarja potrebnega za odkup (predvsem za park v Dimnem gorovju) niso imele. Na pomoč je priskočil eden najbogatejših Američanov, John D. Rockefeller ml., ki je prispeval polovico vsega potrebnega denarja (5 milijonov dolarjev) in tako omogočil nastanek novih parkov. Rockefeller je po nekaterih ocenah za nacionalne parke prispeval okrog 45 milijonov dolarjev (Duncan in Burns 2011, 344). Nova nacionalna parka sta bila ustanovljena v letih 1934 in 1935. Čeprav njuna ustanovitev nakazuje nov koncept nacionalnih parkov, je zaščito omogočilo dejstvo, da se nahajata na goratem območju, ki jima daje tradicionalne razloge za zaščito. Še vedno je ostalo vprašanje, ali bodo med parke sprejeta tudi območja, ki nimajo izrazito slikovitih geoloških in geografskih posebnosti (Runte 2010, 105–107).

Novonastali parki so prvi nakazali koncept popolne zaščite. Čeprav ta pojem še ni bil dobro definiran, se je vedno več Američanov zavedalo, da se nacionalni parki bistveno razlikujejo od raznih drugih parkov. V nacionalnih parkih se človek trudi (v čim manj spremenjeni obliki) ohraniti, kar je ustvarila narava. Za marsikateri park (tudi mestne) je mogoče reči, da so slikoviti, a le nacionalni parki so ponujali slikovite atrakcije, kot jih je ustvarila narava sama.

Prvi poskus uresničitve razširjene zaveze do zaščite narave je bil v sosesčini parka Yellowstone, ki je zmeraj predstavljal simbolični standard za nacionalne parke. Meje parka so bile načrtane na hitro, brez dobrega poznavanja območja. Kljub njegovi precejšnji velikosti so bila nekatera območja pri zaščiti parka izpuščena. Če bi gorovje Teton in dolina Jackson Hole bili zaščiteni ob nastanku parka Yellowstone bi to bilo enostavno. Desetletja pozneje so biologi in okoljevarstveniki ugotovili, da sta ti območji pomembni ob zimskih selitvah živali, ki sicer leto preživijo v Yellowstonu. Žal je bilo predvsem območje doline Jackson Hole takrat že poseljeno, kar je onemogočilo enostavno zaščito. Horace Albright se je za zaščito Jackson Hole-a boril desetletja. Uspel je pridobiti finančno podporo Johna Rockefellerja, a se je kongres leta 1929 odločil, da zaščiti samo območje gorovja Teton. Nov park je izpolnjeval tradicionalne zahteve za

nacionalni park, ni pa prispeval k premiku politične miselnosti v smeri popolne zaščite. Odločitev je samo potrdila, da je v Washingtonu še zmeraj prevladovalo tradicionalno mnenje o tem, kaj naj bodo nacionalni parki (Runte 2010, 111–116).

Slika 2.3: Gorovje Teton. Vsekakor najbolj prepoznaven del nacionalnega parka Grand Teton.

Vir: Richter (2014).

Naslednji poskus zaščite območja, ki ni izpolnjevalo tradicionalnih kriterijev za nacionalne parke se je pojavil na območju Everglades na jugu Floride. Park tam bi končno potrdil, da je mogoče zaščititi tudi območje brez izrazito slikovite pokrajine.

2.3.1 Nacionalni park Everglades

Takrat in danes lahko območje Everglades preprosto opišemo kot *reka trave*. Na prvi pogled brez očitnih karakteristik reke, se v travi vseeno skriva struga. V povprečni širini 65-ih kilometrov se vodni tok premika od jezera Okeechobee, v osrednjem delu floridskega polotoka, do več kot 160 kilometrov oddaljene, z mangrovami poraščene, obale v mehiškem zalivu. Razlika v nadmorski višini med jezerom in zalivom je le nekaj metrov, a to zadošča za preprečevanje vdora morske vode. Tako na celotnem območju prevladuje sladkovodna flora in favna. Vodni sistem, kot ga lahko opazujemo, v takšni obliki obstaja najmanj 5000 let. Večje količine padavin in predvsem hurikani občasno zmotijo ustaljene vzorce, a to bistveno ne škoduje rastlinam in živalim. Resno grožnjo so prinesli komaj priseljenci dvajsetega stoletja, ki so začeli umetno spreminjati vzorce vodnih tokov in poskušali izsušiti celotno območje (Grunwald 2007, 1. pogl.).

Še pred kmetijstvom in drugimi vrstami razvoja so človeško prisotnost občutile živali. Med prvimi ptiči, katerih perje se je uporabljalo za prestižne ženske klobuke. Pobijanje ptic in preprodaja perja sta bili po nekaj javno odmevnih dogodkih (ki so vključevali tudi umore) prepovedani že na začetku 20. stoletja. Hitro za tem so glavne tarče postali aligatorji (Runte 2010, 117–118). Brez celovite zaščite območja ljudje hitro najdemo načine, kako se okoristiti z izkoriščanjem in preoblikovanjem narave.

Ko so v letih 1926 in 1928 velike poplave zahtevale najmanj 2300 življenj, je veliko preživelih poplave razumelo kot znak, da je potrebna še večja kontrola nad jezerom in močvirjem. Takšen odnos je nekako razumljiv, saj nadaljuje tradicionalne poglede, ki so jih priseljenci prinesli iz Evrope. Vzporedno z naporji za zaščito so desetletja potekale tudi aktivnosti za preoblikovanje in izsušitev območja Everglades. Tako kot v primeru doline Jackson Hole je bila zamujena priložnost, da se območje zaščiti pred prvimi velikimi posegi in naselitvami ljudi. Borci za zaščito narave so lahko upali predvsem na to, da njihova prizadevanje pripomorejo vsaj k omejitvi in boljšemu nadzoru človeškega vpliva. Bistven je bil zasuk v miselnosti, ki je omogočil možnost zaščite mokrišča Everglades. Odsotnost izrazitih geoloških ali geografskih posebnosti te regije je predstavljala največjo možno zavezo popolni zaščiti. Glavno vodilo nove zaveze

je bila zaščita izginjajočih divjih živalskih vrst (Runte 2010, 118–119).

Slika 2.4: Nacionalni park Everglades.

Vir: Cross (2013).

Organizacije v podporo ustanovitvi parka Everglades so na začetku tridesetih let 20. stoletja organizirale vrsto ogledov in ovrednotenj regije o njeni primernosti za vključitev v sistem parkov. Nastali dokumenti so vsi vsebovali mnenje, da mokrišče sicer ne ustreza klasičnim standardom za nacionalne parke, a da si, zaradi edinstvene flore in favne, vseeno zasluži vključitev v sistem. Avtorji dokumentov so ob vsaki priložnosti dodatno poudarili številčnost in pomembnost živali, ki jih najdemo na območju mokrišča. To je nakazovalo določene dvome v moč argumentov za zaščito, a pomembno je bilo predvsem to, da so argumenti za ustanovitev parka prvič v zgodovini temeljili na zaščiti žive narave (Olmsted in Wharton 1932).

Predlog zakona, ki bi zaščitil območje Everglades, je izrecno omenjal zaščito divjine. Še več, govoril je tudi o tem, da razvoj za potrebe obiskovalcev ne sme spreminjati flore in favne. Vse to je predstavljalo pomemben napredek v razumevanju definicije nacionalnega parka. Ideje, ki so se uveljavile v povezavi s parkom Everglades, so tako vplivale na vse prihodnje parke in postopoma korenito spremenile tudi delo Agencije

za nacionalne parke (Runte 2010, 123).

“ *We are definitely in an era of building, the best kind of building—the building of great public projects for the benefit of the public and with the definite objective of building human happiness.* ”

Franklin D. Roosevelt

v Duncan in Burns (2011, 284)

3 New Deal, svetovna vojna in pomanjkanje sredstev, 1933–1955

O obdobju, ki je sledil začetnemu oblikovanju Agencije za nacionalne parke in samega sistema parkov, je pomembno razumeti, da so imeli velik vpliv na upravljanje nacionalnih parkov zunanji ekonomski in politični dejavniki. Sprva obdobje velike ekonomske krize, nato velike politične spremembe namenjene obuditvi gospodarstva in na koncu še največja vojna v zgodovini človeštva. Celotno obdobje je zaznamoval drugi predsednik s priimkom Roosevelt. Parki so s Franklinom D. Rooseveltom dobili enega največjih podpornikov v svoji zgodovini. V času njegove administracije se je povečalo število parkov in hkrati se je razširila definicija pomena nacionalnih parkov (Duncan in Burns 2011, 260, 281).

3.1 Civilni oddelek za zaščito

Ekonomska kriza ob koncu dvajsetih let je pustila brez službe skoraj vsakega četrtega Američana. Ogromno je bilo takšnih, ki na začetku dneva niso vedeli, kaj bodo ta dan jedli in kaj bodo počeli. Roosevelt je hitro po nastopu svojega mandata zagnal celo vrsto programov, ki so bili namenjeni borbi z brezposelnostjo. Predsedniku drag, ker je vključeval zaščito narave in za nacionalne parke pomemben, je bil Civilni oddelek za zaščito (CCC)¹⁴. Zvezna vlada je v okviru tega programa zaposlila mlade moške in jih poslala na delo v nacionalne gozdove, državne¹⁵ in nacionalne parke (Duncan in Burns

14. *Civilian Conservation Corps* - CCC

15. *State park* - park pod okriljem posameznih zveznih držav

2011, 281).

Slika 3.1: Civilni oddelek za zaščito pri delu.

Vir: National Park Service (1933).

Horace Albright je bil soudeležen pri zgodnjem načrtovanju programa. Njegova agencija je že imela pripravljene projekte, ki so čakali na financiranje, zato so parki od programa odnesli največ. V treh mesecih je nastalo več kot tisoč kampov Civilnega oddelka za zaščito, v katerih je delalo skoraj 300 tisoč mladih moških. Plačilo za delo je bilo 30 dolarjev na mesec, kar tudi za takratne standarde ni bilo veliko. Od tega so delavci obdržali 5 in preostalih 25 dolarjev poslali domov svojim družinam. Ta denar je za marsikoga predstavljal rešilno bilko, ki je omogočila preživetje gospodarske krize. Mogoče je še pomembnejše dejstvo, da je veliko fantov, vključenih v program, pridobilo potrebna znanja, ki so jim omogočila zaposlitev po koncu krize. V okviru *New Deal*-a je obstajalo še več podobnih programov, ki so na koncu poskrbeli predvsem za to, da je Amerika ugodnejšo gospodarsko klimo pričakala z dobro pripravljeno delovno silo (Salmond 1967).

V času recesije je samo v Civilnem oddelku za zaščito sodelovalo več kot tri milijone delavcev. Zgradili so več kot 97 tisoč milj požarnih poti v nacionalnih gozdovih, se borili z erozijo prsti na 340 tisoč kvadratnih kilometrih kmetijskih zemljišč in posadili tri milijarde dreves (kar predstavlja polovico posajenih dreves v zgodovini Amerike). V tem obdobju je bilo samo za projekte povezane z nacionalnimi parki porabljenih 218 milijonov dolarjev. Ta vložek se vidi še danes v takrat izgrajenih cestah, pohodniških poteh in podporni infrastrukturi (Duncan in Burns 2011, 284).

3.2 Vzpon in upad znanstvene dejavnosti

Hitro po nastopu Horacea Albrighta kot direktorja Agencije za nacionalne parke je okrog Georga Melendeza Wrighta začelo nastajati jedro bodočega Oddelka za divjad¹⁶. Ta je del NPS postal leta 1933, a prve aktivnosti so se začele že prej. Wright je bil velik zagovornik ideje, da morajo odločitve o politikah NPS upoštevati tudi vpliv na rastline in (predvsem) živali. Tak pogled je bil, v obdobju, ko je bila pomembna predvsem turistična dejavnost, revolucionaren. Med leti 1929 in 1933 je pod njegovim vodstvom nastala prva prava znanstvena raziskava o divjadi v nacionalnih parkih. Velik del finančnih potreb raziskave je pokril iz lastnih virov. Precej verjetno bi na podobno raziskavo, če bi le-to morala financirati NPS, čakali še leta. Odkritja so bila objavljena v Wright in sodelavci (1932) (dokument znan predvsem pod imenom *Fauna št.1*). S tem dokumentom je agencija dobila prvo pravo znanstveno podlago za upravljanje z naravnimi viri (Sellars 2009, 95–96).

Predlogi v *Fauna št.1* so predstavljali veliko odstopanje od dotedanjega ravnanja agencije. Agencija je pogosto zagovarjala stališče, da, kljub določenemu razvoju za potrebe obiskovalcev, velik del parkov ostaja nedotaknjen in je ohranjen v prvotnem divjem stanju. Wrightova raziskava pa je pokazala, da to ni bilo res. Razni, za agencijo zdaj že tradicionalni, prijemi so imeli velik vpliv na celotne parke. Nadzor nad plenilskimi vrstami, poseganje v število velikih sesalcev, gojenje rib, uničevanje komarjev in boj proti požarom so korenito spremenili naravna ravnovesja v parkih (Sellars 2009,

16. Wildlife division

97).

Slika 3.2: George Melendez Wright.

Vir: NPS Historic Photograph Collection (1929).

V nasprotju z uradnimi stališči NPS so biologi v raziskavi ugotovili, da množičnost obiskovanja parkov korenito vpliva na način ohranjanja parkov v njihovi prvotni obliki. Ta konflikt je povzročil veliko nepravilnosti in odstopanj od naravnega stanja. Drugi pomembni dejavniki se najdejo v manipulaciji virov pred ustanovitvijo parkov in nezmožnosti ustanoviteljev, da parke oblikujejo kot samostojne biološke enote. Iz zadnjega razloga je sledil tudi pogosto poudarjen predlog, da bi bilo potrebno kar nekaj parkov razširiti, da bi vključevali tako poletni, kot tudi zimski habitat različnih vrst živali (Wright in sodelavci 1932, 23–44).

Poročilo Fauna št.1 se konča s priporočili o tem, kako naj agencija v prihodnje vodi politiko upravljanja naravnih virov. Dve ideji sta izstopali. Agencija mora odločitve

sprejemati na podlagi znanstvenih spoznanj (pri čemer je potrebno v vsakem parku izvesti študije) in ne sme več posegati v število živali neke vrste, razen če ji v nekem parku grozi izumrtje. Takšna priporočila, ki so hitro postala tudi uradna politika agencije, so predstavljala zadostno odstopanje od tradicije, da jih lahko imenujemo revolucionarna. Znanstvene raziskave, obnova prvotnega stanja, zaščita plenilcev in ogroženih vrst, zmanjšanje oz. izkoreninjenje neavtohtonih vrst in pridobitev ekološko bolj celovitih habitatov so le nekateri izmed pogledov, ki so nekoliko prehitevali zgodovinske okvirje v katerih so nastali (Sellars 2009, 98).

Direktor Albright, ki je sprva podpiral predloge biologov, je kasneje nekaterim predlogom tudi ostro nasprotoval. Leta 1931 je agencija začela tudi finančno podpirati raziskave (polovico je še vedno prispeval Wright). Dve leti kasneje je bil uradno ustanovljen Oddelek za divjad in vse stroške delovanja je začela kriti agencija. Še večji preskok se je zgodil marca 1934, ko je Albrightov naslednik Arno Cammerer predloge v Fauna št.1 razglasil za uradno politiko agencije. Sredina tridesetih let je tako bila prvi vrhunec vpliva znanosti na dejavnosti NPS. Do leta 1936 se je število zaposlenih biologov povečalo na 27. Žal pa je to leto hkrati predstavljalo tudi začetek upada znanstvene dejavnosti v agenciji (Sellars 2009, 98; Duncan in Burns 2011, 285–287).

To desetletje je bilo predvsem desetletje Rooseveltovega programa *New Deal*. Agencija je finančno injekcijo sprejela z odprtimi rokami in z njo pognala že pripravljene programe, ki so sledili tradicionalni usmeritvi v razvoj in privabljanju obiskovalcev. Čeprav je imelo mnenje biologov zdaj večjo težo in so lahko sodelovali pri odločitvah glede razvojne dejavnosti, pa še niso imeli bistvene moči pri oblikovanju tako imenovanih *Master plan*-ov agencije. Usmeritve agencije so v tridesetih letih še vedno sledile idejam, ki so bile sprejete v Matherjevem času. Biologi so bili zaposleni predvsem s tem, da so raziskovali okoljske vplive infrastrukturnih in drugih razvojnih projektov in iskali načine kako te vplive zmanjšati. Wright, kot vodja biologov, je veliko svoje moči vlagal v nadaljnjo okrepitev znanosti v agenciji. Direktorju je večkrat pisal o potrebah, da se v načrte agencije vključijo tudi podatki o naravnih virih in njihovem upravljanju, ne le pogledi in pristopi k infrastrukturnemu in ostalem fizičnem razvoju. Kljub Wrighto-

vemu trudu ni podatkov o tem, da bi v tistem času imeli biologi kakršenkoli vpliv na oblikovanje *Master plan*-ov (Sellars 2009, 102).

Obseg in kompleksnost dela oddelka sta se iz leta v leto večala. Zaradi potreb po koordinaciji dela z drugimi deli agencije je direktor Cammerrer Oddelek za divjad leta 1935 preselil v Washington D.C. Z novim sedežem in sodelavci v ključnih parkih sta oddelek in s tem tudi znanstvena dejavnost dosegla začasni vrhunec. Žal je februarja 1936 George Wright umrl v prometni nesreči. Izguba njegovih vodstvenih sposobnosti je pomenila začetek upada znanstvenih programov v NPS. Do konca desetletja se je število biologov zmanjšalo in s tem tudi njihov vpliv. Znanstvena dejavnost je do januarja 1940, ko so oddelek za divjad preselili v drugo javno agencijo, znotraj NPS skoraj popolnoma zamrla (Sellars 2009, 101; Duncan in Burns 2011, 287).

Takšen razplet dogodkov je, ob upoštevanju okoliščin, razumljiv. Razcvet znanstvene dejavnosti v agenciji se je zgodil predvsem zaradi briljantnega posameznika s posebnim političnim čutom in dobrimi vodstvenimi sposobnostmi. Žal je bila agencija še vedno pod vplivom tradicionalnih pogledov prvega vodstva, ki so istočasno dobili finančno podporo zvezne vlade v obliki Rooseveltovega programa *New Deal*. Pomen znanosti je sicer zrasel in ob odločanju o razvojnih projektih so biologi pogosteje lahko vplivali na odločitve, a agencija in javnost za velik premik še nista bili pripravljeni. Počakati je bilo potrebno še četrto stoletje, preden se je tudi javnost toliko usmerila na pomen ekologije in znanosti, da je bila agencija zaradi zunanjih vplivov primorana spremeniti svoj *modus operandi*.

3.3 Povečanje sistema in širitev aktivnosti

Ko je Albright pričel voditi agencijo je nadaljeval usmeritev, ki sta jo zastavila skupaj z Matherjem. Glavni cilj je bila večja popularnost parkov in njihovo profesionalno vodenje. V tem okviru je bilo za agencijo zelo pomembno tudi širjenje sistema parkov. Ob nastopu Albrightovega mandata je bil ameriški predsednik Herbert Hoover. V prvih štirih letih Albrightovega mandata je bil sicer ustanovljen le en nacionalni park (Votlina Carlsband v Novi Mehiki), a istočasno je predsednik Hoover uporabil zakonsko

možnost, da ustanovi več nacionalnih spomenikov, ki so v prihodnjih desetletjih vsi postali nacionalni parki (Duncan in Burns 2011, 262).

Širjenje sistema nacionalnih parkov je postala utečena praksa, ki se nadaljuje tudi danes. Velik premik v delovanju Agencije za nacionalne parke se je zgodil po aprilu 1933, ko je novoizvoljeni predsednik Roosevelt direktorja Albrighta povabil na kratek oddih v naravo blizu nacionalnega parka Shenandoah. Že pred tem je Albright razmišljal, da bi vojaške parke, zgodovinska bojišča in vojne spomenike morala vzdrževati njegova agencija. Bil je mnenja, da je "le NPS sposobna primerno zaščititi te zgodovinske in kulturne zaklade" (Albright v Duncan in Burns 2011, 268). Ob vožnji nazaj v Washington je Albright predsedniku predstavil svoje mnenje, zakaj bi morala NPS nadzorovati vsa zgodovinsko pomembna območja, objekte in spomenike v ZDA. Pogovor je bil za Albrighta in njegovo agencijo zelo uspešen, saj je predsednik Roosevelt Albrightu naložil, da predloge čim prej prelije na papir in mu tako omogoči začetek potrebnih političnih procesov. Še pred koncem poletja je predsednik z dvema izvršnima ukazoma¹⁷ omogočil korenito reorganizacijo agencije (Albright in Rath 1990).

Agencija je od ministrstva za vojne prevzela upravljanje več kot dvajsetih vojaških parkov, zgodovinskih bojišč in spomenikov, ki obsegajo dogodke iz časa prvih evropskih priseljencev pa vse do vojne za neodvisnost in državljanske vojne. To pa še ni bilo vse. Agencija je v upravljanje prevzela tudi nekaj najpomembnejših nevojaških spomenikov. Kip svobode, goro Rushmore (kjer so v granit vklesani štirje pomembni ameriški predsedniki) in nekatere najznamenitejše hiše ter spomenike v glavnem mestu. Agencija od tega trenutka ni štela le pokrajine, ampak je postala del ameriške zavesti (Duncan in Burns 2011, 269).

Ob takšnih korenitih spremembah v delovanju agencije se je pod Rooseveltom hitro širil tudi sistem nacionalnih parkov. V njegovem mandatu je bilo ustanovljenih namreč kar šest novih parkov. Predsednikov doprinos se je čutil predvsem pri zagotavljanju financiranja odkupov privatnih zemljišč, kjer območja v predlaganih parkih niso bila v državni lasti. Med drugim je, kljub kongresnim omejitvam pri investicijah, pridobil 705

17. Executive order No. 6166 in Executive order No. 6228 (Dilsaver 1994, 116–121)

tisoč dolarjev za nakup zemljišč potrebnih za ustanovitev nacionalnega parka Isle Royale. Prav tako je v velikem obsegu izkoristil predsedniku dano pravico in ustanovil nekaj nacionalnih spomenikov, ki so bili v kasnejših obdobjih vsi preoblikovani v nacionalne parke (Duncan in Burns 2011, 289).

3.4 Vpliv druge svetovne vojne

Kljub težkim časom, se je število obiskovalcev v tridesetih letih strmo povečevalo. Od okrog treh milijonov obiskovalcev na začetku desetletja je število obiskovalcev naraslo na več kot 19 milijonov leta 1940 in rekordnih 21 milijonov leta 1941. Večja popularnost parkov je bila neposredno povezana z večjim vlaganjem vanje. Programi *New Deal* so NPS omogočili razširitev sistema in razvoj, o katerem sta le nekaj let prej Mather in Albright lahko le sanjala (Sellars 2009, 151; Runte 2010, 154).

Direktor Cammerer je v tridesetih letih nadzoroval predvsem povečanje sistema in bliskoviti razvoj infrastrukture. Razpolagal je z vedno večjim proračunom, ki je leta 1940 presegel 33 milijonov dolarjev. Vojna, ki je že divjala v Evropi in je vedno bolj zahtevala tudi ameriško pozornost, pa je ta trend spremenila. Ko je avgusta 1940 vodenje agencije prevzel Newton B. Drury, so se programi za pomoč gospodarstvu zaključevali in država se je preusmerila na dejavnosti potrebne za pomoč zaveznikom v vojni. Decembra 1941 je Amerika vstopila v vojno in proračun NPS se je v zmanjšal za polovico. Leta 1942 je bil dokončno ukinjen program CCC, ki ga je do takrat agencija s pridom izkoriščala (Sellars 2009, 150).

Število zaposlenih v agenciji se je v obdobju vojne zelo zmanjšalo. Pred napadom na Pearl Harbor leta 1941 je imela NPS okrog 6000 redno zaposlenih. Že do junija 1942 se je število redno zaposlenih zmanjšalo za 1500 in leto kasneje padlo na tretjino začetne vrednosti. Število zaposlenih se je junija 1944 ustalilo na okrog 1570, kar pomeni, da je v samo treh letih agencija izgubila skoraj tri četrtine zaposlenih. Na zmanjšanje kadra je vplivalo znižanje proračuna in dejstvo, da se je veliko zaposlenih pridružilo vojski. Zmanjšanje proračuna, števila zaposlenih, omejena dostopnost goriva in drugi ukrepi zaradi vojne so pustili posledice tudi pri številu obiskovalcev. V manj kot treh letih je

obisk strmo padel na manj kot 7 milijonov ljudi leta 1943 (Wirth 1980, 8. poglavje).

Bolj konservativen, kot direktorji pred njim, je Drury ustrezal času vojne in omejenih sredstev, ko je agencija imela tri glavne cilje: “vzdrževati zadovoljivo organizacijsko strukturo, ki bo lahko zrasla, da zadovolji povojne potrebe zaradi ponovnega večanja obiska, poskrbeti, da parki ostanejo v glavnem neokrnjeni in zagotoviti, da se ne podre celotna ideja nacionalnih parkov” (Drury 1944).

Ob začetku vojne je bilo veliko pritiskov, da bi se parke med vojno preprosto zaprlo. A takratni notranji minister Ickes se s tem in z mnenjem, da med vojno nihče ne rabi dopusta, ni strinjal. Njegovo mnenje in tudi mnenje agencije je bilo, da so v takšnem času parki ravno to, kar ljudje potrebujejo. Predsednik Roosevelt, ki je bil zmeraj velik zagovornik parkov, se je strinjal z Ickesom. Kljub vojnim časom so bili parki deležni njegove zaščite. Ko je vojska hotela v bližini gnezdišča redke vrste laboda postaviti območje za vojaške vaje, je predsednik od vojske zahteval, da najdejo primernejši kraj (Sellars 2009, 152).

Slika 3.3: Vojaške enote trenirajo v parku Mt. Rainier.

Vir: National Park Service (1941).

Kljub omejitvam so bili parki vključeni v vojne dejavnosti. V parku Mount Rainier

so vojaške enote trenirale na visoki nadmorski višini (glej sliko 3.3). Trening v puščavah je potekal v nacionalnem spomeniku Joshua Tree. V parkih Acadia, Olympic in Havaii je bila postavljena oprema za nadzorovanje obale. Najpomembnejša funkcija parkov pa je bil počitek vojakov, ki so se vračali iz vojnih območij. Tako so v času vojne parki služili namenu, o katerem je pisal že John Muir. Zanimiv primer je park Denali na Aljaski, eden najbolj odročnih parkov v sistemu. V letu pred vojno je park obiskalo nekaj čez 1200 obiskovalcev. Na vrhuncu vojne pa je park obiskovalo med 6 in 8 tisoč vojakov na mesec. Celoten sistem parkov je leta 1943 obiskalo kar 1,6 milijona vojakov (Duncan in Burns 2011, 308–309).

3.5 Obdobje po vojni

NPS je med vojno dosegla glavni cilj. Uspešno se je upirala zahtevam po večjih posegih v parke. Tako je vojska večino potreb po lesu in drugih surovinah, ter vadišča in območja za testiranje morala poiskati izven parkov. Ti so tako ostali v veliki meri nedotaknjeni. Še več, sistem parkov se je nekoliko razširil celo med vojno. Je pa vojna pustila drugačne dolgoročne posledice. Zmanjšan proračun, ki je v letu 1945 znašal manj kot 5 milijonov dolarjev (manj kot šestina predvojnega) ni omogočal niti osnovnega vzdrževanja parkov.

Finančna podhranjenost se je še bolj čutila po koncu vojne, ko je število obiskovalcev skokovito naraslo. Že po nemški predaji je obisk narasel za 56% in po Japonski predaji avgusta 1945 se je praktično podvojil. Obisk je nato le še rasel. Med letoma 1945 in 1947 se je povzpел iz 11,1 milijonov na 23,5 milijonov obiskovalcev (Young in Young 2010, 727).

Tako število obiskovalcev pa je pomenilo, da so infrastruktura, ki je v času vojne propadala, pomanjkanje zaposlenih in še zmeraj zelo nizek proračun v prehodu iz štiridesetih v petdeseta leta za agencijo predstavljali velik problem. Agencija v praksi ni bila sposobna nadzirati povečanega toka obiskovalcev, kar je puščalo posledice tako na parkih kot na že tako načeti infrastrukturi. Istočasno se je agencija ukvarjala z nekakšno krizo identitete. Direktor Drury, katerega konservativni pogledi so ob začetku vojne

pomagali, sedaj s svojim delom ni bil sposoben pridobiti podpore kongresa. Razdvojen je bil med lastnim mnenjem, da se agencija ne bi smela ukvarjati z dejavnostmi izven osnovnega poslanstva (rekreacijski turizem, zgodovinski spomeniki...) in tem, da nekateri kompromisi na tem področju omogočajo večjo javno in predvsem politično podporo (Sellars 2009, 173).

Največji problem za Drury-ja je bila vpletenost agencije v rekreacijski turizem. Programi, ki so se začeli v času *New Deal*-a, so agenciji dodelili vlogo upravljalca rekreacijskih območij, ki so v glavnem nastala okrog umetnih jezer. Jezera so služila kot rezervoarji pitne vode, za povečanje proizvodnje električne energije ali oboje. Tovrstna dejavnost je sicer povečala število obiskovalcev, a direktor resnih koristi za agencijo ni videl. V bistvu je v tem videl celo nevarnost za parke. Rekreacija se je politično uporabljala za pridobivanje podpore pri gradnji jezov. Takšni razlogi bi lahko v nekaterih primerih bili uporabljeni tudi, ko gre za vprašanje jezov na območju nacionalnih parkov. To pa je nekaj, kar so parki že izkusili ob dogodkih v dolini Hetch Hetchy. Leta 1950 je direktor nasprotoval graditvi jezov Echo Park, ki pa ga je podpiral notranji minister Chapman. Jezero, ki bi nastalo pred jezom, bi poplavilo velike dele nacionalnega spomenika Dinozaver¹⁸. Politično se je Drury znašel v kočljivem položaju, saj je zgodaj v svojem mandatu ta projekt podpiral. Zaradi vseh pritiskov je Drury leta 1951 odstopil. Nadomestil ga je Arthur Demaray, ki je na položaju ostal le nekaj mesecev. Njegovo imenovanje za direktorja je bilo nagrada za dolgoletno predano delo v agenciji (Wirth 1980, 83). Dejansko je pravi Drury-jev naslednik bil Conrad Wirth, ki je direktor postal decembra 1951 (Sellars 2009, 178, 350).

Z Wirthom se je v agencijo do neke mere vrnila politika, ki je prevladovala že od ustanovitve NPS. Čeprav prej omenjen načrt za jez Echo Park ni bil uresničen, so za to imele zasluge predvsem okoljevarstvene organizacije, ki so po drugi svetovni vojni začele pridobivati na vplivu in ugledu. Wirth je jez sicer nasprotoval, a je NPS bila v tem obdobju precej neodločna, saj se je notranji minister še vedno nagibal k podpori jezov. V splošnem je tudi Wirth podpiral idejo, da se agencija vključuje v večje

18. Dinosaur National Monument

projekte umetnih jezer in območja kasneje vodi kot nacionalna rekreacijska območja. Po njegovem mnenju vpletenost agencije v takšnih projektih omogoča boljši položaj, ko je treba parke braniti pred projekti, ki bi parke lahko ogrožali (Nash 2001, 209–219).

Pod Wirthom vodenje NPS ni imelo striktno varovalne usmeritve. Večkrat je sprejel projekte zaježitve in predlagal, da NPS prevzame vodenje rekreacijskega območja, ki bo tako nastalo. Glede na to, da je bil Wirth velik zagovornik programov New Deal-a, ni presenetljivo, da je NPS v tem obdobju delovala precej oportunistično. Pomembno je bilo le, da agencija neko ozemlje upravlja in ne v kakšni obliki. Z dejavnostmi na področju javne rekreacije je NPS samo razširila že tako prisotne želje po čim večji turistični dejavnosti. Wirth je svoje politične spretnosti uporabil za zagon največjega razvojnega projekta v zgodovini parkov. Program enostavno poimenovan *Misijska 66* je bil zastavljen kot 10 letni projekt do leta 1966, ko je agencija praznovala 50 let obstoja. Namenjen je bil predvsem jedru sistema (nacionalnim parkom), saj je neverjetno povečanje obiska v petdesetih letih dodatno poudarilo žalostno stanje infrastrukture, nastalo zaradi pomanjkanja sredstev med vojno. (Sellars 2009, 180).

“ *National parks are exemplars of our heritage. The natural areas reflect the continent as aboriginal people knew it, and they preserve those areas in a pristine condition, the way it was when the Europeans came here. It's there that we come to understand that there's one web of life, and that we're a part of it. And it's in our relationship to all the other creatures that we find our own identity and the meaning of our lives.* ”

George Hartzog

v Duncan in Burns (2011, 345)

4 Vzpon okoljevarstva, 1956–1990

V prvih petdesetih letih obstoja agencije je bil razvoj za potrebe turizma pomemben dejavnik pri zaščiti parkov. Turistična dejavnost je služila kot zaščita pred vdori razvojnih projektov, kot so jezovi in rezervoarji. Istočasno pa je turistična infrastruktura obiskovalce večinoma omejila na določena območja parkov in posledično zaščitila nerazvito divjino.

Če je bil turistični razvoj v prvih desetletjih obstoja NPS potreben predvsem za privabitev obiskovalcev in pridobivanje javne podpore za sam obstoj parkov, se je v petdesetih letih to nekoliko spremenilo. Javnost je parke sprejela in vedno večji obisk je zahteval infrastrukturo, ki bi prenesla in tudi omogočila kontrolo nad vedno večjimi množicami. Direktor Wirth je pri opisovanju situacije rekel, da obiskovalci “parke ljubijo do smrti” (Wirth 1956b). Tako je NPS zagovarjala (paradoksalno) mnenje, da je razvoj infrastrukture v parkih nujen za njihovo zaščito (Wirth 1980, 234).

4.1 Misija 66

Ideja, da razvoj služi varovanju parkov, je postala glavno vodilo za program *Misija 66*. Wirth je v svojem letnem poročilu tik pred zagonom programa napisal, da je mogoče, če je v parkih dovolj infrastrukture in je ta na pravih mestih, sprejeti veliko število obiskovalcev in istočasno preprečiti njihov uničevalni vpliv. Zapisal je, da “dober

razvoj rešuje parke pred uničenjem in jih ohrani za njihov rekreacijski in inspiracijski namen” (Wirth 1956a, 308).

Slika 4.1: Eden izmed mnogih cestnih projektov v času Misije 66.

Vir: National Park Service (1958).

Agencija je bila mnenja, da je velik dolgotrajen projekt primernejši, kot več manjših projektov. Vzor za takšno idejo je bil predvsem projekt meddržavnih cest, ki je prav tako zaživel po drugi svetovni vojni. Wirth je menil, da je ogromen večplasten paket financiranja manj občutljiv na vsakoletne politične muhe kongresa. Politično prednosti je imel v tem, da je vseboval projekte za celoten sistem parkov, zato je denar končal povsod po državi. S tem je bil zanimiv za veliko množico predstavnikov v kongresu in je bilo manj verjetno, da bi politična podpora usahnila. Zdelo se je, da po zagonu takega programa ni bilo mogoče ustaviti (Wirth 1980, 238–239).

Zanimivo je, da so banket ob začetku projekta gostile NPS, ministrstvo za notranje zadeve in Ameriška avtomobilistična zveza. Avtomobilistična zveza je bila eden glavnih podpornikov tudi pri ustanovitvi NPS leta 1916. Njihov glavni interes je bil širjenje in promocija motoriziranega turizma, zato je Misija 66 v desetih letih obstoja doživela veliko kritik, predvsem zaradi preveč turistično usmerjenega razvoja. Ta največji razvojni projekt v zgodovini NPS je bil zadnji, ki je idejno še vedno temeljil na usmeritvah iz časa prvega direktorja agencije. Usmerjen je bil predvsem v razvoj storitev in infrastrukture za obiskovalce, varovanje narave pa je bilo omenjeno le, ko je to dodatno upravičevalo razvoj parkov (Sellars 2009, 183).

Čeprav je Wirth od zaposlenih v NPS zahteval, da pri Misiji 66 uporabljajo domišljijo in se izogibajo odločitvam temelječim na tradiciji, je projekt odseval trende iz preteklosti. Brez dvoma je bil glavni fokus izboljšava in razširitev infrastrukture. Misija 66 je vsebovala stotine projektov. Obnovljenih je bilo 2526 in na novo izgrajenih 1926 kilometrov cest. Obnovljenih ali dograjenih je bilo 1506 kilometrov pohodniških poti. Dodanih je bilo več kot 1500 in obnovljenih 330 parkirišč, ki so lahko sprejela skoraj 50000 dodatnih vozil. Prav tako je bilo zgrajenih 575 novih kampov, 535 vodovodnih sistemov, 521 kanalizacijskih sistemov, 218 večnamenskih stavb, 221 administrativnih poslopij in 1239 enot za bivanje zaposlenih. V vseh parkih je skupno nastalo 114 novih centrov za obiskovalce (Wirth 1980, 266–270; Sellars 2009, 184).

Program je bil dober pokazatelj pomena krajinskih arhitektov in drugih razvojnih poklicev v agenciji. Vse od ustanovitve NPS do Misije 66 je pomen razvojnih poklicev (predvsem krajinskih arhitektov) samo rasel. Zaposleni so bili v vseh vejah in na večini pomembnejših lokacij agencije: v parkih, v regionalnih pisarnah in tudi v Washingtonu. Krajinski arhitekti so zasedali tudi najpomembnejše politične funkcije v agenciji. Bili so glavni nadzorniki parkov¹⁹, pomočniki regionalnih direktorjev, eden je bil regionalni direktor in najpomembnejše Conrad Wirth je bil direktor agencije. Takšna struktura je seveda tudi vplivala na usmerjenost in dejavnosti v Misiji 66 (Carr 1999).

19. ang. superintendent

4.1.1 Kritika

Stanje infrastrukture v parkih po drugi svetovni vojni je bilo zelo slabo. Ni bilo dvoma, da so bile investicije v njeno izboljšavo potrebne. Vseeno pa je bila Misija 66 deležna ostrih kritik. Razlog za kritike je bil v večji moči organizacij za varstvo narave. Po mnogih letih truda (nastajati so začele že konec 19. stoletja) so postale dovolj pomembne, da so lahko svoje pomisleke predstavile direktno javnosti in pomembnim politikom. Javno prepoznavnost in politični vpliv so okoljevarstvene organizacije dobile v skoraj desetletje dolgem boju proti postavitvi jezua na območju Echo Park. Uspeh boja in izkušnje so organizacijam dale dodatno motivacijo, da poskušajo uveljaviti svoje videnje o ravnanju z zaščitenimi območji (Nash 2001, 209–219).

Pred začetkom modernega okoljevarstvenega gibanja, ki se je začelo v šestdesetih letih²⁰, so bile kritike omejene predvsem na primernost razvoja v parkih. Brez dobre znanstvene podpore ni bilo mogoče govoriti o uničevanju habitatov in drugih ekoloških vplivih. Kritike so bile povezane z neprimernostjo lokacije ali izgledom centrov za obiskovalce in drugih turističnih objektov, količino, lokacijo, obliko cest in podobno. Mnogo kritik se je ukvarjalo predvsem s tem, da projekti Misije 66 parke preveč modernizirajo in urbanizirajo, da sta arhitektura in inženirstvo postala pomembnejša od varovanja okolja, da v parkih nastajajo široke moderne ceste in centri za obiskovalce, ki spominjajo na srednje velika letališka poslopja (Heald 1961). Dejansko je bilo veliko inženirjev, ki so sodelovali pri projektih, izučenih po drugi svetovni vojni, zato ne preseneča, da so bili navdahnjeni z modernističnimi idejami. Te so imele iz vidika vodilnih v agenciji prednost. Moderen način gradnje je bil enostavnejši in cenejši. Agencija je dobila za svoj denar več, kot bi v preteklosti (Sellars 2009, 186).

Misija 66 je uspela združiti najpomembnejše okoljevarstvene organizacije, predvsem zaradi velikega vlaganja v razvoj cest, ki so olajšale dostop do prej težko dostopnih delov parkov. To je pritegnilo večje število pohodnikov in učinek je bil celo nasproten ideji, da razvoj določenih delov parkov ščiti preostale (Alderson 1969). Fotograf Ansel Adams, ki je s svojimi fotografijami pripomogel k priljubljenosti nacionalnih parkov,

20. Prelomni trenutek predstavlja Carson (1962)

je celo rekel, da bi simbol Misije 66 moral biti buldožer. Razjezil ga je predvsem projekt razširitve in izboljšave ceste Tioga, ki povezuje dolino Yosemite in visoko Sierro, za katerega je bilo potrebno izoblikovati škarpo skozi granitne formacije ob jezeru Tenaya, ki so jih izoblikovali ledeniki v zadnji ledeni dobi. Ko je projekt, kljub odporu okoljevarstvenikov vseeno stekel, je Adams napisal, da je to “prelomni trenutek, po katerem je za okoljevarstvenike enako verjetno, da se bodo odločitvam agencije uprli in se z njo soočili, kot da jo podprejo” (Adams v Duncan in Burns 2011, 337).

Odpor do cest v sicer nedostopnih delih parkov so okoljevarstveniki kazali skozi celotno Misijo 66, kar, v luči vedno večjega truda okoljevarstvenikov za zaščito divjine, ne preseneča. Mnenje okoljevarstvenikov je upošteval George Hartzog, ki je kot direktor nasledil Wirtha. Hartzog je sprejel kritike okoljevarstvenikov in ustavil nekatere že začete projekte. V nacionalnem parku McKinley²¹ so ustavili izgradnjo ceste, ki bi vodila do samega jedra parka. Tako je ostalo do danes, zato je park dostopen samo željnim neokrnjene narave in izzivov, ki smo jih drugod na zahodu že skoraj popolnoma izkoreninili (Norris 2008).

4.2 Leopoldovo poročilo in poročilo Akademije znanosti

Misija 66 ni bila edina tarča kritik v tistem času. Ponovno so zaživele polemike povezane z upravljanjem z divjimi živalmi. Kritiki so poudarjali potrebo večjega upoštevanja znanstvenih spoznanj pri oblikovanju politik upravljanja. Čeprav je agencija prenehala s pobijanjem plenilcev v parkih, je še zmeraj uporabljala tradicionalne tehnike za kontrolo števila divjih živali. Najbolj očitno je to bilo v Yellowstonu, kjer so se posluževali vsakoletnega odstrela odvečnih jelenov in bizonov. Zaradi vse večjega javnega ogorčenja nad vsakoletnim pokolom, je v začetku šestdesetih let notranji minister Udall zadolžil dve zunanji znanstveni komisiji, da zadeve preverita. Komisijo pod vodstvom Starkerja Leopolda je zaprosil, da oceni primernost pristopa agencije k upravljanju z divjimi živalmi. Drugo, sestavljeno v okviru Nacionalne akademije znanosti pa, da ovrednoti agencijino razumevanje naravne zgodovine in razišče potrebe

21. Danes je park imenovan Denali

po večji znanstveni dejavnosti. Poročili, ki sta nastali, sta korenito spremenili politike upravljanja z naravnimi viri in ponovno vzpodbudili interes po večji vključitvi znanosti v delovanje agencije (Keiter 2013, 148).

Leopoldovo poročilo je zaradi svojega dobro napisanega in pogosto citiranega besedila postalo neke vrste izročilo znotraj agencije. Po pregledu pristopa agencije k upravljanju z divjimi živalmi je komisija predlagala temeljito prenovo načina dela na tem področju. Glavno priporočilo je bilo povečanje biotske raznolikosti v parkih. Obnovilo naj bi se stanje, ki je v parkih vladalo pred prvim prihodom belcev. Parki naj bi ostali slika prvotne Amerike. Med glavnimi elementi za uresničitev predlogov je bila ekološka obnova pod budnim očesom biologov. V povezavi s tem je komisija zabeležila resne pomanjkljivosti pri obstoječih znanstvenih programih. Zato je poročilo priporočalo širitev znanstvenega odseka, ki bi omogočal dobro pripravo na izzive prihodnosti. V besedilu najdemo tudi konkretne ideje za obnovo prvotnega stanja: vrnitev v parkih iztrebljenih plenilcev in s tem vzpostavitev bolj naravnih razmerij med plenilci in plenom, kontrolirane požige, ki bi bili podobni sicer naravnim dinamičnim procesom, velik poudarek pa je tudi na odstranitvi neavtohtonih vrst živih bitij. S povezavo ekološke obnove v parkih in željo po znanstvenem pristopu je poročilo zastavilo nove smernice za delo agencije. Od agencije so zahtevali učinkovitejšo vključitev znanosti v delo z naravnimi viri (Leopold in sodelavci 1963).

Tudi drugo poročilo, zadolženo za pregled znanstvene dejavnosti v parkih, je ugotovilo, da je bil dotedanji znanstveni program v agenciji nezadosten, in da je agencija svoje odločitve o načinu upravljanja parkov sprejemala brez zadostnega znanstvenega razumevanja. V Robbins in sodelavci (1963, 8) lahko preberemo:

Pregled raziskav naravne zgodovine v NPS je pokazal, da le-te obstajajo samo v zametkih. Obstaja veliko poročil, mnogo priporočil, obotavljanja pri politikah in malo akcije. Raziskovanju v agenciji manjka kontinuiteta, koordinacija in globina. Zaznamuje ga občasna prikladnost in ne dolgoročno načrtovanje ... v bistvu komisija ni prepričana, da je bilo delovanje agencije takšno, da bi prepoznalo in upoštevalo pozitiven doprinos

raziskovalnega odseka k reševanju problemov.

Komisija je zaskrbljeno ugotovila, da se lahko zgodi postopna degradacija nacionalnih parkov v stanje čisto drugačno od tistega, v katerem bi parki morali ostati ohranjeni. Razlog za to slabo stanje je bil tudi, da je NPS za raziskovalno dejavnost namenjala manj kot 1% svojega proračuna. Primerljive agencije bi za ta namen porabile 10 ali več odstotkov (Robbins in sodelavci 1963, 9).

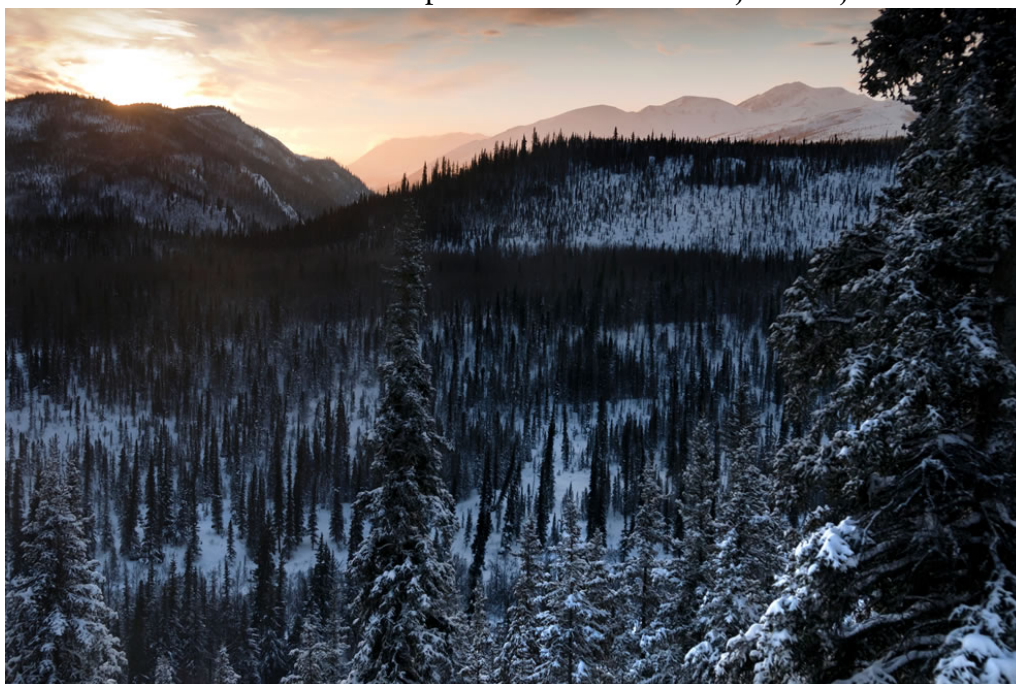
Poročilo je ponudilo nekaj priporočil, ki bi agenciji omogočila boljšo integracijo znanosti v upravljanje parkov. Agencija naj bi ustanovila trajni znanstveni oddelek, ki bi med drugim izdelal inventar naravne zgodovine v parkih, znanstveno podpiral projekte in pomagal pri reševanju vprašanj povezanih z upravljanjem naravnih virov, ustanovil raziskovalne centre v parkih, vzpodbujal raziskave na univerzah in v drugih zunanjih organizacijah in svetoval pri drugih odločitvah agencije. Nauk poročila je bil jasen. Agencija je zanemarjala znanstveno dejavnost, zato so parki utrpeli škodo. Potrebne so bile korenite spremembe (Keiter 2013, 150).

Poročilom je sledila serija kratkotrajnih poskusov agencije, da bi vključila znanost v procese vodenja. Direktor Hartzog (z blagoslovom ministra Udalla) je skušal pridobiti podporo kongresa za razširjen raziskovalni program. Srečal se je z odporom politikov, zato je bil na koncu prisiljen program financirati iz sredstev prvotno namenjenih za druge dejavnosti agencije. S ciljem ustanovitve neodvisne enote namenjene raziskovanju je Hartzog v agenciji dodal pisarno glavnega znanstvenika. A po samo treh letih je pri reorganizaciji ta položaj spet izginil. Rezultat je bil, da je večina znanstvenikov v agenciji delala direktno za nadzornike parkov. Večino svojih naporov so vlagali v reševanje vsakodnevnih problemov pri upravljanju s parki in ne v bazično raziskovanje, ki bi lahko odkrilo večje sistemske napake in ponudilo prepotrebne dolgoročne raziskave. Znanstveniki raztreseni po celotnem sistemu parkov niso imeli medsebojne povezave in sodelovanje je bilo precej omejeno (Halvorson in Davis 1996, 13–17).

4.3 Zakon o divjini

Za zakonodajo, ki bi zaščitila nacionalne parke, so se do petdesetih let 20. stoletja vedno borili ljudje, ki so bili v direktnem stiku s parki. Tako John Muir desetletja pred ustanovitvijo NPS, kot kasneje Stephen Mather in njegovi nasledniki. Prvo večje odstopanje od tradicije je nastalo z dogodki povezanimi z jezom na območju Echo Park. Takrat je NPS na potencialno zalitje velikega območja v njihovem varstvu reagirala precej medlo. Nekateri vidni predstavniki agencije so jez celo podpirali. V tistem času rastoče zavedanje javnosti o pomenu ekologije in varstva narave, je pripomoglo tudi k porasti pomena naravovarstvenih organizacij. Organizacije, kot sta klub Sierra in *Wilderness Society*, so zapolnile vrzel, ki je nastala tam, kjer je NPS ni želela ali znala zapolniti (Keiter 2013, 19).

Slika 4.2: Nacionalni park Denali. Nedotaknjena divjina.

Vir: Rains (2013).

Iz spoznanj bitk proti razvojnim projektom na zaščitениh območjih (bodisi jezov ali različnih dejavnosti povezanih z Misijo 66) je skozi obdobje osmih let, mnogih

preoblikovanj in zaslišanj v kongresu nastal zakon o divjini²². Zakon je ustvaril novo na nivoju zvezne vlade zaščiteni območje preprosto poimenovano *divjina* (ang. wilderness). Za takšno območje je značilno, da je drugačno od tistih, kjer je človek že pustil svoj pečat, v divjini je človek le obiskovalec in tam ničesar ne spreminja. Ozemlje je v državni lasti, ohranja prvinsko obliko in se kot takšno v nadaljnje tudi vzdržuje. Že s samim zakonom je bilo za divjino označenih 36 tisoč kvadratnih kilometrov zemljišč v državni lasti. Za nova območja je predviden podoben proces, kot pri nacionalnih parkih, in kongres je tisti, ki z zakonom potrdi območje, ki se ga doda (U.S. Public Law 88-577 1964).

Med prvimi območji vključenimi med tiste označene kot divjina presenetljivo ni bilo takšnih, ki bi jih upravljala NPS. Od vseh zveznih agencij je ravno NPS operirala pod mandatom, ki je najbolj podoben zakonu o divjini. Logično bi torej pričakovali, da bo agencija pograbila priložnost, da še dodatno zaščiti velika območja parkov. A to se sprva ni zgodilo. Še več, agencija je sprejetju zakona sprva nasprotovala. Uradniki agencije so bili mnjenja, da je zakon nepotreben, saj jim že ustanovitveni zakon daje orodje za zadostno zaščito zemljišč v parkih. Dejansko je (kot Leopoldovo poročilo pred tem) tudi zakon o divjini pokazal, da so potrebne določene spremembe v agenciji. Uradniki agencije so se bali, da jih bo takšna zakonska sprememba omejevala pri njihovih dejavnostih. Območja divjine bi bila izvzeta iz potencialnega razvoja v prihodnosti. To je bil dejansko znak, da agencija v preteklem obdobju svojih zadolžitev ni dojemala enakovredno. Najgloblja zaveza je bila do obiskovalcev in njihovem uživanju v parkih. Zato ni presenetljivo nezaupanje okoljevarstvenikov, ali bo agencija znala zaščititi še nerazvite dele parkov. Bili so mnjenja, da je uradna oznaka divjine potrebna, da se parke zaščiti pred agencijo samo (Keiter 2013, 21–22).

22. *An Act to establish a National Wilderness Preservation System for the permanent good of the whole people, and for other purposes.* Na kratko poimenovan kar *Wilderness Act*

4.4 Stoletnica parka Yellowstone

Leta 1972 je nacionalni park Yellowstone, prvi park takšne vrste na svetu, praznoval stoto obletnico. Doživel je veliko: od pretiranih pobojev divjadi, do njihove zakonske zaščite, ščitila ga je vojska in kasneje osebje NPS, opevali so ga pesniki in raziskovali znanstveniki, nešteto krat je bil naslikan in fotografiran, bil je priča indijanskim vojnem in bojem o mejah zaradi komercialnega izkoriščanja, prerekanju o vrednosti narave in tem, kako lahko ostane kraj užitka za vse Američane brez uničenja za prihodnje generacije (Duncan in Burns 2011, 353).

Spotoma je Yellowstone postal tudi eden najbolj prepoznavnih simbolov Amerike. Leta 1972 je gejzir Old Faithful (ki je, kot ob odkritju, še vedno navduševal z rednimi izbruhi) v Yellowstone privabil 2,2 milijona ljudi. To je bil le delček obiska v celotnem sistemu parkov, ki ga je tisto leto obiskalo čez 200 milijonov ljudi (National Park Service 1972, 7–9). Skupaj s parki se je spreminjala tudi agencija. V šestdesetih in sedemdesetih letih se je začela preobrazba, ki je trajala skoraj štiri desetletja.

S sprejetjem zakona o divjini je Agencija za nacionalne parke doživela prve večje zakonske pritiske k temu, da več stori za popolno zaščito nekaterih območij in večji pomen pripiše znanstveni dejavnosti. To je bil začetek okoljevarstvene revolucije. Zakonske spremembe na področju varovanja okolja so se v sedemdesetih nadaljevale. Novi zakoni, kot sta zakon za zaščito zraka (U.S. Public Law 88-206 1963) in zakon za zaščito voda (U.S. Public Law 92-500 1972), so bili rezultat širših političnih in družbenih premikov. Pri politikah varovanja parkov je imel velik vpliv zakon o zaščiti ogroženih živalskih vrst iz leta 1973 (U.S. Public Law 93-205 1973). Pri upravljanju parkov ima ta zakon prednostno vlogo, če so na nekem območju prisotne živali ali rastline s seznama ogroženih vrst. Takšni zakoni so znanstvenikom v agenciji omogočili intenzivnejše vključevanje v upravljanje parkov.

Ironično je, da je na vrhuncu okoljevarstvenega gibanja agencija širjenje sistema parkov zagovarjala na podlagi ekoloških in znanstvenih karakteristik, istočasno pa je z odporom sprejemala znanost, ko je ta bila v nasprotju z utečenimi praksami pri upravljanju obstoječih parkov. Vodilni v agenciji so zase najverjetneje mislili, da so

ekološko ozaveščeni, a v resnici so ostajali neinformirani o biologiji parkov in se niso zavedali ekoloških posledic razvoja in uporabe parkov. Odpor vodilnih v agenciji, da bi pogosteje upoštevali priporočila biologov za znanstveno zaščito narave, je imel veliko posledic. Parki so skozi desetletja doživeli mnogo sprememb naravnega stanja. Nekatere bi bilo verjetno moč preprečiti, če bi agencija bolje razumela dolgoročne učinke posegov v naravo (Sellars 2009, 213).

Pred sprejetjem zakona o divjini je bila NPS edina agencija s poslanstvom, ki je specifično klical po vzdrževanju naravnega stanja na površinah v državni lasti. Pričakovali bi, da bo agencija zavzela vodilno vlogo pri vzpenjajočem se okoljevarstvenem gibanju. Žal je bila agencija preveč omejena z lastno zgodovino in projekti namenjenimi turizmu in razvoju parkov. Bolj ekološko upravljanje parkov je zahtevalo globlje razumevanje narave, kot je to bilo potrebno za varovanje slikovite krajine in turistično dejavnost. Agencija je potrebovala še desetletja za primeren odziv na potrebe in zahteve, ki jih je s seboj prineslo prebujeno okoljevarstveno gibanje.

Skozi sedemdeseta leta se je znanstveni vpliv na upravljanje z naravnimi viri v parkih postopoma povečeval. Napredek je bil nepredvidljiv, saj so nanj vplivali različni posamezniki in naključja. Kljub odporu znotraj agencije, je število znanstvenikov v agenciji raslo in ocenjuje se, da je do konca desetletja njihovo število naraslo na okrog 100 (manj kot odstotek vseh zaposlenih). Delež proračuna uporabljenega za znanost se je dvignil in vsota investicij je leta 1980 znašala že 9 milijonov dolarjev. Znanost je za mnoge vodilne ostala zavita v tančico skrivnosti. William Supernaugh, ki je v tistem obdobju delal v agenciji, je rekel: "Stvari, ki jih ne poznaš, ne upoštevaš, ali pa jim ne zaupaš." (Supernaugh v Sellars 2009, 242). Znanstvena dejavnost v agenciji je bila razdeljena, manjkala ji je kontinuiteta, koordinacija in globina. V več kot desetletju in pol, po Leopoldovem in poročilu Akademije znanosti, agenciji še vedno ni uspelo vzpostaviti obširnejšega in koordiniranega znanstvenega programa (Sellars 2009, 242–243).

4.5 Aljaska

V najbolj oddaljenem delu ZDA, v 49. zvezni državi, so v sedemdesetih letih 20. stoletja vladale razmere, ki so spominjale na ameriški zahod ob ustanavljanju prvih parkov. Aljaska je bila redko poseljena in edini del ZDA, kjer pokoritev divjine še ni bila zaključena. Mogoče si je bilo predstavljati podoben človeški pohod, kot so ga ZDA doživele v 19. stoletju, ko se je država bliskovito razširila od Atlantika do Pacifika. A nekaj je bilo drugače. Veliko Američanov je nasprotovalo ponovitvi zgodovine, zato je na Aljaski ideja nacionalnih parkov dobila nove razsežnosti (Duncan in Burns 2011, 357).

Drugače kot se je zgodilo v preostalih delih ZDA tukaj staroselci niso bili izgnani in preseljeni v rezervate. Pri razdelitvi zemljišč na Aljaski so zahtevali, kar jim je pripadalo. Leta 1971 je bil sprejet zakon²³, ki je določal razdelitev zemljišč v zvezni lasti. 162 tisoč kvadratnih kilometrov ozemlja in milijarda dolarjev je pripadlo staroselcem, ostala zemljišča so bila dodeljena ali državi Aljaska (in so, če tako želijo prebivalci Aljaske, na voljo za prihodnji razvoj) ali pa so ostala v zvezni lasti za nacionalni interes vseh Američanov. Zakon je vključeval določila, ki so kongresu puščala možnost, da več sto tisoč kvadratnih kilometrov iz te delitve izvzame za potrebe zaščite narave. Določila so bila tudi časovno omejena (Runte 2010, 213).

Že odkrita velika nahajališča nafte in drugih surovin zadev niso poenostavila. Boj za zemljišča v zvezni lasti je trajal skoraj desetletje in je hitro postal novica v celotnih ZDA. Na eni strani so bile velike komercialne in industrijske skupine sposobne porabiti milijone dolarjev za reklamo in lobiranje, na drugi pa se je znašla Aljaška koalicija. Združenje je sprva štelo 50 okoljevarstvenih skupin in je kasneje hitro naraslo na neverjetnih 1500 organizacij, za katerimi je stalo 10 milijonov članov (Turner 2012, 142). Večina teh nikoli ni bila na Aljaski, a so se zavedali pomena sprejete odločitve. Boj za Aljasko je predstavljal največje okoljevarstveno gibanje v zgodovini ZDA.

Z vedno večjo politično podporo so okoljevarstveniki v šestdesetih in začetku sedemdesetih let izbojevali veliko zmag. Zakon o divjini, zakon za zaščito zraka, zakon za

23. Alaska Native Claims Settlement Act - ANCSA (U.S. Public Law 92-203 1971)

zaščito voda, zakon o divjih in slikovitih rekah (U.S. Public Law 90-542 1968) so le najpomembnejši. Aljaska je za okoljevarstvenike bila nov izziv. Ponujala je priložnost ohranitve neverjetnih prostranstev, kar je bilo v preostalem delu države nepredstavljivo. Nastala je priložnost zaščititi celotne ekosisteme, kot jih (kljub velikosti) parki Yellowstone, Veliki kanjon ali Everglades niso mogli. Okoljevarstveniki so poudarjali, da je "Aljaska zadnja priložnost, da zaščito narave izvedemo pravilno" (Jones v Runte 2010, 207).

Okoljevarstveniki so se tudi pri zakonodaji povezani z Aljasko nadejali velike zmage. Maja 1978 so v predstavniskem domu ameriškega kongresa z veliko večino (277 proti 31) (U.S. Congress 1978) podprli zakon, ki bi zaščitil skoraj 450 tisoč kvadratnih kilometrov Aljaske. A veselje je bilo kratkotrajno, saj je v senatu Mike Gravel, senator iz Aljaske, uporabil vse možne zavlačevalne taktike, da zakon ne bi bil sprejet pred rokom, po katerem iz določil zakona ANCSA, to ne bi bilo več mogoče. Zakon je namreč narekoval, da se po preteku roka izvzeta ozemlja vrnejo v izbor s strani staroselcev oz. države Aljaska. Začasno je kazalo, da iz velikih sanj o zaščiti Aljaske ne bo nič (Allin 2008, 226).

Na srečo so okoljevarstveniki imeli podporo predsednikovega kabineta. Notranji minister Andrus je zapisal: "Če kongres ne more ukrepati, bova to storila predsednik Carter in jaz." (Andrus v Runte 2010, 221). S pomočjo dveh zakonov²⁴, ki sta notranjemu ministru omogočala precej svobodno odločanje pri izbiri ozemelj za potrebe zaščite narave, je minister zaščitil skoraj 450 tisoč kvadratnih kilometrov na Aljaski. Predsednik je polovico teh ozemelj še dodatno zaščitil tako, da jih je razglasil za nacionalne spomenike. Zemljišča, ki niso postala nacionalni spomeniki, bi po treh letih svoj status sicer izgubila, spomeniki pa so trajni. Minister in predsednik sta upala, da bosta s tem prisilila kongres, da sprejme zakon, ki je obtičal v senatu (Nash 2001, 198).

Posledice te predsednikove in ministrove odločitve so bile na Aljaski velike. Vladalo je skoraj izredno stanje. Mnogo prebivalcev Aljaske je menilo, da jim zvezna vlada, ki ni razumela njihovega načina življenja, vsiljuje kaj lahko in česa ne smejo početi z

24. Fish and Wildlife Act iz leta 1956 in Federal Land Management Act iz leta 1976

zemljišči, ki so jih smatrali za svoja. Predsednika Carterja in zvezno vlado so obdolžili, da jim hočejo preprečiti dostop do obsežnih nahajališč naravnih virov. Zvrstila se je množica jeznih protestov, predsednika so simbolično zažgali (glej sliko 4.3), uničena je bila lastnina NPS in izrečene so bile grožnje proti tistim, ki bi hoteli aktivno izvajati zaščito narave na zdaj zaščitениh območjih (Duncan in Burns 2011, 357).

Slika 4.3: Simbolični protestni sežig predsednika Carterja.

Vir: Duncan in Burns (2011, 358).

Politično tvegan maneuver pa je na zadnje le povzročil premik v kongresu. Zakon, ki je bil ponovno z veliko večino potrjen v predstavniškem domu, je spet obtičal v senatu, a tokrat le začasno. K sprejetju kompromisa je pripomogla zmaga Ronalda Reagana na predsedniških volitvah leta 1980, ki je bil znan nasprotnik okoljevarstvenega gibanja. Strah okoljevarstvenikov pred možnostjo, da zakonodaja sploh ne bo sprejeta in da bo Reagan spremenil Carterjeva določila, je povzročil strinjanje z omiljeno verzijo zakonodaje, ki jo je bil senat pripravljen sprejeti. V primerjavi s prvotno obliko je sprejeti zakon na več deset tisoč kvadratnih kilometrih dovoljeval raziskovanje naftnega in plinskega potenciala ter rudarjenje. Nekaj predlaganih zemljišč za nacionalne parke je bilo spremenjenih v nacionalna zavetišča, ki so omogočala lovljenje in nekatere druge

v parkih prepovedane dejavnosti (Runte 2010, 221–222).

Decembra 1980, mesec dni preden je zapustil mesto predsednika, je Jimmy Carter zakon²⁵ podpisal. Zakon ni bil ravno to, kar so okoljevarstveniki želeli, a je bil vseeno največja razširitev zaščiteneh ozemelj v zgodovini. Nastali so štirje nacionalni gozdovi, deset nacionalnih rezervatov, šestnajst nacionalnih pribežališč za divjad in sedem nacionalnih parkov. Sistem nacionalnih parkov se je z dodatnimi 190 tisoč kvadratnimi kilometri več kot podvojil (U.S. Public Law 96-487 1980; Duncan in Burns 2011, 359).

Zakon je bil delni prelom s tradicijo. Pri odnosu do prvotnega prebivalstva, drugače kot v predhodni zgodovini parkov, so bile upoštevane njihove želje in potrebe. Dovoljen je bil tradicionalen način lova. Nacionalni park McKinley je dobil novo ime - Denali, kar je bil poklon zgodovini staroselcev na tem območju. Na vseh področjih pa ni bilo tako. Okoljevarstvena zmaga je vključevala tudi izzive za prihodnost. Boj za Aljasko še zdaleč ni bil končan. V mnogih parkih so bili kljub velikosti pomembni živalski habitati neceloviti, predvsem zaradi omogočanja dostopa do pomembnih nahajališč naravnih virov. Kljub napredku je bila torej zaščita celotnih ekosistemov še zmeraj nepopolna (Runte 2010, 222–223).

4.6 Grožnje sistemu

Novo desetletje je agencija začela z lastnim poročilom kongresu o stanju v parkih (Dilsaver 1994, 405–408). To je predstavljalo začetek novega obdobja v agenciji, saj je začela sama kritično gledati na svoje dejavnosti in iskati nove načine za organizacijo svojega dela. NPS je poročilo izdelala na podlagi vprašalnikov, ki so jih razdelili med ključne kadre agencije. Rezultati so odsevali rastoči poudarek na ekološkem in znanstvenem pristopu k upravljanju parkov, ki je bil posledica družbenih premikov v šestdesetih in sedemdesetih letih. Poročilo razkriva vrsto zunanjih in notranjih groženj. Med drugim lahko v poročilu preberemo (Dilsaver 1994, 406):

25. Alaska National Interest Lands Conservation Act

Več kot 50 odstotkov poročil je v povezavi z viri in dejavnostmi izven parkov. Najpogosteje omenjene zunanje grožnje vključujejo gospodarski in drugi komercialni razvoj na sosednjih zemljiščih, onesnaženje zraka (pogosto povezano z infrastrukturo precej oddaljeno od parkov), pritiske urbanih okolij, ceste in železnice.

V nadaljevanju pa:

Grožnje povezane z aktivnostmi oz. viri v parku še naprej povzročajo veliko degradacijo parkov, vrednot in izkušenj uporabnikov. Najpogosteje opažene notranje grožnje so povezane z velikim obiskom, hrupom vozil, erozijo prsti in vnosom neavtohtonih vrst rastlin ter živali.

Poročilo zaključuje z dejstvom, da trud agencije z dokumentiranjem škode in le občasnim preventivnim delovanjem ni zadosten.

Ob velikem zanimanju novinarjev in javnosti se je agencija hitro po objavi poročila zavezala, da bo identificirala največje probleme in v prihodnjih letih prednostno financirala njihovo reševanje ter za vsak park pripravila načrt upravljanja z naravnimi viri in implementirala razširjen izobraževalni program (McDonnel 2008, 7).

V obdobju, ko je agencija začela več truda vlagati v premišljeno preprečevanje kvarnih vplivov v parkih, je bil na mesto predsednika ZDA izvoljen Ronald Reagan. Reaganova administracija z notranjim ministrom Wattom na čelu je za okoljevarstvenike predstavljala nov izziv. Podpora, ki so je bili deležni pod predsednikom Carterjem, je skoraj popolnoma izginila. Poudarek se je tako spet nagnil od večje zaščite živali in rastlin ter divjine, k razvoju za potrebe rekreacije in turizma. Čeprav ta pristop pri agenciji ni izzval večjega nasprotovanja, je širša javnost vedno bolj opazala, da so bili ljubljene parki ogroženi in se je bilo treba za njihov obstoj še bolj potruditi (McDonnel 2008, 7).

Ogroženost je lahko opazil tudi navadni obiskovalec. Posebej na jugo-zahodu države je bila očitna zmanjšana vidljivost zaradi onesnaženosti zraka. Nad parki kot so Grand

Canyon, Bryce, Zion, Cannyonlands je bil še nedavno ob lepem dnevu vidljivost tudi do 100 milj. Že leta 1980 so znanstveniki ugotovili, da je takšna vidljivost mogoča samo tretjino dni v letu. Razlog je bil onesnažen zrak, ki se je širil predvsem iz termoelektrarn v okolici. Obdobje, ko so bili veliki parki zahoda obdani z nedotaknjeno divjino, je že zdavnaj minilo. Zunanji vplivi so postali del realnosti. Agencija je morala o parkih tudi pod prisilo začeti razmišljati širše, v kontekstu širših ekosistemov. Tudi v tem primeru so se zgledovali po Yellowstonu. Obstoj parka je bil v veliki meri odvisen od območja imenovanega *širši Yellowstone*, še posebej v povezavi s populacijami živalskih vrst. Pri grizlijih je to pomenilo, da morajo zakoni in pravila veljavni na teh ozemljih vključevati uredbe, ki grizlijem omogočajo prosto gibanje (Runte 2010, 228–229).

Kljub temu, da so tudi v največjih parkih biologi izražali dvome v trajno preživetje divjine, je kanček upanja vzbudila ravno politika zaščite v Yellowstonu. Poleti in jeseni leta 1988 je park zajela vrsta požarov, ki so zajeli skoraj tretjino celotnega parka. Najhuje je bilo v avgustu in septembru, ko so plameni dobesedno drveli skozi park in požirali ogromne površine gozdov. Do oktobra je bilo za boj proti požarom porabljenih že 100 milijonov dolarjev. Sodelovalo je več tisoč ljudi. Sledilo je obtoževanje agencije, da ni opravila svoje dolžnosti in pravočasno zatrla nastajajočih požarov.

Slika 4.4: Požar drvi skozi park Yellowstone.

Vir: National Park Service (1988).

A odziv agencije je bila le posledica modernejšega pogleda na to, kaj pomeni vzdrževati naravno stanje. Od konca šestdesetih let je agencija puščala, da naravni požari opravijo svoje, dokler le-ti še niso presegli razumnih okvirjev. V Yellowstonu se je to sicer zgodilo in agencija si je določene kritike zaslužila, a mediji so poročali o brezupnih pogoriščih in uničenju parka, čemur pa so biologi nasprotovali. Še pred pomladjo so samozavestno govorili, da ima ogenj svoje pozitivne lastnosti in da si bo park opomogel. Biologi so imeli prav. Izkazalo se je, da je bil požar sovražnik človeške zlorabe in manipulacij in ne samega parka. Pozimi in spomladi se je količina padavin vrnila na normalno raven. Spomladi je park zaživel z morjem trave in divjih cvetlic. Stare gozdove je nadomestilo na milijone mladih drevesc. Požar pa ni pomladil le parka, ampak je obnovil tudi debato o tem, kaj pomeni, da je park v naravnem stanju (Runte 2010, 230–231).

“ *The National Park Service is a large, complex, and geographically dispersed agency with strong traditions in both its policies and its management styles. It will not be transformed quickly or easily.* ”

The Vail Agenda

v National Park Service (1992)

5 Pot v 21. stoletje, 1991–2005

Pri pregledu zgodovine nacionalnih parkov opazimo, da je vključitev ekološke in znanstvene perspektive tisto, kar predstavlja največjo razliko med njihovim upravljanjem v poznem 19. in tistim v poznem 20. stoletju. Dokler je bilo na prvem mestu vzdrževanje slikovite krajine, ni bilo potrebe po globokem razumevanju naravnih procesov. Pojav večje ekološke zavesti je pomenil večjo potrebo po znanstvenem raziskovanju, kot edinemu načinu za boljše razumevanje kompleksnih naravnih sistemov v varstvu agencije. Konec 20. stoletja je zaznamovalo dokončno sprejetje usmeritve nakazane z Leopoldovim poročilom leta 1963.

5.1 Vailska agenda

Ob 75. obletnici agencije oktobra 1991 je bil v Vailu organiziran simpozij. Udeleženci so analizirali probleme s katerimi se sooča NPS in poskušali pripraviti predloge, ki bi začrtali pot v prihodnosti. Različne delovne skupine so se osredotočile predvsem na štiri področja delovanja agencije: obnovo organizacijske strukture, javno uporabo parkov, zavzemanje vodilnega položaja pri vprašanjih varovanja okolja in upravljanje naravnih virov. Ugotovitve so bile objavljene leto kasneje v National Park Service (1992).

Iz zapisanega je očitno zavedanje sodelujočih, da sistem parkov vsebuje več kot le gore na zahodu države. Sistem parkov se je razširil in vključuje vse od slikovitih pokrajin, pomembnih spomenikov do zgodovinskih bojišč. Skozi čas so parki začeli služiti raznolikemu naboru obiskovalcev in različnim potrebam. Obiskovalci so agencijo

ocenjevali predvsem na podlagi izpolnjevanja njihovih potreb. Nekateri v agenciji so se tega dejstva zavedali bolj, drugi manj. Vseeno pa poročilo vsebuje naslednjo ugotovitev: "Da lahko učinkovito določimo, kaj pomeni biti odgovorni zaposleni v agenciji, se je potrebno zavedati raznolikega poslanstva, ki ga le-ta ima" (McDonnel 2008).

Na marsikaterem področju se agencija svoje raznolike vloge sploh ni ali ni zavedala v zadostni meri. Tako na primer na začetku devetdesetih let, kljub šestim desetletjem spodbujanja s strani zaskrbljenih strokovnjakov in trem desetletjem pritiskov različnih naravovarstvenih skupin, agencija ni uspela uveljaviti pravega znanstvenega pristopa pri vprašanjih upravljanja naravnih virov. Srečanje v Vailu naj bi služilo predvsem konstruktivni samokritiki in iskanju usmeritev za prihodnost. Objavljeno poročilo je izkazovalo bistven problem samoovrednotenja. Bilo je sestavljeno iz deloma zmedenih analiz o tem, kaj je do zdaj bil glavni fokus agencije in kaj je bilo ali ni bilo dosežemo v 75-ih letih. Mogoče v poskusu okoljevarstveni skupnosti zagotoviti, da agencija razmišlja na pravi način, je poročilo zatrdilo, da je ohranjanje in zaščita naravnih virov v parku od zmeraj glavni cilj NPS. Trditev je popolnoma zanemarila dejstvo, da je zgodovina agencije povezana predvsem s turistično usmerjenim upravljanjem in zavračanjem bolj ekološke usmeritve. Poročilo je tudi trdilo, da je agencija že dolgo vodilna državna institucija na področju ohranjanja narave in se jo po celem svetu smatra kot model za zaščito in ohranjanje le-te. Poročilo je vseeno vsebovalo tudi nekaj kritike zaradi "le občasne in nekonsistentne podpore znanosti" (National Park Service 1992, 121) in obstoja nevarnosti, da agencija postane le ponudnik *drive-trough* turizma. Ob branju kritik opazimo, da se agencija svoje situacije ni zavedala v potrebni meri. Pri predlogih za reševanje govori o potrebi po povrnitvi zaupanja v agencijo in njen vodstveni položaj. Takšni komentarji zanemarjajo desetletja trajajoče kritike znanstvenikov in drugih strokovnjakov za naravne vire, ki kažejo na to, da agencija takega statusa tudi v preteklosti ni nikoli zares imela (Sellars 2009, 276–277).

Glede upravljanja naravnih virov je bilo v poročilu zelo malo novega. Večina priporočil je odsevala tista iz starejših študij. Naj navedem le nekaj primerov: potreba po popisu in nadzorovanju naravnih virov, potreba po soočenju z zunanjimi grožnjami,

izboljšanje sodelovanja z univerzami in upravljanci sosednjih zemljišč, izobraževanje javnosti na področju okoljskih vprašanj, razširitev in večja profesionalizacija lastnega kadra, povečanje finančnega vložka v znanost in zagotovitev zakonske podlage za znanstven pristop k vodenju parkov. Poročilo se je soočilo z dolgo obstoječimi in znanimi problemi, ki se jih je agencija v preteklosti lotevala precej nejevoljno (Sellars 2009, 278).

Agencija se mogoče tega ni zavedala, a njen status pri okoljevarstvenih vprašanjih izven parkov je bil že dlje časa pod vprašajem. Nekateri dogodki v parkih (vprašanja jelenov in grizljev, izginjanje volkov, požari v Yellowstonu ...) so agencijo občasno postavili v ospredje, a v zadnjih desetletjih je to bila le še izjema. Družba se je spremenila in okoljevarstveno gibanje se je lotilo precej večjih problemov, kot bi jih lahko rešili nacionalni parki. Vprašanja rasti prebivalstva, pesticidov, odlaganja strupenih odpadkov, usihanja naravnih virov, pospešenega izumiranja živalskih vrst, globalnega segrevanja in onesnaževanja vode ter zraka so postajala vse pomembnejša (Hays in Hays 1989, 21–39). Seveda parki niso bili pozabljeni. Čeprav je veliko okoljevarstvenih vprašanj povezanih tudi s parki, je delovanje okoljevarstvenega gibanja precej širše. Če razumemo v kakšnih političnih okvirjih so nastali parki in da je agencija morala z njimi živeti in preživeti, je nemogoče, da bi zavzela vodilno vlogo pri vseh vprašanjih varovanja okolja. Tako je in verjetno zmeraj bo agencija učinkovita pri splošnem dvigovanju zavedanja o varovanju okolja. Z zavedanjem, da je njena vloga omejena, pa se tudi lažje osredotoči na vprašanja pomembna za opravljanje svojega glavnega poslanstva, ki je varovanje parkov za prihodnje generacije (Sellars 2009, 280).

5.2 Vračanje volkov v Yellowstone

Po dostopnih podatkih so bili leta 1926 v Yellowstonu ubiti zadnji volkovi. Po tem so se pojavljala občasna poročila o njihovi prisotnosti, a znanstveniki so ugotavljali, da je populacija tako majhna, da je spontana vrnitev na nekdanjo raven nemogoča. Volk je s širšega območja Yellowstona praktično izginil. To je bil rezultat tradicionalnega načina pobijanja plenilcev, ki se je začelo že v 19. stoletju. V celotnih ZDA je od prvotnih 2-3 milijonov ostalo le še nekaj sto volkov. V kasnejših desetletjih so študije

pokazale, da volkovi niso bili nikoli odgovorni za bistveno zmanjševanje populacij drugih živali. Povzročali so bistveno manj škode pri rejnih živalih, kot se je v splošnem sumilo. Kljub govoricam znanstveniki nikoli niso našli dokazov, da bi volkovi kjerkoli na svetu povzročili smrt človeka (Sellars 2009, 72–74).

Slika 5.1: Volkovi so ponovno v večjem številu prisotni v parku Yellowstone.

Vir: O'Neill (1996).

Prelomnica pri obravnavanju plenilskih (in drugih) živalskih vrst je bila sprejetje zakona o ogroženih živalih leta 1973 (U.S. Public Law 93-205 1973). Storilec si je za uboj volka lahko prislužil denarno kazen v višini 50 tisoč dolarjev in zaporno kazen do enega leta. To pa za volkove ni bilo dovolj, saj je bilo njihovo število tako majhno, da bi bilo brez pomoči izumrtje neizogibno. Zakon je za ogrožene živali predvideval tudi ponovno naselitev v nekdanje habitate. Priporočilo za ponovno vrnitev volkov v Yellowstone se je pojavilo leta 1987. Javnost za takšne projekte še ni bila pripravljena in zagovorniki so prebili 8 let v sodnih dvoranah, da so si izborili dovoljenje za izvedbo projekta. Po uspešno prestatnem boju so s pomočjo NPS, Agencije za ribe in divjad²⁶ in vključenih zveznih držav iz Kanade preselili prve volkove. Januarja 1995 je v

26. Fish and Wildlife Service

Yellowstone prispelo 14 volkov in leto za tem še dodatnih 17. Kljub temu, da je bilo za ponovno naselitev načrtovanih 5 let, je projekt uspel hitreje in boljše od predvidenega in nadaljnjo priseljevanje volkov ni bilo potrebno (National Park Service 2015).

Ponovna naselitev volkov je imela daljnosežne posledice. Vpliv je bilo čutiti na strukturi in raznolikosti celotnega ekosistema. Poleg tega, da naselitev volkov predstavlja velik uspeh na področju varovanja narave je program postal tudi študijski primer za ocenjevanje pomembnosti velikih plenilcev za celoten ekosistem. Vrnitev volkov je bila dovolj uspešna, da so bili leta 2009 odstranjeni s seznama ogroženih vrst in so od takrat zaščiteni samo v parkih, a izpostavljeni lovu in drugim nevarnostim izven njih. Volkovi so ponovno postali bistven del Yellowstonea in njegove okolice. Ponovna vrnitev volkov je ena izmed prelomnic pri delu NPS, saj se je agencija pri tem programu zanašala predvsem na znanstvene ugotovitve in ne toliko na tradicionalne poglede ali želje obiskovalcev (Lister in McDaniel 2006).

5.3 Akcijski načrt za ohranitev naravnih virov

Problemi povezani z upravljanjem naravnih virov so bili po vailski konferenci deležni večje pozornosti. Vrhunec je to obdobje doživelo leta 1997 ob izdaji knjige *Preserving Nature in the National Parks: A History*. Napisal jo je Richard West Sellars, ki je bil 35 let zaposlen kot zgodovinar v Agenciji za nacionalne parke. Dobro dokumentirana zgodovina odnosa agencije do naravnih virov je razkrila, kako zelo malomarna je bila NPS pri opravljanju ene izmed svojih glavnih nalog; ohranitev narave in naravnih virov v parkih je bila prepogosto na stranskem tiru (McDonnel 2008, 9–10).

Sellars ni mislil, da bo imelo njegovo delo večji vpliv, a tokrat je bilo drugače. V novejši izdaji (Sellars 2009, 291) je zapisal:

Čeprav je v preteklosti agencija pogosto ignorirala kritike in dobre predloge je tokrat reagirala precej bolj odgovorno in je začela preučevati kako lahko odpravi napake izpostavljene v knjigi. Sporočilo knjige je dobilo večji pomen zaradi takojšnje močne podpore pomočnika direktorja Michaela Soukupa. Kritika iz knjige je postala odločilen

povod za nastanek akcijskega načrta z imenom "Izziv naravnih virov".²⁷

Pot do sprememb tudi tokrat ni bila enostavna. Leta 1998 je bila ustanovljena skupina, katere naloga je bila identificirati najbolj kritična področja pri upravljanju naravnih virov in ustanoviti delovne skupine za posamezna področja. Rezultat naporov bi bil predlog, ki bi ga direktor lahko predstavil v kongresu. Ob kompleksnosti naloge je bila potrebna politična previdnost. Za uspeh načrta je bila potrebna velika podpora v celotni agenciji, predvsem s strani upravnikov parkov, ki so najmočnejša posamezna skupina v strukturi agencije odgovorna za vsakodnevne odločitve pri vodenju parkov. Akcijski načrt v pripravi bi lahko resno vplival na avtonomijo, ki so jo tradicionalno uživali pri svojem delu. Njihova podpora ni bila ključna samo v času sprejemanja načrta, ampak tudi za njegov dolgoročni uspeh. Podpora te močne skupine bi lahko pomenila premik v miselnosti celotne agencije. Veliko zaposlenih je bilo še vedno usmerjenih predvsem v turistično in rekreacijsko dejavnost, ki je za agencijo in parke že dolgo bila tradicionalna. Upravniki so bili ključ do večje vključitve znanosti in tako ne preseneča, da so imele delovne skupine za posamezna področja vedno dve vodji. Eden je bil vedno upravnik parka. Z večjo vpletenostjo so lažje podprli nove ideje in s tem zagotovili trajen uspeh načrta (Sellars 2009, 293).

Še pred uradno razglasitvijo novega akcijskega načrta se je precej pomemben premik zgodil tudi v zakonodaji, ki je vplivala na nadaljnje delovanje agencije. Novembra 1998 je predsednik Bill Clinton podpisal paket zakonov²⁸, ki se je v glavnem dotikal koncesijske dejavnosti v parkih. Vključeval pa je tudi zelo pomembno določilo za nadaljnji razvoj znanstvene dejavnosti v agenciji (U.S. Public Law 105-391 1998):

Minister dobi pooblastilo in nalogo zagotoviti, da se vodenje enot sistema nacionalnih parkov izboljša s povečano dostopnostjo in uporabo širokega znanstvenega programa.

27. Natural Resource Challenge

28. National Parks Omnibus Management Act of 1998

Ta del zakona je zagotovil politični mandat za znanstveni pristop, ki so ga mnogi v in izven agencije že dolgo želeli. Naslednje leto je sledila objava dokumenta v katerem je bil predstavljen akcijski načrt namenjen izboljšanju stanja na področju varovanja narave v parkih. V drugem odstavku dokumenta zasledimo besede, ki v takšni obliki v uradnih dokumentih agencije še niso bile zapisane (National Park Service 1999, 2):

V Agenciji za nacionalne parke smo zadolženi za ohranitev teh virov od naše ustanovitve leta 1916. V večjem delu 20. stoletja smo prakticirali vprašljivo kombinacijo aktivnega upravljanja in pasivnega sprejemanja naravnih sistemov in procesov. Istočasno smo postali izjemen ponudnik storitev za obiskovalce. V 21. stoletju takšen način delovanja ne bo zadostoval za obvarovanje naših naravnih virov. Vedno bolj z obiskovalci nagneten parki so še zadnji ostanki prvotne Amerike. Ogroža jih invazija neavtohtonih vrst, onesnaženje od blizu in daleč in neprimerna uporaba naravnih virov v parkih in okrog njih.

Dokument izpostavi primanjkljaj znanja potrebnega za primerno zaščito parkov in njihovo ohranitev v daljno prihodnost. Uspešen program je opisan kot takšen, ki zna odgovoriti na sledeča vprašanja:

- Kaj ščitimo in ohranjamo v parkih?
- Kakšno je stanje naravnih virov v parkih?
- Kako se spreminja stanje naravnih virov skozi čas?
- Kakšno je stanje naravnih virov izven meja parkov (zrak, voda, neavtohtone in migracijske vrste)? Kakšen vpliv ima to na stanje v parkih?
- Kakšen vpliv imajo zgornje ugotovitve na park in širše sisteme v katerih se nahajajo?
- Kaj je potrebno storiti, da se ohrani različne rastlinske in živalske vrste?
- Kako je te informacije najboljše podati širši javnosti?

V National Park Service (1999, 4) so izpostavljeni štirje glavni cilji akcijskega načrta:

1. Nacionalne parke se zaščiti tako, da lahko ta in prihodnje generacije v njih uživajo, jih koristijo in se od njih učijo.
2. Vodenje parkov se izboljša z večjim zanašanjem na znanstvena spoznanja.
3. Razvijejo in uporabljajo se tehnike za zaščito nespornih kvalitiet parkov. Prav tako se obnovijo naravni sistemi, ki so bili okrnjeni. Sodelovanje z javnostjo in privatnim sektorjem lahko zmanjša škodljive vplive.
4. Znanje pridobljeno v nacionalnih parkih z znanstvenimi raziskavami se preko NPS in drugih akterjev širi za dobro celotne družbe.

V nadaljevanju lahko preberemo, kaj so glavni izzivi, ki jih bo potrebno rešiti in tudi 14 aktivnosti (National Park Service 1999, 5–16), ki bodo vodile k dobri izvedbi programa. Zelo pomembno je dejstvo, da dokument vsebuje razlago finančnih potreb za dobro izvedbo programa. To ga bistveno loči od nekaterih dokumentov v preteklosti, ki so vsebovali le *seznam želja* in ne realnih okvirjev za izvedbo. Agencija je ocenila, da bi bilo za ustrezno implementacijo načrta v celotnem sistemu parkov potrebno proračun povišati za 200 milijonov dolarjev letno. Ob razumevanju politične realnosti (strahu pred tem, da zaradi previsoke številke kongres predlog zavrne) je agencija svoj predlog znižala za polovico. V prvem proračunu po oznanitvi akcijskega načrta je bilo za upravljanje naravnih virov na voljo nekaj čez 14 milijonov dolarjev. Do leta 2006 se je številka povzpela na 80 milijonov. Še vedno precej manj od prvotne ocene agencije. Kljub finančnim omejitvam so bila sredstva porabljena zelo učinkovito. Velika večina denarja je bila porabljena direktno v parkih za izvajanje potrebnih programov. Za namen novega načrta je bilo v le nekaj letih zaposlenih več sto dobro izobraženih ljudi, ki so skupaj z obstoječim kadri sodelovali pri izvajanju akcijskega načrta. Ob omejenem proračunu in še zmeraj prisotnemu odporu do znanost v nekaterih političnih krogih, je potrebno nekoliko počakati z oceno uspešnosti načrta pri udejanjenju vizije nacionalnih

parkov kot laboratorijev v naravi, ki omogočajo neodvisno raziskovanje potrebno za trajno preživetje parkov (Keiter 2013, 153–154).

5.4 Politični pritisk v času Busheve administracije

Kot del izvršne veje oblasti je bila NPS od zmeraj izpostavljena spreminjajoči se politični klimi. V zadnjih desetletjih je agencija izgubila nekaj svoje neodvisnosti pri odločitvah glede vodenja parkov. Porast kongresnega nadzora, večji vpliv naravovarstvenih organizacij in na drugi strani zagovornikov prostega trga in nasprotnikov regulacij na področju varovanja okolja so za agencijo pomenili več (sovražnega) nadzora in več sodnih procesov kot kadarkoli prej. Takšna situacija je s seboj prinesla tudi vedno bolj politične izbire na položaju direktorja in pogosta vmešavanja s strani notranjega ministrstva. V ekstremni obliki so se politični vplivi pokazali z izvolitvijo Georga W. Busha kot predsednika ZDA leta 2001. Bush je na oblast pripeljal ljudi, ki so svoje politične sposobnosti v veliki meri pilili že od časov Ronalda Reagana. Ljudje v glavnem nastrojeni proti okoljevarstvenim politikam so zastopali vrednote v precejšnjem nasprotju z dolgoročno ekološko zaščito nacionalnih parkov. Prizadevali so si za odobritev aktivnosti, ki bi otežile zaščito parkov (Sellars 2009, 298–299).

Kljub temu, da je kongres še naprej podpiral agencijo pri izvajanju akcijskega načrta sprejetega leta 1999, financiranje nikoli ni doseglo želene ravni. Pri vprašanjih, kjer je imela nova administracija večji direktni vpliv, je bila agencija deležna stalnih pritiskov. Eden očitnejših primerov je bil predlog za novo nacionalno politiko o rekreaciji v naravi²⁹. Glavni cilj predloga je bil, da se ozemlja v nacionalnih parkih (in na drugih zaščitelih ozemljih) bolj odprejo v namen motorizirane rabe izven cest, kar bi negativno vplivalo na rastlinstvo, uničevalo bi prej nedotaknjene pokrajine, vplivalo na divjad in zvočno onesnaževalo doslej mirne dele parkov. Predlog v kongresu ni doživel večje podpore in predlagatelji so ga umaknili (National Outdoor Recreation Policy Act 2005).

Javni zakonski predlogi pa niso bili edini pristop, ki ga je ubrala Busheva administracija na čelu z notranjo ministrico Nortonovo. Medtem, ko je predlog prej omenjenega

29. National Outdoor Recreation Policy

zakona doživel slab sprejem, se je notranje ministrstvo v tajnosti lotilo revizije uradnega dokumenta o politikah upravljanja parkov. Agencija je svoje uradne politike obnovila leta 2001, tik pred prihodom nove administracije. Nastajale so več kot tri leta v sodelovanju z vrsto strokovnjakov iz agencije in v obširni javni debati. Dokument iz leta 2001 je bil prilagojen večjemu poudarku na ekologiji in se je prilagajal potrebam akcijskega načrta, ki je bil takrat v teku. Od zadnje spremembe leta 1988 je preteklo 13 let in tudi v preteklosti je med prilagoditvami politik poteklo deset ali več let. Revizija politik s strani ministrstva je bila sicer čisto legitimna, a dejstvo, da je potekala v tajnosti, brez vključitve strokovnjakov iz agencije, kaže na veliko verjetnost, da spremembe niso bile namenjene koristim širše javnosti oz. parkom. Poskus tajne revizije politik agencije pri vodenju parkov predstavlja enega najbolj manipulativnih poskusov, da bi politični interes vplivali na upravljanje parkov, od njene ustanovitve leta 1916 (Sellars 2009, 301–302).

Kot se je sčasoma ugotovilo je revizija nastajala predvsem s strani politikov povezanih z vrhom administracije, ki bi s predlaganim spremembami pomagali predvsem sebi ali svojim podpornikom. Nobeden pa ni imel dejanskih izkušenj z upravljanjem parkov. Najpogosteje se je dalo zaslediti vezi z industrijo motoriziranih rekreacijskih vozil. Iz tega lahko sklepamo, da je imel poskus sprememb podobne cilje, kot že pred tem predlagan zakon o rekreaciji v naravi: omogočanje uporabe motoriziranih prevoznih sredstev izven cest. Pri celotni zgodbi v oči bode dejstvo, da je za tajne spremembe vedela direktorica agencije Fran Mainella, ki je svoj položaj dobila ob prihodu nove administracije. Precej verjetno se je dogajalo sistematično izigravanje agencije in poskus deregulacije nacionalnih parkov. Mogoče bi revizija prešla celo v veljavo, če se poleti leta 2005 ne bi v agenciji razširila informacija o pripravi sprememb, o katerih velika večina zaposlenih ni bila obveščena. Po tem, ko so strokovnjaki pregledali novo verzijo dokumenta, je bilo jasno, da spremembe vplivajo predvsem na implementacijo standardov kvalitete zraka, zmanjšujejo avtoriteto agencije ob odzivanju na zunanje grožnje in omejevanju uporabe vozil izven cest. Spremembe bi spodkopale zaščito naravnih virov z omiljenjem definicije, kaj predstavlja neželene vplive na parke. Po

teh spoznanjih je agencija s pomočjo zunanjih organizacij sprožila medijsko borbo proti predlaganim spremembam. Zgodaj leta 2006 je notranja ministrica podlegla pritiskom javnosti in Agencije za nacionalne parke in dovolila, da agencija preuredi dokument v obliko, ki bo skladnejša s cilji in željami agencije. Nekaj mesecev za tem sta odstopili notranja ministrica in direktorica agencije. Verjetno tudi za to, da bi nekoliko preusmeril pozornost javnosti, je novi notranji minister z letom 2006 pognal priprave na stoletnico agencije. NPS je med tem v miru pripravila nov uradni dokument, ki ni bistveno odstopal od tistega iz leta 2001. Leta 2006 sprejete politike vodenja parkov so v enaki obliki veljavne še danes (Sellars 2009, 303–306).

“ *At its best, science can inform decision-making. For example, it is science that is telling us that some of the key ideals of the Leopold era will be impossible to achieve in the future. Science is thus helping drive us into the third era of NPS natural resources management, and will become ever more important as we navigate that era.* ”

Nathan L. Stephenson

v Stephenson (2014)

6 Stoletnica in prihodnost Agencije za nacionalne parke, 2006–

NPS bo 25. avgusta 2016 praznovala stoto obletnico obstoja. Priprave na to prelo-mnico so se pričele že leta 2006. Po zapisih iz uradne spletne strani lahko povzamemo, da je namen priprave čim boljša pripravljenost agencije na izzive naslednjega stoletja. V ta namen je agencija leta 2011 izrecno povabila zaposlene in javnost, da pomagajo pri razpoznavi izzivov in skupnem iskanju usmeritev za naslednje stoletje (National Park Service 2011).

6.1 Večji pomen izobraževanja

Ob začetku 21. stoletja se je začelo vedno bolj poudarjati, kot eno pomembnejših nalog agencije, tudi izobraževanje javnosti. Različni glasovi so zahtevali formalno potr-ditev novega poslanstva tudi v zakonodaji. V The National Park System Advisory Board (2001) je moč prebrati:

Agencija naj bo videna tudi kot izobraževalna institucija. Parki so mesta, kjer oži-vimo spomine o zgodovini države, kjer lahko prikažemo različne biološke principe in medsebojne povezave različnih sil, ki oblikujejo Zemljo.

Poročilo vsebuje priporočilo, da naj izobraževanje postane ena izmed glavnih misij Agencije za nacionalne parke. Opominja nas, da nam parki pomagajo razumeti človeški odnos do naravnega sveta. Poročilo nagovarja agencijo, da človeško in okoljsko zgodovino predstavi kot neločljivo povezani, saj njuno medsebojno prepletanje predstavlja zgodovino Amerike. Leta 2009 je neodvisna zunanja komisija (poimenovana komisija za drugo stoletje) zavzela podobno stališče in poudarila, da sistem nacionalnih parkov vsebuje neverjeten razpon izobraževalnih možnosti. Naredila je še korak dlje, saj je nagovorila kongres k sprejmu zakonodaje, ki bi potrdila, da je izobraževanje osnova za uspeh misije NPS in da bo agencija v naslednjem stoletju imela pomembno vlogo v ameriškem izobraževalnem sistemu (National Parks Second Century Commission 2009).

Slika 6.1: Učilnica v naravi.

Vir: National Park Service (2014b).

Agencija je v zadnjih letih precej okrepila svoje dejavnosti na področju izobraževanja. Njihovo delovanje je dobro usklajeno s prizadevanji na področju varovanja naravnih virov. V National Park Service (2006) agencija opominja, da morajo izobraževalni programi temeljiti na spoznanjih in raziskavah zgodovine, znanstvenih prizadevanjih

in stanju naravnih virov v parkih. Programov ne bi bilo dobro prepustiti posameznim parkom ampak jih je potrebno dojemati kot nacionalno dolžnost, ki bo parke naredila še pomembnejše v življenju ljudi. Istočasno opozarja, da so nekatera zgodovinska vprašanja in vprašanja o upravljanju naravnih virov kontroverzna in povezana z dogajanjem izven meja parkov, zato naj se tudi te teme na primeren in takten način vključijo v izobraževalno dejavnost agencije. Politike upravljanja nacionalnih parkov predvidevajo funkcijo naravnih učilnic za izboljšanje razumevanja narave in kompleksnih ekoloških povezav med parki in okolico (Keiter 2013, 154–155).

Agencija danes vlaga precej truda v širjenje izobraževalnih programov. V različnih parkih lahko zasledimo precej kreativne pristope. Kot primer lahko omenim, da so v nacionalnem rekreacijskem območju v gorovju Santa Monica uradniki dosegli dogovor z nekaterimi javnimi šolami v Los Angelesu, da otrokom iz mestnih središč omogočajo v parku srečanje z naravno zgodovino in pridobivanje praktičnih izkušenj s sajenjem drevja ali izvajanjem drugih oblik obnove. Takšne dejavnosti so danes še posebej pomembne, saj mestni otroci pogosto več ne čutijo povezave z naravo (Louv 2008). V Velikem kanjonu, v Velikem dimnem gorovju in drugih parkih čuvaji obiskovalcem predavajo o težavah zaradi onesnaženega zraka, o virih teh težav in o poskusih agencije za izboljšanje stanja. V National Park Service (2011) agencija temi, kako agencijo narediti v boljšo izobraževalno institucijo, posveti celotno poglavje. Uradniki NPS vedno bolj spoznavajo, da parki sami nudijo najboljše učilnice, v katerih lahko splošni javnosti približajo ideje o načinu dolgoročne zaščite parkov (Keiter 2013, 156).

Takšne pobude so glede na vedno večjo (pogosto zunanjo) ogroženost virov v parkih nujno potrebne. Parki se soočajo s pritiski, ki segajo od vedno večjega razvoja na sosednjih zemljiščih do vpliva globalnih podnebnih sprememb, ki bodo imele velik vpliv na to, kakšen svet bodo podedovale prihodnje generacije. Ali bo cel sistem parkov deležen vzpostavitve izobraževalnih programov je povezano z razvojem razumevanja parkov. Za uspeh izobraževalne dejavnosti je potrebno povezati fizično obliko parkov s svetom znanosti, znanja in idej. Karkoli bo že prinesla prihodnost, temelji za to, da agencija sprejme eksplicitno izobraževalno misijo, so pripravljeni. Razširjen izobra-

ževalni program bo parkom omogočil, da ostanejo relevantna institucija, sposobna soočanja z velikim številom okoljevarstvenih izzivov, ki čakajo, vključno s tistimi, ki parke ogrožajo izza njihovih meja (National Parks Second Century Commission 2009, 26–37).

6.2 Politike vodenja parkov

Vsi uradniki in zaposleni v agenciji morajo imeti obširno znanje o zakonih, predpisih in politikah, ki se dotikajo njihovega dela. Osnovni dokument, ki služi temu namenu, je že omenjen National Park Service (2006) in predstavlja prvi nivo interpretacije poslanstva agencije. Vsaka dejavnost v parku je ovrednotena v skladu s tem dokumentom. Glede na njegov pomen je še lažje razumeti, kakšen vpliv bi lahko imela skoraj uspešna tajna revizija v času Busheve administracije.

Obsežen dokument o politikah upravljanja se v desetih poglavjih dotakne vseh področij delovanja agencije. V prvem poglavju je predstavljena ustanovitvena zakonodaja, kjer je še enkrat poudarjeno, da je to temelj za vse ostalo. Osnovna zakonodaja eksplicitno ne definira pomena potrebe ohranjanja parkov v neokrnjeni obliki. Je pa pojem pojasnjen v National Park Service (2006). Nek vpliv se smatra kot kvaren (*ang. impairment*), če vpliva na vir ali vrednoto, ki (National Park Service 2006, 11):

- je potreben/na za izpolnitev specifičnega namena v parku
- je ključen/na za kulturno integriteto parka
- je pomemben/na za splošni načrt upravljanja parka

V nadaljevanju poglavja so predstavljene še druge smernice za vodenje parkov: kakšna je primerna raba parkov, kako boljše vključevati javnost, kako naj agencija s svojo dejavnostjo zavzame in vzdržuje vodstveni položaj pri varstvu okolja, kako je potrebno sodelovati z ameriškimi staroselci, tako s spoštovanjem zakonodaje kot omogočanjem vzdrževanja njihove kulturne dediščine.

V preostalih poglavjih so opisane zahteve za načrtovanje sistema parkov, kako je potrebno načrtovati zaščito ozemelj, kako naj poteka upravljanje naravnih virov in kulturne dediščine, kako se lotiti varovanja in upravljanja območij divjine, kako izvajati izobraževalno dejavnost, kakšne so želene in dovoljene oblike uporabe parkov, kako delati z in kakšna infrastruktura je potrebna, ter kakšna komercialna ponudba je dovoljena v parkih in kako sodelovati s koncesionarji, ki so ponudniki le-te. Omenjene teme vključujejo celoten spekter dejavnosti agencije in National Park Service (2006) predstavlja osnovo za vodenje 391 parkov v različnih kategorijah, ki obsegajo 340 tisoč kvadratnih kilometrov v 49. zveznih državah. 21 tisoč redno zaposlenih in množica prostovoljcev svoje delo opravlja v skladu s smernicami in letno pomaga 274 milijonom obiskovalcem, da v parkih uživajo, se odpočijejo in se učijo (National Parks Second Century Commission 2009, 16).

6.3 Prehod v tretje obdobje upravljanja naravnih virov

Čeprav je zgodovina parkov v magistrskem delu razdeljena na šest poglavij, je pri zgodovini upravljanja naravnih virov v nacionalnih parkih moč govoriti o treh obdobjih. To sicer pomeni precejšnjo poenostavitev bogate in razgibane zgodovine, a na ta način je mogoče poudariti dva velika preloma pri načinu razmišljanja in delovanja agencije na področju upravljanja naravnih virov.

Prvo obdobje, takoj po ustanovitvi NPS, lahko dojemamo kot obdobje spektaklov. Mlada agencija je za preživetje in razvoj potrebovala podporo javnosti. Dosegla jo je s promocijo turizma, ki je temeljil na slikovitih pokrajinah in peščici spektaklov (dirjanje čred bizonov v Yellowstonu, ognjeni slap v dolini Yosemite in javno hranjenje medvedov v različnih parkih). Do šestdesetih let prejšnjega stoletja je začel poudarek na teh umetnih spektaklih upadati. Z Leopoldovim poročilom (Leopold in sodelavci 1963) se je začel postopni odmik od ustaljenih načinov upravljanja naravnih virov, ki so poudarjali rekreacijo, spektakle in peščico najzanimivejših rastlinskih in živalskih vrst. Agencija je upravljanje naravnih virov usmerila v bolj ekološko obravnavo celotnih ekosistemov. Dober primer za razumevanje spremenjenega pristopa je ravnanje s požari.

Politika je sprva predvidevala popolno zatiranje požarov v parkih in s tem ščenje slikovitih pokrajin. Po vstopu v *Leopoldovo* obdobje so pričeli uporabljati načrtne požige in kontrolirano spremljanje naravnih požarov. To veliko bolj ustreza normalnemu funkcioniranju ekosistemov, ker so požari del njihovega obstoja (Stephenson 2014, 227–228).

Ob povečanju poudarka na celotnih ekosistemi in naravnih procesih v tem obdobju, je upravljanje virov potekalo z močnim pogledom v preteklost. To izhaja iz enega glavnih priporočil Leopoldovega poročila, saj naj bi nacionalni parki predstavljali “sliko prvotne Amerike” (Leopold in sodelavci 1963). Interpretacija tega pojma se je skozi desetletja spreminjala. V tem obdobju je temeljila na predpostavki, da bodo nacionalni parki v prihodnosti izgledali podobno, kot so v preteklosti (Stephenson 2014, 228).

Spoznanje, da hitre globalne spremembe (predvsem klimatske spremembe) onemogočajo uresničitev ključnih idej iz Leopoldovega poročila, pomeni postopen prehod v tretje obdobje upravljanja naravnih virov. Vrsta raziskovalcev poudarja, da mora NPS resneje pristopiti k izzivu in potrebam tega prehoda (Cole in sodelavci 2008; Cole in Yung 2012; National Park Service 2012). Čeprav bo šele čas pokazal, katere izmed idej bodo zaznamovale tretje obdobje v zgodovini NPS, smo vanj že globoko zakorakali in se nahajamo v tranziciji med upravljanjem za vzdrževanje stanja iz preteklosti in upravljanjem za potrebe ekološke integritete (Stephenson 2014, 228).

Zapuščanje Leopoldovega obdobja ne pomeni opustitve vseh obstoječih praks. Zagotovo bo ostal poudarek na upravljanju temelječem na ekoloških principih in upravljanju s pogledom na celotni ekosistem. Po drugi strani pa je potrebno opustiti ideal, da je parke potrebno za zmeraj vzdrževati “v stanju, ki je vladalo, ko so območje prvič obiskali belci” (Leopold in sodelavci 1963). To pomeni bistveno spremembo glede načina upravljanja z naravnimi viri, ki ga je agencija izvajala v zadnjih petdesetih letih. Če je zeleno stanje v parkih prej bilo dobro definirano, saj se je bilo potrebno le ozreti v preteklost, je zdaj veliko bolj negotovo. Upravljanje parkov z namenom vzdrževanja ekološke integritete ne pomeni, da bo število in lokacija nekega vira konstantna oz. v okviru zgodovinskih nihanj. Pod vplivom globalnih okoljskih sprememb se bodo

živalske vrste selile, rastline se bodo prilagajale in njihovo število bo (močnejše) nihalo. Še vedno je mogoče stremeti k ohranjanju (kolikor mogoče) biološke raznolikosti neke regije. Parki so lahko kot del večjih regij ključni element pri uspešnosti teh prizadevanj ob še večjem upoštevanju spoznanj znanosti. Nova znanstvena spoznanja so pokazala, da vzdrževanje pristopov iz Leopoldovega obdobja ni trajna rešitev. Znanost pomaga pri korakanju v tretje obdobje in bo vedno bolj pomembna za navigacijo skozi negotovo prihodnost. Ostane še vidik, kjer znanost ne more pomagati. Znanost lahko nakaže možnosti za upravljanje naravnih virov, ne more pa povedati, kaj bi radi dosegli. Pri upravljanju parkov so pomembne tudi naše vrednote in te so tiste, ki odločajo o načinu uporabe znanstvenih spoznanj pri vodenju parkov. Ker opuščanje ideje o vzdrževanju prvotnega stanja pomeni, da ni točnih okvirjev za želeni rezultat upravljanja, jih je potrebno sproti ustvarjati. NPS se mora hitro odzvati na izzive in stoletnica agencije je odlična priložnost za odločne akcije (Stephenson 2014, 229–234).

“ *The national park idea, the best idea we ever had, was inevitable as soon as Americans learned to confront the wild continent not with fear and cupidity but with delight, wonder, and awe.*

Once started, it grew like the backfire it truly was, burning back upwind against the current of claim and grab and raid ... [proving] that our rapacious society could hold its hand, at least in the presence of stupendous scenery, and learn to respect the earth for something besides its economic value. ”

Wallace Stegner

v Duncan in Burns (2011, 353)

Sklep

Pregled razvoja nacionalnih parkov in Agencije za nacionalne parke je služil temu, da bo na koncu moč odgovoriti na vprašanje ali je agencija zmeraj po najboljših močeh sledila duhu ustanoviteljev parkov in zakonu s katerim je bila ustanovljena. Odgovor je večplasten in povezan s tem, kaj nacionalni parki sploh so. Izkaže se, da enostavnega odgovora na to ni, saj se razumevanje parkov spreminja z razumevanjem narave in družbe. Čeprav je prebiranje liričnih zapisov Johna Muira lahko dobra inspiracija, je bilo potrebno za trajnost parkov ideje konkretizirati z zakonodajo in politikami upravljanja. Agenciji za nacionalne parke je ustanovitvena zakonodaja iz leta 1916 skozi celotno zgodovino ostala osrednje vodilo. Zakon zahteva ohranitev pokrajine, naravnih in zgodovinskih objektov in živih bitij v neokrnjenem stanju za sedanje in prihodnje generacije. Besedilo zakona je, v nasprotju s spreminjajočo se idejo nacionalnih parkov, ostalo nespremenjeno od svojega začetka. Kongres ga je celo izrecno ponovno potrdil kot prevladujoči cilj nacionalnih parkov. Posledično je besedilo zakona za NPS dobilo skoraj biblične razsežnosti. Enostavno besedilo pa prikriva precej kompleksno nalogo agencije. Ker zakon zahteva tudi promocijo parkov in javno uporabo, to doda še več plasti k že zapleteni nalogi, a istočasno pomaga pri razlagi dejstva, zakaj je agencija velik del svoje zgodovine posvečala predvsem potrebam obiskovalcev in to pogosto

na račun svojih naravovarstvenih zadolžitev. Ob nastanku agencije je bilo razumljivo, da so Mather in sodelavci iskali predvsem javno podporo, ki so jo z večjim številom obiskovalcev tudi dobili.

Dve leti po sprejetju osnovne zakonodaje (leta 1918) je pismo takratnega notranjega ministra ponudilo pomembno interpretacijo zakona. Pismo je za agencijo začrtalo tri temeljna vodila. Parke je potrebno vzdrževati v “absolutno neokrnjenem stanju” za sedanjo in prihodnje generacije. Parki obstajajo “za uporabo, opazovanje, zdravje in užitek ljudi”. Prav tako pa mora “nacionalni interes” voditi agencijo pri njenih odločitvah. Pismo dodatno razloži prvo točko, saj zahteva, da “je vsaka aktivnost agencije podrejena zahtevi, da vestno ohranja parke v nespremenjeni obliki” (Lane v Dilsaver 1994, 48–52). Takšno razumevanje zakona zajame bistvo pričakovanj kongresa ob ustanovitvi NPS. Čeprav je agencija v svoji zgodovini (predvsem prvi polovici) pri svojih naravovarstvenih zadolžitvah precej popuščala, je takšno razumevanje poslanstva zdaj njihova uradna politika (National Park Service 2006, pogl. 1.4).

Ustanovitveni zakon je vzpostavil visok standard za varovanje narave. Sodišča so večkrat opozorila agencijo, da ima dolžnost izpolnjevati zahteve za zaščito narave, ki je zapisana v zakonu (Ross 2013). Po drugi strani pa je zakon agenciji puščal dovolj maneverskega prostora, da je sama določila kako izpolniti vse svoje dolžnosti. Pod okriljem istega zakona se je NPS premaknila od politike združevanja zaščite slikovitih pokrajin z masovnim turizmom in rekreacijo, ter zabave obiskovalcev do modernejših politik, ki so v upravljanje naravnih virov vključile znanost, obravnavale parke kot naravne laboratorije, ponovno naselile volkove in druge iztrebljene živali in začenjale vključevati sosednja območja v potrebi po širšem upravljanju naravnih virov na nivoju ekosistemov. Besedilo zakonodaje se je izkazalo za dovolj fleksibilno, da v njem najdemo prostor za spreminjajoče se poglede o tem, kaj naj bodo nacionalni parki.

Kasneje je bilo sprejetih še več zakonov, ki krepijo ameriško zavezo k zaščiti narave. Zakon o divjini in zakon o ogroženih živalskih vrstah dopolnjujeta ustanovitveni zakon in širita oz. pogosto nudita večjo zaščito za nacionalne parke in njihove naravne vire. Zakon o divjini iz leta 1964 je ustvaril novo vrsto zvezno zaščenega ozemlja, ki

onemogoča kakršnokoli trajno prisotnost človeka. S tem so standardi za upravljanje teh območij še veliko bolj strogi, kot tisti pri *navadnih* nacionalnih parkih. Določitev nekega območja za divjino poveča nivo zaščite, ki ga imajo ozemlja v parkih. Isto velja tudi za zakon o ogroženih živalskih vrstah sprejet leta 1973, ki nudi izjemno zaščito živalim na zveznem seznamu ogroženih živalskih vrst in v primeru konfliktnih politik upravljanja nacionalnih parkov zavzame prednostni položaj. Zakon je med drugim omogočil ponovno naselitev volkov v parku Yellowstone, kar predstavlja enega večjih uspehov agencije na področju odprave lastnih zmotnih odločitev v preteklosti. Ti zakoni dodatno utrjujejo ustanovitveni zakon in povečujejo pomen zahteve po ohranjanju narave v nacionalnih parkih.

S takim zakonskim okvirjem se je ideja nacionalnih parkov dodatno razvila in odseva nove in drugačne cilje in strategije upravljanja. Glavni cilj ostaja varovanje naravnih virov v nacionalnih parkih. Ustanovna zakonodaja je agenciji omogočila, da se z jasnim razumevanjem prioritet sooči z množico kočljivih vprašanj pri upravljanju parkov (uporaba terenskih vozil in motornih sani v parkih, pretiran razvoj v dolini Yosemite, prevelika populacija parkljarjev, neavtohtone vrste živali in rastlin, veliko število obiskovalcev...), tudi če uradniki v agenciji niso zmeraj izbrali najboljše opcije za varovanje okolja. To je še posebej pomembno pri vpletanju političnih realnosti in tekmovanju posameznikov za svoje interese. Rezultat ni bil vedno prizanesljiv do narave, a noben drug zakon ne nudi tako močne zaščite. Ugotovimo lahko, da je ustanovni zakon v nespremenjeni obliki obstal in agenciji pomagal prestati prvih 100 let. Kljub obilici primerov, ki jih danes lahko ocenimo za neuspehe, moramo priznati, da je agencija svoje delo vedno opravljala v skladu s pričakovanji javnosti in zakonodajalcev. Kljub spreminjajočemu se načinu dela agencije, je obstoj parkov in razširitev ideje, čemu parki služijo, najboljši dokaz o uspešnem delu agencije.

Danes lahko verjetno govorimo o tem, da se ob stoletnici Agencije za nacionalne parke nahajamo na začetku tretjega obdobja zaščite nacionalnih parkov. V zgodnjem obdobju se je NPS posvečala predvsem zaščiti izstopajočih geoloških in geografskih danosti in vzpodbujanju obiska. Upravljanje naravnih virov je bilo usmerjeno predvsem

privabljanju in zabavi obiskovalcev. Po drugi svetovni vojni in vrhuncu razvojno/turistično naravnane obdobja s programom Misija 66 se je začelo odvijati drugo obdobje. Leopoldovo poročilo iz leta 1963 je agencijo vzpodbudilo, da premisli o vlogi znanosti pri zaščiti narave in svoje dolgoletne prakse pri upravljanju naravnih virov. Veliko povečanje obiska je pokazalo, da parki preprosto niso primerni (in sposobni) ustreči vsem različnim rekreacijskim željam. S pomembnejšo vlogo znanosti pri upravljanju z naravnimi viri, se je izkazalo kako zelo so parki povezani s svojo širšo okolico in kako različne človeške in naravne sile (vključno s podnebnimi spremembami) vplivajo na naravne vire v parkih.

Z zavedanjem, da je na parke treba gledati v večjem okviru medsebojnih vplivov z okolico (v bistvu celotnim planetom) in da to predstavlja še kompleksnejše izzive za njihovo varovanje, upravljanje s parki vstopa v tretje obdobje. Agencija se bo v prihodnosti pri vodenju še bolj zanašala na spoznanja znanosti, sledilo bo še več znanostjo podprtih posegov, ki bodo pripomogli k ohranjanju kritičnih vrst in naravnih procesov. Agencija se bo vključevala v projekte načrtovanja in upravljanja, ki se raztezajo čez meje parkov. Pričakovati je tudi večjo vključitev splošne javnosti pri prizadevanjih za zaščito parkov. Tukaj mora NPS pomagati z večjo vlogo pri izobraževanju javnosti. Vse nove usmeritve lahko zaznamo v dokumentih NPS, predvsem v National Park Service (2012). Neizogibni premiki v okoljevarstvenih politikah odsevajo spreminjajočo se idejo nacionalnih parkov in strategije upravljanja, ki so potrebne za doseg trajnostnih ciljev pri varovanju narave v hitro spreminjajočem se svetu.

Pomemben nauk, ki ga lahko izpeljemo iz pregleda še vedno trajajoče evolucije nacionalnih parkov je, da parki so in so vedno bili del večje naravne in človeške krajine. Od samega začetka so bili parki in način njihovega varovanja pod močnim vplivom ljudi, ki so živeli v njihovi bližini. Povezave med okoliškimi skupnostmi in parki so bile zmeraj ekonomske narave in podprte s strani političnih interesov lokalnih politikov. Ekonomske in politične sile se do danes niso veliko spremenile. Vpleteni v upravljanje parkov so se te povezanosti zmeraj zavedali in so se njenim vplivom pogosto tudi uklanjali.

Paradoksalno se je parke istočasno obravnavalo kot nekakšne otoke. Kraje, kjer se izvaja varovanje narave brez ozira na to, kaj se dogaja zunaj njihovih meja. Tak pogled ni bil problematičen, dokler je bila večina parkov obkroženih z nerazvitimi zemljišči. A ti časi so zdavnaj mimo. Množica poročil in sporov je pokazala močno povezanost parkov z okolico. Ne glede na to ali gledamo iz vidika potreb divjadi po življenjskem prostoru, deljenih razvodjih, vprašanj o kakovosti zraka ali sprememb podnebja, je očitno, da nacionalni parki niso izolirane enklave. Vsak napor, da bi jih upravljali kot takšne, je obsojen na propad. Mnogi izmed parkov mejijo na hitro rastoče skupnosti. Soočajo se s pogostimi predlogi za razvoj na sosednjih javnih ali privatnih zemljiščih. Razumeti je potrebno, da so parki del večjih ekosistemov in jih je kot takšne tudi potrebno voditi.

Razširjen pogled na idejo nacionalnih parkov ne more ignorirati politične realnosti, ki je zmeraj sooblikovala sistem parkov in druge okoljevarstvene politike. Kot smo spoznali skozi zgodovino parkov so bile družbene vrednote in gospodarska vprašanja vedno del tega, kako je agencija skupaj z ameriško družbo reševala izzive varovanja narave. Za politično upravičenost širšega pogleda na parke in s tem potrebnih razširitev parkov je nujno dodatno izobraziti javnost o pomembnosti vloge parkov pri zaščiti naravne dediščine, o novih pristopih pri varovanju okolja in o spreminjajočem se svetu, ki vse to ogroža. Agencija se bo morala bolje povezati s sosedi parkov in sklepati strateška zaveznitva. Potreben bo boljši občutek pri sodelovanju z ameriškimi staroselci, urbanimi skupnostmi in manjšinskimi prebivalci, ne samo odprava krivic iz preteklosti, ampak tudi okrepitev javne podpore za varovanje narave. Ideja nacionalnih parkov se je postopoma spreminjala in je odsevala prevladujoče družbene norme časa in napredek v znanstvenem razumevanju.

Evolucija parkov pa še ni končana. Človeško razumevanje narave in potrebe po njeni zaščiti se spreminjajo. Istočasno se razvijajo tudi družbene norme in vrednote. Parki so od samega začetka bili prizadevanje, da se ponovno opredeli naš odnos do narave in da se človeštvo spoprime z obvezo do prihodnjih generacij. Preprosta resnica je, da se bodo parki vedno soočali z grožnjami, ki bodo preverjale zavezo temeljnim principom ideje o varovanju narave. Če bomo te preizkušnje prestali, bodo tudi prihodnje generacije

podedovale svet, kjer jih bo divja narava navdihovala, izobraževala in osupnila.

“ One learns that the world, though made, is yet being made. That this is still the morning of creation. ”

John Muir

v Rowthorn (2012, 172)

Slika 6.2: Nacionalni park Crater Lake.

Vir: Goldpaint (2014).

Literatura

- Albright, Horace M. 1931. The National Park Service's Policy on Predatory Mammals. *Journal of Mammalogy* 12: 185–186. Dostopno prek: http://www.nps.gov/parkhistory/online_books/anps/anps_2g.htm (8. november 2015).
- 1985. *The Birth of the National Park Service, The Founding Years, 1913-33*. Chicago: Howe Brothers.
- Albright, Horace M. in Frederick L. Rath. 1990. *My Trips with Harold Ickes: Reminiscences of a Preservation Pioneer*. Dostopno prek: <http://npshistory.com/publications/ickes/index.htm> (6. oktober 2015).
- Alderson, George. 1969. Instant Roads in the National Parks. *Sierra club Bulletin* 54: 14.
- Allin, Craig W. 2008. *The Politics of Wilderness Preservation*. Fairbanks: University of Alaska Press.
- Arnold, Caroline. 2000. *The Ancient Cliff Dwellers of Mesa Verde*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Bierstadt, Albert. 1867. *The Domes of the Yosemite*. Dostopno prek: http://www.stjathenaeum.org/gallery_images/domes_of_yosemite.htm (7. december 2012).
- 1870. *Hetch Hetchy Valley from Road*. Dostopno prek: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hetch_Hetchy_Valley_From_Road,_Albert_Bierstadt.jpg (5. januar 2016).
- Browning, Peter, ur. 1988. *John Muir, in His Own Words: A Book of Quotations*. Lafayette: Great West Books.
- Bunnell, Lafayette H. 1892. *Discovery of the Yosemite, and the Indian war of 1851, which led to that event*. Dostopno prek: http://www.yosemite.ca.us/library/discovery_of_the_yosemite (7. december 2012).

- Cahalane, Victor H. 1939. The Evolution of Predator Control Policy in the National Parks. *Journal of Wildlife Management* 3: 235.
- Carr, Ethan. 1999. *Wilderness by Design: Landscape Architecture and the National Park Service*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Carson, Rachel. 1962. *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin.
- Cole, David N. in Laurie Yung. 2012. *Beyond Naturalness: Rethinking Park and Wilderness Stewardship in an Era of Rapid Change*. Washington D.C.: Island Press.
- Cole, David N., Laurie Yung, Erika S. Zavaleta, Gregory H. Aplet, F. Stuart Chapin III, David M. Graber, Eric S. Higgs in sodelavci. 2008. Naturalness and Beyond: Protected Area Stewardship in an Era of Global Environmental Change. *The George Wright Forum* 25 (1): 28–45. Dostopno prek: <http://www.georgewright.org/251cole.pdf> (30. december 2015).
- Cross, Pete. 2013. *Everglades*. Dostopno prek: <https://www.flickr.com/photos/7777497@N02/10577797596/> (1. januar 2016).
- Dilsaver, Lary M. 1994. *America's National Park System - The Critical Documents*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Drury, Newton B. 1944. What the War Is Doing to National Parks and Where They Will Be at Its Close. *Living Wilderness* 9: 11.
- Duncan, Dayton in Ken Burns. 2011. *The National Parks - America's Best Idea*. New York: Alfred A. Knopf.
- Dunlap, Thomas D. 1988. The Kaibab Mith. *Journal of Forest History* 32: 61–63.
- Epring, Chris. 2015. *Teddy Roosevelt in California: The Whistle Stop Tour That Changed America*. Charleston: The History Press. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/thro/learn/historyculture/theodore-roosevelt-and-conservation.htm> (4. januar 2016).

- Franke, Marry Ann. 2005. *To Save the Wild Bison: Life on the Edge in Yellowstone*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Goldpaint, Brad. 2014. *Beyond the Rim*. Dostopno prek: <http://store.goldpaintphotography.com/The-Night-Sky/i-GxDFvfG/A> (2. januar 2016).
- Grand Canyon National Park. 1921. *A Grand Canyon road trip*. Dostopno prek: <http://wilderness.org/blog/throwback-thursday-photo-grand-canyon-road-trip-1902> (1. januar 2016).
- Grinnell, Joseph in Tracy I. Storer. 1916. Animal Life as an Asset of National Parks. *Science* 44 (1133): 375–380. Dostopno prek: <http://www.sciencemag.org/content/44/1133/375.extract> (8. december 2015).
- Grunwald, Michael. 2007. *The Swamp: The Everglades, Florida, and the Politics of Paradise*. New York: Simon & Schuster.
- Halvorson, William L. in Garry E. Davis. 1996. *Science and Ecosystem Management in the National Parks*. Tucson: University of Arizona Press.
- Hays, Samuel P. in Barbara D. Hays. 1989. *Beauty, Health, and Permanence: Environmental Politics in the United States, 1955-1985*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heald, Weldon F. 1961. Urbanization of the National Parks. *National Parks Magazine* 35 (160): 8.
- Holmes, Steven J. 1999. *The Young John Muir: An Environmental Biography*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Keiter, Robert B. 2013. *To Conserve Unimpaired: The Evolution of The National Park Idea*. Washington D.C.: Island Press.
- Keller, Jeff. 2005. *Another side of Yosemite: Hetch Hetchy*. Dostopno prek: <https://lostworld.pair.com/blog/2005/06/19/another-side-of-yosemite-hetch-hetchy/> (1. marec 2016).

- Langford, Nathaniel P. in Aubrey L. Haines. 1972. *The Discovery of Yellowstone Park: Journal of the Washburn Expedition to the Yellowstone and Firehole Rivers in the Year 1870*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Leopold, A. Starker, Stanley A. Cain, Clarence Cottam, Ira Noel Gabrielson in Thomas L. Kimball. 1963. *Wildlife Management in the National Parks: The Leopold Report*. Dostopno prek: http://www.nps.gov/parkhistory/online_books/leopold/leopold.htm (8. november 2015).
- Library of Congress. 1902. *John Muir, full-length portrait, facing right, seated on rock with lake and trees in background*. Dostopno prek: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:John_Muir_c1902.jpg (1. januar 2016).
- Lister, Bradford C. in Carl N. McDaniel. 2006. *The Wolves of Yellowstone*. Dostopno prek: <http://www.bioinfo.rpi.edu/bystrc/pub/artWolves.pdf> (21. november 2015).
- Louv, Richard. 2008. *Last Child in the Woods: Saving Our Children From Nature-Deficit Disorder*. Chapel Hill: Algonquin Books.
- Mackintosh, Barry. 2005. *The National Parks: Shaping the System*. Washington D.C.: National Park Service.
- Mather, Stephen T. 1917. *Report of the Director of the National Park Service to the Secretary of the Interior*. Washington D.C.: Government Printing Office.
- 1921. *Ideals and Policy of the National Park Service*. Dostopno prek: http://www.yosemite.ca.us/library/handbook_of_yosemite_national_park/ideals.html (7. januar 2016).
- Matthes, François E. 1962. *François Matthes and the Marks of Time: Yosemite and the High Sierra*. Dostopno prek: <http://www.yosemite.ca.us/library/matthes/> (5. marec 2013).

- McDonnell, Janet A. 2008. Reassessing the National Park Service and the National Park System. *The George Wright Forum* 25 (2): 6–14. Dostopno prek: <http://www.georgewright.org/252mcdonnell.pdf> (20. november 2015).
- Moore, Jordan. 2014. *Bison at the edge of Yellowstone Lake*. Dostopno prek: <http://pugetsoundblogs.com/waterways/2015/05/04/amusing-monday-winning-photo-to-grace-national-parks-pass/> (5. januar 2016).
- Moran, Thomas. 1871. *Castle Geyser, Upper Geyser Basin*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/features/yell/slidefile/history/moranandotherart/Page-1.htm> (2. januar 2016).
- Muir, John. 1915. *Travels in Alaska*. Boston: Houghton Mifflin co. Dostopno prek: http://www.yosemite.ca.us/john_muir_writings/travels_in_alaska/ (5. marec 2013).
- 1988a. *The Story of My Boyhood and Youth*. Oakland: University of California Press.
- 1988b. *The Yosemite*. San Francisco: Sierra Club Books.
- Nash, Rodderick F. 2001. *Wildernes & the American Mind*. 4. izdaja. New Haven: Yale University Press.
- National Outdoor Recreation Policy Act. 2005. Dostopno prek: http://www.funoutdoors.com/files/NORPA_3-15-05.pdf (11. december 2015).
- National Park Service. 1933. *Civilian Conservation Corps Workers*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/zion/learn/historyculture/civilian-conservation-corps.htm> (1. januar 2016).
- 1941. *Ski troops drill at Paradise in Mt. Rainier National Park*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/articles/MtRainierWWIITraining.htm> (1. januar 2016).
- 1958. *Mission 66 road construction, Yellowstone National Park*. Dostopno prek: http://www.pbs.org/nationalparks/media_detail/482/ (1. januar 2016).

- 1972. *Public Use of the National Parks December 1972*. Dostopno prek: <https://irma.nps.gov/App/Reference/DownloadDigitalFile?code=455315&file=Abst1972.pdf> (10. januar 2016).
 - 1988. *Firestorm Mirror Plateau*. Dostopno prek: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Firestorm_Mirror_Plateau.jpg (1. januar 2016).
 - 1992. *National Parks for the 21st Century: The Vail Agenda*. Dostopno prek: <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015028918889> (20. november 2015).
 - 1999. *Natural Resource Challenge: The National Park Service's Action Plan for Preserving Natural Resources*. Dostopno prek: <https://www.nature.nps.gov/challenge/assets/actionplan/NatRes2.pdf> (23. november 2015).
 - 2006. *Management Policies 2006*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/policy/MP2006.pdf> (7. november 2015).
 - 2011. *Call To Action*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/calltoaction> (12. december 2015).
 - 2012. *Revisiting Leopold: Resource Stewardship in the National Parks*. Dostopno prek: http://www.nps.gov/calltoaction/PDF/LeopoldReport_2012.pdf (8. november 2015).
 - 2014a. *Bison Information Continued*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/yell/learn/nature/bisoninfo.htm> (4. januar 2016).
 - 2014b. *Ranger Programs for October 2014*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/wapa/learn/news/park-programs-october-2014.htm> (2. januar 2016).
 - 2015. *Wolf Restoration Continued*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/yell/learn/nature/wolfrestorationinfo.htm> (21. november 2015).
- National Parks Second Century Commission. 2009. *Advancing the National Park Idea*. Dostopno prek: http://www.nps.gov/civic/resources/Commission_Report.pdf (14. december 2015).

- Norris, Frank. 2008. Drawing a Line in the Tundra: Conservationists and the Mount McKinley Park Road. V *Rethinking Protected Areas in a Changing World: Proceedings of the 2007 GWS Biennial Conference on Parks, Protected Areas, and Cultural Sites*, ur. Samantha Weber in David Harmon, 167–172. Hancock: The George Wright Society. Dostopno prek: <http://www.georgewright.org/0730norris.pdf> (9. december 2015).
- NPS Historic Photograph Collection. 1929. *Biologist George Melendez Wright in Yosemite National Park*. Dostopno prek: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:George-Melendez-Wright-1929.jpg> (2. januar 2016).
- Olmsted, Frederick Law in William P. Wharton. 1932. The Florida Everglades. *American Forests* 38 (1): 143–147.
- Olsen, Russ. 1985. *Administrative History: Organizational Structures of the National Park Service*. Washington D.C.: National Park Service.
- O'Neill, Barry. 1996. *Yellowstone wolf running in snow in Crystal Creek*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/features/yell/slidefile/mammals/wolf/Page-11.htm> (1. januar 2016).
- Orisi, Richard J., Alfred Runte in Marlene Smith-Baranzini. 1993. *Yosemite and Sequoia: A Century of California National Parks*. Oakland: University of California Press.
- Picker, Marc in Boyd Sprain. 1988. The Raker Act – Is San Francisco violating federal law? *Environs* 12 (1): 1–10. Dostopno prek: http://environs.law.ucdavis.edu/volumes/12/1/picker_sprain.pdf (8. januar 2016).
- Rains, Tim. 2013. *Denali National Park*. Dostopno prek: <http://www.lovethepics.com/2013/07/hidden-gems-25-least-crowded-u-s-national-parks-50-pics/> (1. januar 2016).
- Richter, John. 2014. *Teton Meadow*. Dostopno prek: <http://www.richterfineartphotography.com/Limited-Editions/Mountains/i-s8zqkjL> (5. januar 2016).

- Robbins, William J., Edward A. Ackerman, Marston Bates, Stanley A. Cain, F. Fraser Darling, John M. Fogg, Tom Gill in sodelavci. 1963. *National Academy of Sciences Advisory Committee on Research in the National Parks: The Robbins Report*. Dostopno prek: <http://irmafiles.nps.gov/reference/holding/466723> (9. november 2015).
- Roosevelt, Theodore. 1903. *Speech at Grand Canyon*. Dostopno prek: <http://www.theodore-roosevelt.com/images/trenvpics/trgrandcanyonspeech.pdf> (4. januar 2016).
- Ross, Molly N. 2013. The Requirement to Leave Park Resources and Values “Unimpaired”. *The George Wright Forum* 30 (1): 67–84.
- Rowthorn, Anne. 2012. *The Wisdom of John Muir: 100+ Selections from the Letters, Journals, and Essays of the Great Naturalist*. Birmingham: Wilderness Press.
- Runte, Alfred. 1973. Beyond the Spectacular: The Niagara Falls Preservation Campaign. *New-York Historical Society Quarterly* 57: 50–60.
- 1990a. Joseph Grinnell and Yosemite: Rediscovering the Legacy of a California Conservationist. *California History* 69: 170–181.
- 1990b. *Yosemite, The Embattled Wilderness*. Lincoln: University of Nebraska Press. Dostopno prek: http://www.cr.nps.gov/history/online_books/rusticarch/ (8. december 2012).
- 2010. *National Parks: The American Experience*. 4. izdaja. Lanham: Taylor Trade Publishing.
- Salmond, John A. 1967. *The Civilian Conservation Corps, 1933-1942: A New Deal Case Study*. Durham: Duke University Press.
- Schullery, Paul. 2004. *Searching for Yellowstone: Ecology And Wonder In The Last Wilderness*. Helena: Montana Historical Society Press.
- Sellers, Richard W. 2009. *Preserving Nature in the National Parks*. New Haven: Yale University Press.

- Spence, Mark D. 2000. *Dispossessing the Wilderness: Indian Removal and the Making of the National Parks*. Oxford University Press.
- Stephenson, Nathan L. 2014. Making the Transition to the Third Era of Natural Resources Management. *The George Wright Forum* 31 (3): 227–235. Dostopno prek: <http://www.georgewright.org/313stephenson.pdf> (30. december 2015).
- The National Park System Advisory Board. 2001. *Rethinking the National Parks for the 21st Century*. Dostopno prek: <http://www.nps.gov/policy/report.htm> (13. december 2015).
- Turner, James M. 2012. *The Promise of Wilderness: American environmental politics since 1964*. Seattle: University of Washington Press.
- U.S. Congress. 1872. *An act to set apart a certain Tract of Land lying near the Headwaters of the Yellowstone River as a public Park*. 42nd Cong., 2nd sess., Chs. 21-24. Dostopno prek: http://www.nps.gov/history/history/online_books/yell/cramton/appa.htm (7. december 2012).
- 1978. *House, Congressional Record, 95th Cong., 2nd sess.* Povzetek glasov dostopen prek: <https://www.govtrack.us/congress/votes/95-1978/h996> (10. november 2015).
- U.S. Public Law 105-391. 1998. *National Parks Omnibus Management Act*. Dostopno prek: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-105publ391/pdf/PLAW-105publ391.pdf> (23. november 2015).
- U.S. Public Law 88-206. 1963. *An act to improve, strengthen, and accelerate programs for the prevention and abatement of air pollution*. Dostopno prek: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-77/pdf/STATUTE-77-Pg392.pdf> (6. december 2015).
- U.S. Public Law 88-577. 1964. *An act to establish a National Wilderness Preservation System for the permanent good of the whole people, and for other purposes*. Dostopno prek: <http://wilderness.nps.gov/document/wildernessAct.pdf> (5. december 2014).

- U.S. Public Law 90-542. 1968. *An act to provide for a National Wild and Scenic Rivers System, and for other purposes*. Dostopno prek: <https://www.wilderness.net/NWPS/documents/publiclaws/PDF/90-542.pdf> (7. januar 2016).
- U.S. Public Law 92-203. 1971. *An act to provide for the settlement of certain land claims of Alaska Natives, and for other purposes*. Dostopno prek: <http://uscode.house.gov/statutes/pl/92/203.pdf> (6. januar 2016).
- U.S. Public Law 92-500. 1972. *An act to amend the Federal Water Pollution Control Act*. Dostopno prek: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-86/pdf/STATUTE-86-Pg816.pdf> (5. december 2015).
- U.S. Public Law 93-205. 1973. *An act to provide for the conservation of endangered and threatened species of fish, wildlife, and plants, and for other purposes*. Dostopno prek: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-87/pdf/STATUTE-87-Pg884.pdf> (6. december 2015).
- U.S. Public Law 96-487. 1980. *An act to provide for the designation and conservation of certain public lands in the State of Alaska, including the designation of units of the National Park, National Wildlife Refuge, National Forest, National Wild and Scenic Rivers, and National Wilderness Preservation Systems, and for other purposes*. Dostopno prek: http://www.nps.gov/legal/parklaws/Supp_V/laws1-volume1-anilca.pdf (7. januar 2016).
- Varley, John D. 1981. A History of Fish Stocking Activities in Yellowstone National Park between 1881 and 1980. *Yellowstone National Park Information Paper* 35: 1–3.
- Wirth, Conrad. 1956a. *Annual Report of the Secretary of the Interior for the Fiscal Year Ending June 30, 1956*. Washington D.C.: Government Printing Office.
- 1956b. *Mission 66 Proposal to Eisenhower Cabinet*. Dostopno prek: http://www.nps.gov/parkhistory/online_books/anps/anps_4f.htm (9. januar 2016).

- Wirth, Conrad. 1980. *Parks, Politics and the People*. Norman: University of Oklahoma Press. Dostopno prek: http://www.nps.gov/parkhistory/online_books/wirth2/ (7. oktober 2015).
- Worster, Donald. 2011. *A Passion for Nature : The Life of John Muir*. New York: Oxford University Press.
- Wright, George, Joseph Dixon in Ben Thompson. 1932. *Fauna of the National Parks of the United States: A Preliminary Survey of Faunal Relations in National Parks*. Washington D.C.: Government Printing Office. Dostopno prek: <https://archive.org/details/faunaofnationalp001932> (8. november 2015).
- Yard, Robert Sterling. 1916a. Making bussines of Scenery. *The Nation's Business* 4: 10–11.
- 1916b. *National Parks Portfolio*. New York: Charles Scribner's Sons.
- 1922. The People and the National Parks. *The Survey* 48: 550.
- Young, William H. in Nancy K. Young. 2010. *World War II and the Postwar Years in America*. Zvezek 1. Santa Barbara: ABC-CLIO.